



# Sfera Politicii

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE FUNDАȚIA „SOCIETATEA CIVILĂ”

Anul IV – Nr. 26 martie 1995

32 pagini 700 lei

## *Impactul televiziunii*

Pavel Câmpeanu  
Elena Sorokina  
Ştefana Steriade  
Zoltán Rostás  
Dan A. Petre

**Economie**

Costea Munteanu  
Varujan Vosganian

**Politică internațională**

Sonny Perseil

**Texte fundamentale**

Robert A. Dahl

**Anatomia comunismului**

Vladimir Tismăneanu



## Contents

**Editorial Board**

CĂLIN ANASTASIU  
DANIEL CHIROȚ  
GHIȚĂ IONESCU  
DENNIS DELATANT  
DAN OPRESCU  
STELIAN TĂNASE (editor)  
VLADIMIR TISMĂNEANU  
G.M. TAMÁS

*Fundatia  
Societatea Civilă*

Președinte: DAN GRIGORE

Redacția:  
Stela Arhire, Cătălin Avramescu,  
Mircea Boari, Romulus Brâncoveanu,  
Aurelian Craiuțu, Mihail Dobre  
Liana Ionescu, Gabriel Ivan, Bogdan  
Popescu-Necșești, Victor Neumann  
Dan Pavel, Dan Petre, Cristian Preda,  
Cristian R. Pîrvulescu (redactor-șef  
adjunct), Florin Sicoie (secretar ge-  
neral de redacție), Valentin Stan,  
Ștefan Stanciugelu, George Voicu

Graphics:  
Tomnita Florescu

Economist:  
Alice Dumitrashe

Desktop Publishing:  
Ω OMEGA PRESS '93

Vali Alexandru  
Manuela Gheorghiu

\* Reproducerea articolelor  
apărute în publicația noastră se  
face numai cu acordul redacției.



Acum număr este ilustrat  
cu gravuri din:  
*Woodcuts  
of War-time China  
1937-1945*

3. <i>The Impact of Television</i>	<b>Pavel Câmpeanu</b> <b>Elena Sorokina</b>	Focus on Underground Movements Creation of the Monopoly on the Media Market in Russia
7.	<b>Liliana Popescu Bârlan</b>	Between Myths and Realities
8.	<b>Ştefana Steriade</b>	TVR: an Achievement of the Compromise
9.	<b>Zoltán Rostás</b>	Politics in the "Little Hell"
10.	<b>Nicolae Perpelea</b>	The Spirals of Silence
11.	<b>Dan A. Petre</b>	Public Communication and its Vectors
12. <i>The Anatomy of Communism</i>	<b>Vladimir Tismăneanu</b>	The Secret Archives and the History of Romanian Communism
14. <i>Economy</i>	<b>Varujan Vosganian</b>	The Legislation of Privatization
16.	<b>Costea Muntean</b>	Reform Policy in Romania between 1990-1991
19. <i>International Politics</i>	<b>Sonny Perseil</b>	A Synthesis on the French Presidential Campaign
20.	<b>Stela Arhire</b>	An Agenda for Social Development
22.	<b>Doru Frunzulică</b>	American Interests in Europe
23. <i>Up-to-Date</i>	<b>Simona Șerban</b>	Pro and Contra
24.	<b>Ralu Filip</b>	Reasons and Possible Effects
25.	<b>Petru Ionescu</b>	Realignment to the Left
26. <i>Books and Authors</i>	<b>Mariana Pătrașcu</b>	Keith Randell, <i>Luther și Reforma în Germania 1517-1555</i>
	<b>Emil Pușcaș</b>	Jacques Le Goff, <i>Intelectualii în Evul Mediu</i> ,
27.	<b>Liviu Bejenaru</b>	Larry Watts, <i>O Casandără a României – Ion Antonescu</i> ,
	<b>Dan Rădulescu</b>	Vlad Georgescu, <i>România anilor '80</i> .
28. <i>Contents of the Sphere of Politics</i>		
29. <i>Fundamental</i>	<b>Andrei A. Avram</b>	A Perspective on Democracy
30. <i>Texts</i>	<b>Robert A Dahl</b>	A Theory of Democracy
32. <i>Editorial</i>	<b>Stelian Tănase</b>	Political Regim and Stability

### *Sfera Politicii*

este citită de membrii Parlamentului, de cei mai importanți oameni de afaceri, de intelectuali, oameni politici și studenți. *Sfera Politicii* ajunge acolo unde se iau decizii, se creează imagine, se cîștigă influență.

Un abonament la *Sfera Politicii*  
– pentru șase luni – 5.000 lei,  
– pentru un an – 10.000 lei.

**Abroad:** annual subscription readers is \$ 50 or its equivalent in your country's currency.

**Cont leu:** 402466026422 Bankcoop Rosetti  
**Cont USD:** 402466028405 Bankcoop Rosetti

**Adresa:** str. Armenească 13, sector 1,  
între orele: 12-15 luni-joi; 11-13 vineri;

**Telefoane:**  
– redacție și administrație: 211-8765,  
– tehnoredactare: 614-0827.

**Fax:** 2233389

**Oficiul poștal**  
22/212 București

**SFERA POLITICII** este înregistrată în Catalogul publicațiilor din România la numărul 4165.  
Se pot face abonamente la orice oficiu poștal din țară.

Costul real al unui exemplar din revista "Sfera Politicii" este de 1900 de lei. Pentru că dorim să ajungă și la cititorii cu resurse financiare modeste, redacția a hotărât ca în următoarele luni prețul să fie 700 de lei. Menționăm că "Sfera Politicii" este publicată de o asociație non-profit, Fundația Societatea Civilă, care o editează cu ajutorul donațiilor din țară și străinătate.

### CUPON DE ABONAMENT

REVISTA „SFERA POLITICII” • Oficiul Poștal 22,  
Căsuța poștală 212, Fundația Societatea Civilă •  
București, Tel.: 614.08.27

NUME, PRENUME.....  
ADRESA .....  
ORAȘ ..... COD POȘTAL .....  
CĂSUȚA POȘTALĂ .....  
FORMA PLATĂ  Numerar  CEC  Dispoziție plată  Carte credit  
ABONAMENT  1 AN  INCEPÎND CU.....  
 LUNI  
SEMNAȚURA .....



Tiparul la PROGRESUL ROMÂNESC S.A.

# Impactul televiziunii

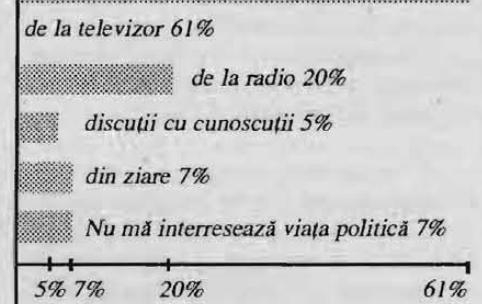
Sîntem, la acest sfîrșit de secol și de mileniu, martorii unei explozii informaționale fără precedent. "Satul global" de care vorbea Marshall McLuhan este deja o realitate. Televiziunea a devenit astfel principalul instrument în realizarea comunicării. Interesul față de fenomenul audiovizualului este mai mare decât oricând. Posibilitatea folosirii televiziunii pentru a manipula cetățenii îngrijorează. Că televiziunea poate influența mediul politic este deasupra oricărei îndoieri. Succesul lui Silvio Berlusconi și al partidului său, *Forza Italia*, la alegerile din 1994 s-a datorat în mare parte canalelor de televiziune. Dar impactul televiziunii nu este întotdeauna determinant. În apropiatele alegeri prezidentiale franceze, Eduard Balladur pornea ca favorit, iar media îl prezenta ca atare. Revenirea spectaculoasă a lui Jacques Chirac, care l-a făcut pe președintele Mitterand să declare că în cariera sa politică nu a mai văzut aşa ceva, s-a datorat însă folosirii aparatului de partid, rămas fidel liderului RPR. Media nu poate înlocui, aşa cum credeau unii, formele consacrate de organizare politică.

După decembrie 1989, problema pluralității surselor de

informare a revenit periodic în atenția românilor. Manifestația maraton din Piața Universității avea între obiectivele sale și pe acela de creare a unei televiziuni independente. Legea 48/1992 (legea audiovizualului) și apariția Consiliului Național al Audiovizualului au pus bazele instituționale pentru apariția unor televiziuni alternative private. La 1 ianuarie 1995, în România dețineau licență de emisie 135 posturi locale de radio, 66 posturi locale de televiziune și 436 stații de distribuire a comunicațiilor audiovizuale prin cablu. Dintre acestea, doar cîteva au o reală audiență. După șescul experientei SOTI pentru București și cîteva alte mari orașe, s-au impus atenției publicului canale private de televiziune, precum Antena 1 și Tele 7 abc. În privința emisiunilor informative, alături de aceste două posturi, face o bună figură și canalul de știri (Pro tv, care emite pe canalul 31).

Revista noastră găzduiește în acest număr cîteva studii care își propun să examineze din varii perspective impactul pe care televiziunea îl are asupra telespectatorului, dar și maniera în care acesta privește televiziunea ca pe un spectacol. □

De unde aflăti cele mai multe lucruri despre viața politică din țară?



Sondaj ICCV - martie 1995

## Mișcări tectonice la vedere

PAVEL CÂMPEANU

1. Înainte de a naște o nouă societate, tranzitia naște o nouă imagine a nașterii acestei societăți. Retorică în domeniul economiei, accelerarea privatizării pare reală în domeniul comunicării de masă. Pe cînd piata bunurilor de consum continuă să cadă dintr-o sincopă în alta, piata imaginilor pare să funcționeze cu adevarat. Incapacitatea societății de a redobîndi caracteristicile unui sistem social pare, în mod paradoxal, să îngăduie, dacă nu chiar să stimuleze, recuperarea de către comunicarea de masă a caracteristicilor ei sistemic. În această sferă sunt în curs dizlocări și reasezări care își găsesc cu greu echivalent în alte domenii. Sensul general al acestor veritabile mutații devine din intersectarea cîtorva coordinate:

a) atenuarea asimetriei care adăpostea sub același acoperămînt o presă puternic diversificată, preponderent privată și independentă, și o instituție audio-vizuală supracentralizată, monopolistă, proprietate de stat, rămasă sub controlul riguros al puterii;

b) modificarea concomitentă a raportului dintre impactul presei scrise și cel al audio-vizualului, în favoarea acestuia din urmă;

c) demonopolizarea Radioului și Televiziunii prin crearea la nivel central a unor studiouri competitive, cu statut privat.

Transformările de ordin structural s-au întrepătruns cu cele de ordin legislativ, concretizate în constituirea Consiliului Național al Audio-vizualului și a unor comisii parlamentare (din care una președată de Adrian Păunescu). Schimbările morfologice semnalează un transfer al resurselor de capital din zona presei scrise în cea a audio-vizualului, cu perspectiva de a înlocui monopolismul prin mai multe tipuri de concurențe: între presă și audio-vizual; între audio și vizual; între studiourile centrale de televiziune private și cele publice; între studiourile private. Toate aceste versiuni concurențiale contribuie la desfășurarea unui proces unic: redistribuirea audientei.

2. Starea de fluiditate în care se află ansamblul comunicării de masă atinge cota cea mai ridicată în segmentul comunicării televizuale. Lăsînd de o parte evoluții a căror ampoloare este deocamdată numai vag cunoscută, cum ar fi echiparea populației cu antene parabolice și cu video-playere sau conectarea la retele de

cablu, precum ori studiourile locale cu programe tv străine, accesibile în diverse regiuni, principali protogeni ai concurenței pe piata imaginilor tv sunt TVR 1, Tele 7 abc și Antena 1. Deși recent constituie, ultimele două au și dat semne convințioare că nu vor repeta experiența SOTI. Ele par astfel a demonstra că sănsele unei televiziuni pluraliste sunt mult mai strîns legate de inițiativa unor investitori privați decât de strădaniile unor militanți ai societății civile.

Competitivitatea celor trei studiouri poate fi privită sub mai multe unghiuri. Primul, tehnologic, condiționând forța lor de penetrație în teritoriu, capital la care TVR 1 deține, din start, un avantaj substanțial. Al doilea, vizînd audiența, obiectiv vital dar diferențiat, întrucît pe acest plan scopul noilor studiouri este să cucerească un public pe care încă nu îl au, ceea ce presupune o strategie redistributivă, pe cînd scopul TVR 1 este să-si păstreze publicul tradițional, ceea ce presupune o strategie conservativă. Al treilea domeniu al concurenței, inseparabil de primele două, este cel al ofertei de program – și, totodată, cel asupra căruia voi insista în continuare.

Întrebările centrale pentru această abordare sunt:

a) cum încearcă cele trei studiouri să-si adapteze programele la exigențele concurenței;  
b) se asociază sau nu demonopolizarea TVR 1 cu o tendință spre temperarea atașamentului său față de putere;

c) sunt cele două studiouri noi cu adevarat private și, ca atare, independente față de putere;

d) mai multe studiouri tv centrale presupun mai mulți telespectatori, și atunci ce se întimplă cu profesia;

e) cum pot fi estimate, pentru viitorul apropiat, sănsele celor două strategii – cea conservativă și cea redistributivă? Vor reuși sau nu cele două studiouri noi să-si atragă într-un mod relativ stabil segmente semnificative din publicul TVR 1?

Discuția care urmează se rezumă la primele trei întrebări.

3. Este evident că cele două studiouri noi și-au elaborat identități distincte, materializate în forme proprii de program, silind astfel televiziunea publică să procedeze la reconsiderări ale propriilor programe. Diferențierile încep de la coordonata cea mai generală: durata medie a pro-

The study is based upon the monitoring of the news broadcasts with the strongest impact of the public TV channel TVR 1 and of the two private channels which have strongest impact ANTENA 1 and Tele 7 abc.

Relying on factual observation the author aims at giving an answer to three questions:

How do the three channels try to adjust their programmes to the standards imposed by competition?

Does the demonopolization process associate itself with the decreasing attachment towards the people in power?

Are the two channels really independent from those in power?

gramului pe o zi obișnuită de lucru, care este de circa 12 ore pe TVR 1, de 14 ore pe Antena 1 și de 18-19 ore pe Tele 7 abc. Prin amplasarea pe fluxul orar, TVR 1 emite tot timpul la concurență cu unul sau cu amândouă. Programul TVR 1 are o structură eclectică, ambicioasă să includă în continuare toate genurile; Antena 1 se autodefinește ca un program de știri și filme; Tele 7 abc dă prioritate serialelor și dezbatelor.

Corespunzător acestor profiluri generale, se poate presupune că TVR 1 se adresează, ca și pînă acum, unei audiențe globale, iar Antena 1 unui public format în bună parte din ceea ce se cheamă populație inactivă. Profilul general al programului face mai greu de dedus profilul audienței vizate de Tele 7 abc, căci publicul interesat de dezbateri este mai rar același care gustă serialele tip "soap-opera". Profilul general al lui Tele 7 abc pare îndreptat către o audiență din care o

parte ar putea fi disponibilă să vizioneze filme și seriale transmise înainte de amiază, iar o altă parte dezbateri de idei, seara tîrziu; dimpotrivă, profilul general al Antenei 1 pare să se articuleze mai anevoie cu un public de noctambuli, suscipțibili să-si petreacă noaptele în fața micului ecran.

4. Felul în care cele trei studiouri se raportează la viața politică și socială și, în primul rînd, la putere deținute, direct sau indirect, din ansamblu fiecărui program, dar îndeosebi din producțile proprii, zugrăvind actualitatea. Prin urmare, acest mod de raportare își va găsi probabil expresia cea mai revelatoare în emisiunile de actualități.

Într-adevăr, formulele distincte ale programului general sunt puternic accentuate de formulele particulare ale emisiunilor de actualitate. Variațiile acestor for-

(continuare în pag. 4)

## Impactul televiziunii

(urmare din pag. 3)

mule pot fi descrise cu ajutorul comparației dintre unele coordonate, cum ar fi:

	<u>TVR 1</u>	<u>Tele 7 abc</u>	<u>Antena 1</u>
	Actualitate	Telejurnal	Observator
1. Denumirea	20*	21	21.30
2. Ora de începere	45	25	55
3. Durata aproximativă (în minute)**	25	15	40
4. Număr mediu de subiecte	2'	2'	1'
5. Durata medie aproximativă pe subiect			

\* S-a luat în considerare numai principala emisiune de actualitate.

\*\* Coordonatele 3, 4 și 5 au fost determinate cu ajutorul monitorizării celor trei emisiuni de actualitate.

O coordonată cu puternic efect de diferențiere este ora de începere, plasată de toate cele trei studiouri în intervalul orar 20-22. Combinată cu durata medie, ordinea intrării în acest interval determină cadrul temporal al concurenței și, implicit, o serie de opțiuni strategice, cum ar fi:

a) evitarea concurenței directe – în nici un moment nu există simultaneitate între două dintre aceste emisiuni;

b) păstrarea, de către TVR 1, a enormului avantaj de a transmite principala emisiune de actualitate înaintea celorlalte două – privilegiul anteriorității;

c) punerea celorlalte două studiouri în situația dezavantajoasă de a-și transmite actualitatele la concurență cu filmele sau serialele de pe TVR 1.

Pentru a obține un minim de informații asupra felului în care cele trei studiouri reprezintă actualitatea politico-socială s-a procedat la monitorizarea celor trei emisiuni de știri dintr-o zi stabilită aleatoriu, miercuri, 22 februarie 1995. După cum era de prevăzut, procesul final al acestei operațiuni rezidă în trei imagini diferite despre una și aceeași zi.

Primul moment al posibilei delimitări este cel al filtrului: care sunt evenimentele alese de fiecare studiu pentru a deveni subiecte ale emisiunilor de actualitate; numărul subiectelor comune indică gradul de concordanță, iar cel al subiectelor transmise în exclusivitate gradul de discordanță între cele trei imagini ale actualitatii. La rindul lor, aceste opțiuni indică gradul de concordanță-discordanță al criteriilor după care cele trei echipe de publici evaluează evenimentele în curs.

Cea mai simplă tipologie a subiectelor în cehiune le grupează în trei clase: interne, externe și privitoare la relațiile externe ale României. Pe baza acestei tipologii simplificatoare, structura celor trei emisiuni de actualitate a prezentat în seara de 22 februarie a.c. următoarele variații (cifrele se referă la numărul de subiecte):

### TVR 1    Tele 7 abc    Antena 1

Numărul total al subiectelor*	23	14	39
Dintre care:			
Interne	10	6	16
Relații externe ale României	7	1	2
Externe	6	7	21

\* În acest număr nu intră rubricile Meteo și Sport.

Folosirea acestei tipologii scoate la iveală o concordanță: în toate cele trei actualități, subiectele interne au aproximativ aceeași pondere, aproape jumătate din

numărul total al subiectelor. În schimb, celelalte două clase de subiecte au pondere

Subiectele prezentate de actualitatele de pe TVR 1 nu se regăsesc în celelalte două programe de actualitate decât într-o proporție generală de aproximativ o pătrime. Rezultă că cele două studiouri noi tind mai mult să se distanțeze de actualitatele de la TVR 1 decât să le imite; că actualitatele de pe Tele 7 abc și Antena 1 se străduse să evite convertirea ulteriorităților temporale (oră de emisie) în redundanță informațională; și că, pentru a-și atinge acest scop, ele trebuie să-și selecțe subiectele într-o mare măsură după alte criterii decât cele de la TVR 1.

Domeniul în care subiectele comune au o prevalență categorică este cel al informațiilor externe. În schimb, subiectele dedicate de TVR 1 relațiilor externe ale României se dovedesc cu desăvârșire netransferabile (acestea prezintă, în general, personaje oficiale angajate în înșiruri, primiri, vizite, reunii, declarații etc.). Cele două studiouri noi se asemănă deci între ele prin deschiderea către subiectele externe din actualitatele TVR 1 și prin impermeabilitatea față de prezentarea relațiilor externe ale României în aceleași actualități. Această schemă relevă și o primă distanțare între Tele 7 abc și Antena 1, cu privire la subiectele interne de pe TVR 1, pe care cea dintâi le omite integral, pe cind cea de-a doua le acceptă cu parcimonie.

7. Alte criterii utilizabile pentru o tipologie a subiectelor transmise de actualitate TV ar fi: forma lor, reductibilă la alternativa dintre folosirea/nefolosirea imaginilor; obiectul lor, reductibil și el la alternativa simplă dintre imagini ale acțiunii care descriu nemijlocit scene ale unor evenimente și imagini ale verbalității care prezintă personaje vorbind despre evenimente ori în raport cu care evenimentul se reduce la ceea ce spun acele personaje sau la simplul fapt că sunt înfățișate; în sfârșit, poziția lor în fluxul subiectelor care alcătuiesc emisiunea de actualitate.

Combinând primele două criterii, se ajunge la următoarea distribuție a subiectelor din cele trei emisiuni de actualitate:

### TVR 1    Tele 7 abc    Antena 1

Numărul total al subiectelor	23	14	39
Numărul subiectelor prezentate prin imagini	22	14	30
Numărul subiectelor fără imagini (doar crainici)	1	0	9
Numărul de imagini ale acțiunii	14	11	24
Numărul de imagini ale verbalității	8	3	6

(N.B.: subiectele mixte sunt incluse în clasa "imagini ale acțiunii").

Așa TVR 1 că și Tele 7 abc evită subiectele neînsotite de imagini video. Frecvența ridicată a acestora reintroduce, dimpotrivă, în "Observatorul" Antenei 1, tendința de mult abandonată spre radiofonizarea actualitatilor TV. Subiectele bazate pe imagini ale verbalității reprezintă, în raport cu numărul total al subiectelor însotite de imagini, circa o cincime pe Tele 7 abc și pe Antena 1, pondere care se ridică însă la aproape o treime pe TVR 1, singularizată astfel încă

o dată. Relativa aglomerare a imaginilor de această factură conferă actualitatilor de pe TVR 1 o notă în genere statică, și chiar ritualistică. Îndoilencă în plan profesional, predilecția pentru acest procedeu ar putea avea o motivație în plan politic: dintre cele opt imagini ale verbalității menționate în tabelul de mai sus, sase – adică toate cele referitoare la viața internă – înfățișează instituții ori persoane reprezentând puterea.

Importanța unui eveniment este indirect exprimată de actualitatile TV prin încă două coordonate: locul în fluxul emisiunii și durata alocată. Iată primele trei subiecte din emisiunile de actualitate monitorizate:

### TVR 1

1. Discutarea bugetului în parlament.
2. Ședința Biroului Executiv al guvernului.
3. Sosirea în România a Comisarului UE pentru problemele minorităților.

### Tele 7 abc

1. Descoperirea unui schelet îngropat într-o grădină.
2. Acțiunea poliției contra celor terorizează unele școli.
3. Poliția îi depistează pe falsii controlori de pe RATB.

### Antena 1

1. Discutarea bugetului în Parlament.
2. Ședința Biroului Executiv al guvernului.
3. Procesul unui fost securist.

Și iată, în continuare, subiectele cu cele mai ample durate:

### TVR 1

1. Vizita d-lui I. Iliescu în județul Olt.
2. Incendiul de la Cîmpina.
3. Semnal: case în ruină la periferia capitalei.

### Tele 7 abc

1. Acțiunea poliției în jurul scolilor.
2. Acțiunea poliției pe rețeaua RATB.
3. Condamnarea de către tribunal a președintelui PRM.

### Antena 1

1. Interviu cu dl. M. Cîrciog.
2. Comentarii la campania electorală din Franța.
3. Declarațiile d-lui N. Manolescu.

Ordinea prezentării subiectelor evidențiază o remarcabilă convergență între TVR 1 și Antena 1: ambele dau prioritate unor subiecte înfățișând instituții ale puterii. Dimpotrivă, alocarea preferențială a duratălor este complet diferită între cele două emisiuni. Amândouă aceste coordonate conferă actualitatilor de pe Tele 7 abc un profil cu totul diferit de celorlalte două. Ar mai fi de adăugat că, astăzi prin durată, că și prin ordinea intrării în emisie, Tele 7 abc favorizează aceleși subiecte, ceea ce nu se întâmplă pe nici unul dintre celelalte două posturi.

8. Modalitatea raportării celor trei studiouri la interesele puterii a apărut pînă acum mai ales ca o consecință indirectă a structurării informațiilor. Tratarea explicită a acestui aspect crucial cere o abordare directă a substanței respectivelor informații: în ce măsură și în ce fel se grupează sau nu se grupează ele în jurul unor teme legate fie de acțiunea puterii, fie de cea a opozitiei față de putere.

Constatarea unor omogenități tematici-

## Impactul televiziunii

tice nu comportă, în general vorbind, dificultăți speciale. De pildă, dintre cele 21 de subiecte dedicate de Antena 1 vieții internaționale, 5 se referă la Franța. Mult mai anevoieasă este, în unele cazuri, determinarea modalităților de raportare la putere. Asemenea raportări sunt clare în cazuri ca vizita prezidențială în județul Olt sau ședința Biroului executiv al guvernului – subiecte care prezintă explicit puterea în acțiune. Nu același lucru se poate spune însă despre subiectul de aparentă inocență politică despre casele rulate de la periferia capitalei, mesaj critic la adresa unui primar asociat opoziției, pus în contrast cu subiectul imediat următor, care descrie redeschiderea unei clinici prin grija unei alte primării, cea a Clujului. Astfel de subiecte nu prezintă puterea, ci punctul de vedere al puterii. Sublinierea contrastului dintre primarii opoziției și cei ai puterii era cu așaț mai semnificativă cu cât avea loc chiar în ziua cînd parlamentul discuta chestiunea primarilor demisi de guvern. Punctul de vedere al puterii reappears constant în subiectele despre relațiile externe ale României.

Folosind aceste două formule de raportare la putere am obținut tabloul următor:

### TVR 1 Tele 7 abc Antena 1

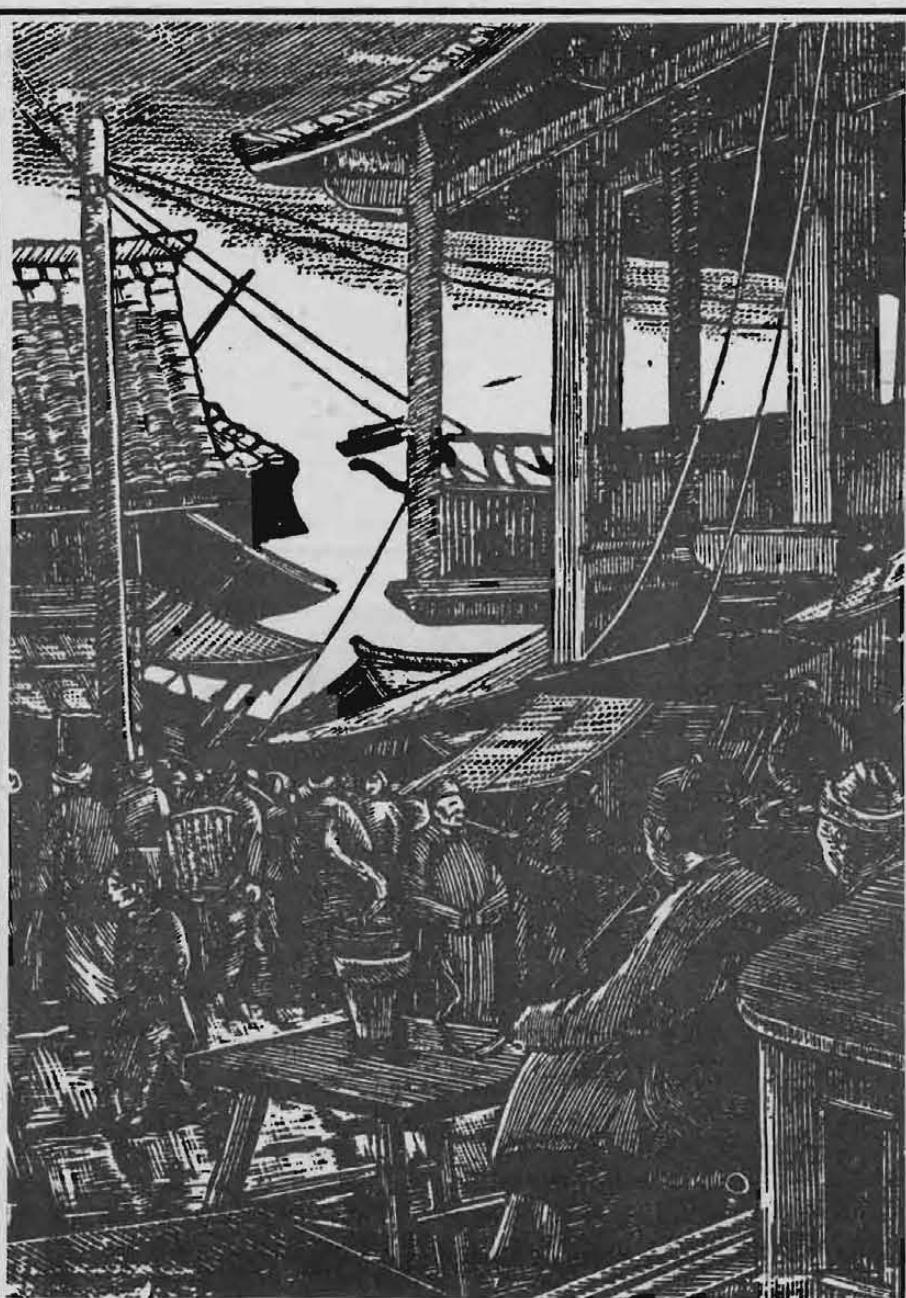
Numărul total al subiectelor interne sau referitoare la relațiile externe ale României

17	7	18
Puterea		
în		
acțiune	6	0
Punctul		
de vedere		
al		
puterii	6	3
Neutre	5	2
Opoziția		
în		
acțiune	0	0
Punctul		
de vedere		
al opozi-		
ției	0	2
		4

Potrivit acestei clasificări, puterea în acțiune și punctul de vedere al puterii primează categoric în actualitatele TVR 1. Prezenta priorităță a puterii se regăsește și pe Antena 1, dar ceva mai reticent. Subiectele care prezintă într-un fel sau altul puterea au ponderi aproximativ egale la Tele 7 abc și Antena 1 – aproape jumătate din totalul celor vizate –, o pondere care se ridică însă la 2/3 în cazul TVR 1. Fiecare dintre aceste două orientări față de putere își găsește un amplificator în orientarea față de opoziție, evocată de cele două studiouri noi și complet ignorată de TVR 1.

9. O investigație empirică atât de sumară nu poate oferi întrebărilor inițiale răspunsuri care să depășească relevanța unor probabilități.

Priovitor la prima întrebare. În plan politic, cele trei studiouri încearcă să se adapteze la condiția concurenței pe două căi: evitând competiția directă prin difuzarea succesivă a actualităților și străduindu-se să-și dobîndească o fizionomie distinctă. Această strădanie este depusă cu mai multă insistență de Tele 7 abc decât de Antena 1. O ipoteză și mai plauzibilă – neexploitată de acest test – este însă că efortul de adaptare la condiția concurenței nu se desfășoară cu precădere în aria emisiunilor politice, ci în a celor de divertisment.



*Cifrele reprezentă, în procente, respondenții care, cel puțin într-o săptămână din ultimele 7 zile, au vizionat programele posturilor de televiziune enumerate*

	Martie 1994 IMAS	Iunie 1994 IRSOPI	Septembrie 1994 IMAS	Decembrie 1994 IRSOPI	Martie 1995 ICCV
<b>TVR 1</b>	<b>85</b>	<b>87</b>	<b>85</b>	<b>83</b>	<b>88</b>
<b>TVR 2</b>	<b>18</b>	<b>28</b>	<b>19</b>	<b>19</b>	<b>32</b>
<b>Alt post străin</b>	<b>18</b>	<b>20</b>	<b>20</b>	<b>22</b>	<b>28</b>
<b>Televiziunea unei țări vecine</b>	<b>13</b>	<b>15</b>	<b>9</b>	<b>15</b>	<b>11</b>
<b>Post local particular</b>	<b>8</b>	<b>19</b>	<b>8</b>	<b>13</b>	<b>19</b>
<b>Post public teritorial</b>	<b>6</b>	<b>7</b>	<b>3</b>	<b>6</b>	<b>10</b>
<b>Dotare cu sisteme de recepție:</b>					
- antenă de cameră	10	19	9	10	<b>Antenă obișnuită</b>
- antenă exteroară individuală	60	73	57	64	<b>67</b>
- antenă colectivă normală	9	10	8	5	
<b>- antenă proprie satelit</b>	<b>3</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>3</b>	<b>Antenă satelit, cablu</b>
- antenă colectivă satelit	4	2	5	2	
- rețea prin cablu	14	17	19	22	<b>35</b>
<b>Nu au televizor</b>	<b>11</b>	<b>8</b>	<b>8</b>	-	<b>8</b>

A doua întrebare: indiferent de unghiul sub care s-a efectuat, monitorizarea sugerează că demonopolizarea TVR 1 nu implică o distanțare semnificativă a acestui post față de interesele puterii. Apărarea acestor interese nu este abandonată, ci mai curînd stilizată, devenind mai puțin exclusivă, mai puțin rigidă și mai puțin ostentativă.

A treia întrebare: cele două studiouri noi se delimită reciproc prin modalitatea în care încearcă să se distanțeze de modelul TVR 1. Tele 7 abc pare să urmărească această distanțare cu mai multă coerentă decât Antena 1.

Sprinjinte pe o observație empirică astăzi de sumară, aceste probabilități nu pot viza decât scopuri pe măsură, dintre care principalul este cel de a propune un set de ipoteze și de instrumente metodologice pentru o investigație aprofundată, centrată pe tema: în ce fel modifică restructurarea televiziunii contribuția ei la procesul de tranziție parcurs de societatea românească?

□

**PAVEL CÂMPEANU** is at present the Executive Director of the Independent Center for Social Studies and Surveys and Associated Professor with the International Faculty at the Bucharest University. He became a member of the RCP before WW II, was arrested and imprisoned. Without leaving Romania, he published in the USA, between 1980 and 1990, a critical sociology of the Stalinist societies in 4 volumes: *The Syncretic Society*, *The Origins*, *The Genesis and Exit*, at M.E. SHARPE Publisher.

# Formarea monopolurilor pe piața mass-media din Rusia

ELENA SOROKINA



Actuala destrâmare a monopolurilor în mass-media din Rusia, începută în august 1991, a condus la apariția unui adevărat vacuum.

Statul a încercat din nou să monopolizeze mass-media prin crearea unui sistem de subvenționare ai cărui bani sunt distribuți de Ministerul Presei. Datorită creșterii inflației și a costurilor difuzării presei, aceste eforturi nu au dus la nici un rezultat în 1993. De fapt, pînă în 1992, capitalul particular nu a luat parte la împărțirea pieței mass-media. Privatizarea directă a fostei prese centrale – al cărei fondator este colectivitatea (*collective body*) – pe baza unei legi a privatizării este foarte dificilă.

Editura *Commersant* a ajuns să fie condusă de fiul unui bine cunoscut funcționar sovietic. Este singurul grup publicistic informațional "supraviețuitor", susținut de Banca Stolichny.

Corecta înțelegere a stării mass-media din Rusia post-sovietică drept un puternic element politic – cu efect în guvernare, legislație și economie – s-a conturat în cadrul marilor grupuri financiare în toamna anului 1992.

Grupul comercial Most și șeful său, Gusinsky, se remarcă în sectorul particular al mass-media. Primul lor pas pe această piață a fost apariția cotidianului *Segodnia*, care reflectă legăturile și preferințele politice ale grupului și este folosit ca instrument de influențare a sferei sociale și politice. Apariția ziarului este legată de un vast proiect – cumpărarea timpului de emisie a unui canal guvernamental de televiziune – și înființarea unei companii particulare în domeniul.

Crearea canalului de televiziune NTV (Televiziunea independentă) i-a costat pe initiatorii proiectului circa 30 milioane dolari și a fost însoțită de serioase scandaluri politice. Ministerul Presei și conducătorii Televiziunii Naționale au luptat prin toate mijloacele împotriva acestei companii particulare. Conflictul principal a apărut în paginile ziarelor și a fost comentat în cercurile puterii. Este general cunoscut faptul că proiectul de înființare a primei companii particulare de televiziune a fost înaintat președintelui Eltin de către fostul vice-premier, Vladimir Shu-

meiko. Ministrul presci, Mihail Poltoranin, a fost împotriva proiectului, dar președintele Eltin și-a dat acordul pentru crearea canalului particular.

Echipamentele de bună calitate, difuzarea pe post a celor mai cunoscute staruri TV, o premieră în istoria televiziunii rusești, este în mod sigur explicația faptului că Most a reușit să schimbe preferințele unei considerabile părți a audientei către canalul al patrulea numai într-un an. În situația în care starurile au posibilitatea conducerii companiilor de televiziune din Rusia, ele au devenit "marfă scumpă" în toate privințele. Incoruptibilitatea și individualitatea lor, ce le complica atât de mult existența la televiziunea guvernamentală, este căutată acum mai mult decât orice. Pretinzîndu-se avocat și purtător de cuvînt al propriei opinii – punct de vedere al propriului cerc –, un star TV devine din ce în ce mai mult un retransmițător al opiniei colective. Onorarile și posibilitățile oferite reporterilor de televiziune de către companiile particulare, se reflectă în calitatea deosebită a programelor acestor canale. Deplasarea reporterilor către companiile particulare de televiziune era prezentată ca o încercare repetată de a evita cenzura, accasta fiind o încercare de realitate a fostei lor imagini.

Companiile particulare de televiziune au creat o nouă imagine scenică starului din Rusia – eroi pozitivi ai actualității, "noii ruși": plini de succes, energici și, peste toate acestea, independenți. Această imagine nou creată este foarte scumpă.

Ce mai putem spune atunci despre onestitate – calitatea inalienabilă a unui star de televiziune?!

Uneori, vedetele televiziunii comerciale sunt în pericol să se discrediteze, neascunzîndu-si opțiunea politică, ceea ce se însemplă însă doar în cazuri în care acest fapt este avantajos "boss"-ilor companiilor de televiziune. De exemplu, Evgeni Kiselev, moderatorul popularului program politic al canalului 4, căuta caseta interviului cu Mihail Poltoranin, membru al Parlamentului și intim al lui președintelui Eltin. În interviu, Poltoranin făcea afirmații naționaliste tot așa cum a răspîndit prea multe informații despre starea

sănătății președintelui Y. Eltin. Mai tîrziu, a negat aceste afirmații. La ce bun să te îngrijorezi pentru consecințele unui interviu, să-ti assumi riscuri?! Mihail Poltoranin, ministru al presei, a făcut tot posibilul să împiedice înființarea primului canal comercial. În prezent, afirmă că datorită rolului scăzut al jurnaliștilor de stat, ei sunt forțați să se discrediteze și vor fi cumpărați de organizațiile comerciale și mafie. Opinia lui este confirmată de opozitia prezentei "clicii" conduceătoare, care crede că ziarele și televiziunile particulare judecă cenzura, banii și puterea ei. Este interesant faptul că Mihail Poltoranin este unul din autorii completărilor la Legea presei din Rusia. Atitudinea sa cu privire la mass-media particulară nu poate ajuta cu nimic. Cu toate acestea, înaltele esaloane ale puternicului grup "Fourth", primul canal comercial, sunt fidele actualei puteri, aşa cum ziarul particular *Segodnia*, care susține Partidul Opțiunea Rusia, în a cărui componentă intră și membri ai guvernului și susținători ai președintelui la ultimele alegeri parlamentare. Tendința este clară: candidații care câștigă alegerile prin folosirea unor grupuri de interes vor tine cont de acestea în promulgarea ulterioră a legilor. Evident este faptul că Rusia va avea o lege ce va întrerupe monopolul statului în mass-media.

Canalul șase este un alt monopol în mass-media din Rusia. Ted Turner, președintele companiei americane CNN, este unul dintre fondatorii lui. Este cunoscut că americanii doresc ca acest canal să fie divertisment și să conțină, în majoritate, programe americane: știri, filme, show-uri etc. Părerea fondatorilor americanii este că va deveni canalul cu cea mai mare audiență din Rusia – ei consideră că nu au nici un alt concurent puternic în zonă. Apoi, prin atragerea companiilor americane în a-și face publicitate în cadrul emisiunilor canalului șase, să devină un instrument de influență în economia Rusiei. În prezent, doar o jumătate din totalitatea programelor sunt americane, cealaltă jumătate fiind acoperită cu emisiuni rusești. Aparent, pentru scăzutele investiții americane, audiența acestui canal nu este dintre cele mai mari. În consecință, nu se poate încă vorbi de o mare influență economică.

În ce privește monopolul guvernamental asupra mass-media, principalele pîrgăii sunt finanțarea de la buget a programelor și chiar a ziariștilor. *Cine plătește cîntăretul, cere melodia!* Astfel, există departamentul de informații al președintelui, care se ocupă cu propaganda activităților președintelui și administrației sale. Stim că au existat propunerile de a plăti jurnaliști pentru materiale care să creeze o imagine pozitivă activității președintelui. Nu pot afirma cu certitudine că aceste materiale sunt și în prezent plătite. Oficialitățile departamentului au liste cu proprii reporteri de presă, cărora le oferă subiectul, "linia" și accentul dorite. În schimb serviciilor lor, pot să dea informații exclusive despre activitatea administrației sau pot să ajutați să intervieze persoane importante, ceea ce ar fi imposibil în mod obișnuit pentru alți reporteri. De exemplu, la ziua de naștere a mareșalului Jukov, președintele Boris Eltin s-a oferit să-i înalte un monument și să înființeze un ordin militar cu numele acestuia. Unii istorici sunt împotriva acestui fapt, argumentând cu probe că Jukov nu este în nici un caz mai bun decît Stalin, faptul că victoria asupra Germaniei s-a obținut cu un preț mult prea ridicat nu dovedește că ar avea un talent deosebit de conducător militar. Dar, cu ajutorul ziariștilor săi, departamentul de propagandă a organizat publicarea unei serii de materiale care să-i sprijine pe președinte și să-l reabilitizeze pe Jukov. Motivatia acestor articole era că tara nu poate trăi fără idealuri, iar, pentru respectul față de veteranii în viață, ar fi inumană distrugerea numelui generalului. O finanțare centralizată a ziarelor de la buget poate fi considerată, de asemenea, ca o formă de monopol de stat. Există două ziare complet finanțate din banii contribuabilului: *Rossiyskie vesti* și *Rossiyskaia Gazeta*. Acestea publică toate decretele oficiale ale președintelui și deciziile guvernului, precum și "bombastic" interviuri cu cele mai înalte autorități loiale puterii. Pentru a mări popularitatea acestor publicații, guvernul le subvenționează pentru ca omul de rînd să poată avea acces la ele la un preț simbolic. Editorul principal al *Rossiyskie vesti*, Kucher, crede că există o presă propagandă-guvernamentală sinceră în toate țările democratice. De asemenea, crede că "mașina propagandistică" nu are de ce să fie jenată de acest fapt, deci trebuie să existe deschis și public.

Presa de partid este o altă formă de monopol în Rusia. Partidele politice își apără interesele în mass-media prin cîteva mijloace. Primul este cumpărarea ziariștilor. De exemplu, stim că partidul majoritar, susținător al economiei liberale, cheltuie o considerabilă parte a banilor pentru a răspîndi materiale favorabile printre rețea de ziariști mituși. Există și proiecte mulți mai largi: de exemplu, unul dintre liderii Partidului Opțiunea Rusia, Oleg Boiko, este liderul concernului OLBI în același timp. Cu putin timp în urmă, acest concern comercial a cumpărat o parte a holding-ului *Ivestia*, un ziar politic central. Acesta este unul din motivele pentru care nu există nici un dubiu despre orientarea partidului și al materialelor sale.

Deci, în prezent, există trei monopoluri pe piața mass-media din Rusia: statul, canalele comerciale și partidele. Procesul privatizării mass-media a început, deci influența canalelor comerciale va crește.

Moscova, februarie 1995

Traducere de  
Ioana GOGA-MĂRIES

**P**utine sunt acele aspecte ale vieții politice pe care le dobîndim direct, fără mijlocirea altora sau a instituțiilor media. Media conferă semnificații evenimentelor, definesc teme de dezbatere publică, creează un anume climat politic. O poziție radicală afirmă că definiția publică a unui eveniment nu este altceva decât rezultatul unei lupte pentru controlul "transmisiei de informații despre respectivul eveniment către public" (Kurt și Gladys Lang, 1982: pp. 201-2).

Strategiile politice contemporane acordă o atenție considerabilă imaginii politicienilor. Imaginea candidaților a devenit crucială în decizia electoralului. "Televiziunea a reformat politica mai mult decât orice alt domeniu", apreciază Garth Jowett și Victoria O'Donnell (1992, p. 146). Importanța televiziunii ca sursă de informații politice este considerabil mai mare decât cea a altor media de azi și este în creștere (McCubbins, 1992; Negrine, 1994).

Relația dintre televiziune și politică este extrem de complexă și nu poate fi înțeleasă adekvat ca un simplu raport de impact al celei dintâi față de cea de-a doua. Binomul televiziune-politică ne poate induce în eroare, înțîlă de toate prin generalitatea lui. Putem mai curind vorbi despre relația dintre instituțiile televiziunii și instituțiile puterii de stat; sau despre relația: produsul televiziunii și instituțiile puterii de stat; sau despre relația: produsul televiziunii (programele televizate) – piață (telespectatorii consumatori de programe) – sursele financiare ale rețelelor de televiziune (companiile ce-si fac reclame la produse/servicii). Să ne referim la aceste două posibile "interpretări ale binomului".

Instituțiile naționale de televiziune se află într-o poziție de dependență față de stat. Instituțiile de stat au creat, la urma urmei, structurile televiziunii, iar guvernele rețin puterile care pot schimba radical acele structuri. Mai mult, liderii televiziunii (*broadcasters*) s-au considerat adesea "adunci ai sistemului politic" – scrie Ralph Negrine cu referire la BBC (1994, p. 101). În diverse situații, guvernele își afirmă acest rol patronal, impunând restricții televiziunii în redarea anumitor evenimente. Exemple: guvernul israelian în 1987-88 a impus restricții asupra liberei circulației a reporterilor tv în Gaza și teritoriile ocupate; guvernul Marii Britanii a impus restricții BBC-ului în timpul războiului din Falklands; USA a exclus media cu ocazia invaziei Granadei și a impus restricții în timpul războiului din Golf (1991).

Amploarea luată recent de "noile media" – televiziunea prin cablu, sateliți – pune probleme posibilității și limitelor controlului guvernamental asupra conținutului programelor transmise prin aceste noi mijloace. În Marea Britanie, de pildă, există o dublă nemulțumire: față de calitatea îndoioanelnică (și mult sub standardele BBC) a serialelor ("soap-operas") gen Dallas, de largă audiență, și față de pericolul reducerii veniturilor BBC provenite din reclamele variatelor campanii care consideră că noile media sunt mai eficiente în atragerea de mari mase de cumpărători.

În Occident, televiziunea este puternic înrădăcinată în sistemul economiei de piață. A face abstractie de acest aspect înseamnă a nu înțelege nimic din mecanismul ei de funcționare. Rețelele de televiziune încercă să-si maximizeze profiturile. În această încercare, ele caută să-si maximizeze audiența. Acest scop stă la baza conceperii programelor televizate, inclusiv a celor de știri. Arhitectul programelor

tv știu că cererea medie de știri este scăzută. Consumatorul de informație mediu nu urmărește știrile la televizor cu mult peste o jumătate de oră pe zi. Programele de știri, în consecință, tind să ofere știri scurte, fiecare știre fiind construită în jurul unei simple teme ilustrate de imagine (McCubbins, 1992: p. 24).

Cîteva premise vor lămuri motivele pentru care consumatorul occidental, adoptând o perspectivă utilitară, preferă televiziunea altor mijloace. Dacă luăm în considerare că "o imagine valorează cît o mie de cuvinte", că televiziunea prezintă mai multe imagini pe minut decât o poate face presa în scris și că informația televizată este disponibilă gratuit (ignorind aici costul electricității) – spre deosebire de ziare etc. – devine evident că cetățeanul de rînd va prefera televizorul presei.

Emissiunile televizate sunt deopotrivă vehicul al publicității produselor și serviciilor variatelor companii și al transmiterii de informații politice. Este interesant de remarcat în acest context similaritatea de concepție dintre o campanie publicitară și o campanie electorală, dintre publicitatea produselor și popularizarea politicienilor. Nu este întâmplător, de exemplu, că o faimoasă companie publicitară ca Saatchi & Saatchi<sup>1</sup> a fost angajată de Partidul Conservator Britanic la precedentele alegeri pentru a-i projecța coordinatele campaniei electorale. Alegerile prezidențiale în Statele Unite sunt însotite de armate de consultanți, în rîndul căror cei specializați în crearea (și maximizarea) de imagini favorabile ale candidaților ocupă un loc privilegiat.

Televiziunea nu ne prezintă lumea așa cum este, ci o interpretează pentru noi. Ea nu ne prezintă evenimente, ci este interpusă între noi și evenimente. Emissiunile televizate ne oferă, ceea ce Lippmann numea, "pseudo-evenimente"; ele nu ne prezintă adevăruri, ci știri. Valorile și judecățile de valoare care ghidează selecționarea știrilor și programelor politice nu numai că ne îndreaptă atenția asupra unor evenimente, dar ne și distraje atenția de la altele. Selecția știrilor nu este neutră.

Studii asupra conținutului acestora arată că există cîteva tipuri de subiecte dominante. Acestea sunt: grupurile de elită, națiunile, persoanele particulare și evenimentele dramatice (Negrine). Alte entități, precum diverse societăți și organizații neguvernamentale, sau alte tipuri de comunități (altele decât națiunea) etc., sunt subreprzentate.

Relațiile economiei de piață au o influență considerabilă nu numai asupra proiecției programelor de știri, dar și asupra conținutului informațiilor politice difuzate. Nevoile diversilor producători/diverselor servicii de a mări interesul consumatorilor pentru produse/serviciile lor prin intermediul televiziunii influențează puternic conținutul știrilor prezentate. De pildă, dacă majoritatea telespectatorilor (consumatorii de emisiuni televizate) au o percepție a lumii a treia ca fiind o lume a foamei, războaielor și loviturilor de stat, agențiile publicitare vor prefera ca televiziunea să continue să prezinte lumea a treia în această lumină (în ciuda consternării cetățenilor lumii a treia). Aceste imagini familiare occidentalului despre lumea a treia joacă rolul de ancoră, cu ajutorul căreia este captată atenția majorității populației (de care sunt interesate companiile ce-si fac publicitate). A controla media înseamnă, la propriu, a avea control potențial asupra opiniei publice (Jowett, O'Donnell, p. 267).

O poziție radicală privind situația media în SUA ne este oferită de Edward Herman și Noam Chomsky<sup>2</sup> (1988). După cum

# Între mituri și realități

LILIANA POPESCU-BÂRLAN

*The study aims at trying to focus the difference between manipulation and genuine facts and pieces of information in the media.*

*This author tries to present or balanced point of view, between myth and reality concerning the media. The role of the media is not over exaggerated people being perceived a sheer news consumers.*

vom vedea, cetățenii nu mai apar în rol de consumator, ci în rol de produs al media.

Media naționale sunt mari corporații, deținute sau legate de corporații încă și mai mari. Ele au un produs și o piață. Piață este reprezentată de alte companii și nume cele ce-si fac publicitate. (...) Iar produsul lor este publicul. (...) Deci, dintr-un punct de vedere strict economic, media sunt corporații majore care vînd audiente privilegiate (publicul) altor companii (cele ce-si fac publicitate prin media). (Chomsky și Herman, 1988, p. 536).

Într-o altă lucrare, Chomsky (1989) arată că în SUA a fost dezvoltat un sistem de control al gîndirii mult mai subtil decât sistemele de propagandă al statelor totalitare și care, tocmai de aceea, este mai eficient. Într-un stat totalitar, agențiile de propagandă produc în mod deschis "adevărul" oficial. Indivizii trebuie să aleagă între a i se supune sau a-și asuma marele risc de a-l sfida. În sistemul american, dezbaterea este încurajată, dar în limitele unor presupozitii adesea nemenționate. Dacă cineva pune în discuție aceste presupozitii este acuzat de a fi irresponsabil sau anti-american etc. și este exclus din dezbatere (Chomsky, 1989, pp. 293-4).

Conținutul părtinitoal programelor politice transmise prin televizor derivă din conservatorismul celor ce lucrează pentru retelele de televiziune de mare audiență, arată Herman și Chomsky în *Manufacturing Consent*. Studiul celor doi americani este bazat pe minuțioase analize statistice și de caz. Există o selecție a personalului televiziunii și cotidiinelor majore din SUA, argumenteză ei. Auto-cenzura înlocuiește cenzura, iar știrile politice inevitabil vor reflecta punctul de vedere acceptabil cercurilor de afaceri care susțin finanțarea media (care par a nu fi altele decât cele influente și la Casa Albă).

Desigur că această concepție care privește implicit auditorul ca pe o masă automat manipulabilă a trezit reacții și critici<sup>3</sup>. De fapt, "modelul propagandei" propus de Herman și Chomsky, dincolo de aspectele-i interesante, este expresia unei perspective strict deterministe de tip stimul-reactie (media-public). Numeroase

studii de psihologie socială recente critică acest gen de abordare. Indicând dificultatea de a trage o concluzie general-compatibilă cu toate aceste studii privind relația de influență media-public, Jowett și O'Donnell conchid că unica idee general acceptată de autorii acestora este că diferențele dintre indivizi determină natura efectelor pe care le are televiziunea asupra publicului (p. 153). Aceasta nu înseamnă, bineînțeles, că imaginile televizate și informația politică (și mai ales felul în care este ea prezentată) nu influențează modul în care cetățenii percep evenimentele politice.

Funcțiile de cunoaștere politică ale televiziunii sunt adeseori supraestimate. Se așteaptă poate de la televiziune ceea ce ea nu poate oferi prin natura ei: adevărul. Media, în general, sunt acuzate de manipulare, de părtinire, de neîndeplinirea rolului lor de educație politică etc. –, dar fără o analiză prealabilă concretă a ceea ce se poate aștepta în genere de la ele. Prin natura lor, emisiunile televizate nu pot prezenta realitatea în mod neutru. Dacă peste lipsa de neutralitate cognitivă se adaugă variate influențe și determinanți (politici, financiari), aceasta ține de structura societăților contemporane. Conștientizarea prezenței acestor factori poate contribui la scăderea credibilității informațiilor politice obținute pe calea televiziunii. Cu siguranță că acest gînd va atenua din pessimismul reflectiei valorosului jurnalist-filosof, Walter Lippmann: *The people on whom we depend for contact with the outer world are those who seem to be running it*<sup>4</sup>.

Manchester, martie 1995

## NOTE:

1. Al cărei nume s-a schimbat între timp.
2. Cunoscut publicului român mai mult ca lingvist de excepție, dar mai puțin ca lider proeminent al mișcării anarchiste și critic acerb al politiciei externe a SUA.

3. Vezi, de exemplu, Philip Schlesinger – "From Production to Propaganda", *Media, Culture & Society*, vol. 11, no. 3, July 1989.

4. Oamenii de care depindem în contactul nostru cu (în formarea imaginii noastre) lumea exterioră par a fi cei care o conduc (Lippmann, 1992: p. 224).

# TVR: o performanță a compromisului

ȘTEFANA STERIADE



*In this study the author draws a parallel between the type of compromise adopted by Romanian public channel in the 70th and after 1989. Whereas in the communist period the elements of the compromise where the balance between repressive and agresive ideology and divertissement in the 90th elements of the compromise are a refined tip of manipulation and diversion.*

## Tribulații istorice

De-a lungul surbei sale existente, TVR a funcționat ca instrument al dictaturii staliniste, ca instrument al revoluției antistaliniste și ca instrument al unei anumite tranzitii spre post-stalinism. Singurul interval în care TVR nu a funcționat ca instrument al puterii a fost acela cînd puterea nu a existat, adică în cele cîteva zile din 1989-1990, cînd ceaușismul a fost înălțat, iar noua putere abia se închega. Performanța acestei fulgorante televiziuni independente constă astăzi în contribuția adusă la răsturnarea puterii pe care o slujise, cît și la instituirea celei care avea să o înlocuiască. Înainte de a deveni instrumentul noii puteri, TVR a fost instrumentul nașterii ei.

Continuitatea acestui rol de instrument al puterii, nu s-a restabilit fără probleme. Televiziunea Română a folosit tehnici electronice, cînd fortindu-le flexibilitatea, cînd manajindu-le, utilizind mai cu dibăcie, mai cu neîndemnare, virturile compromisului. Nu multe televiziuni din lume au trecut de la o zi la alta de la forme variate ale divertimentului la un austri discurs ideologic (anii '80), apoi de la aceasta, în decembrie 1989, la o televiziune

fără program, fără priorități, cu profesioniști și fără profesioniști, transmînd în direct și dirijind, uneori, ceea ce se petrece pe stradă. În sfîrșit, tehnica electronică a fost folosită pentru a reînnoda firul unei continuități întrerupte și a naviga între libertăți neobișnuite și forme noi și vechi de servire a puterii. Compromisul a redevenit actual și necesar.

Dar el nu este o metodă improvizată de către comunicarea de masă de tip stalinist; el este inherent televiziunii, datoare să răspundă unei mari diversități de interese și gusturi. Inevitabil în tehniciile comunicării de masă, compromisul este practicat în diferite limite, pe care unele televiziuni le respectă, altele le depășesc.

Eu mă refer tocmai la compromisul utilizat în construcția generală a programului, la cadrul de referință al producătorilor. Acesta a funcționat în anii '60-70 cu un anumit specific, reluat și considerabil dezvoltat după 1989.

## Improvizație și compromis

Pentru a prezenta un program în limite convenabile, Televiziunea Română a avut și are nevoie de producții străine. Nici în

anii în care funcționa două ore pe zi, TV nu s-a putut lipsi integral de aceste producții, încercând să le strecoare, fără a le menționa proveniența, cu excepția filmelor CAER. Dar în anii '60-70, emisiunile occidentale abundau, ca și succesul lor de audiență (în pînă la 90% și peste). Însisfînd, în această perioadă să-și cultive imaginea de "răzvrătit" împotriva dominației sovietice, Ceaușescu a admis deschiderea spre Vest, contribuind, fără să vrea, la satisfacția publicului care ignora cu candoare calculul politic. Deși televiziunea era definită oficial ca "armă ideologică" și deși parte din emisiunile sale încercau să corespundă acestui rol, imaginile societății de consum invadau miciile ecrane, producînd un mit care nu-și găsea corespondență în existența reală.

Azi, TVR nu mai riscă nimic oferind publicului emisiuni de divertisment. Incertitudinea și teama din anii '60-70, de a nu greși doza de agrement, a dispărut; divertismentul difuzat astăzi nu are altă limită decît timpul. Cît despre imaginea puterii, ea diferă ca stil. În perioada dictaturii staliniste, glorificarea puterii se facea cu ostentatie; acum, televiziunea, auto-prezentîndu-se ca independentă, echidistantă, publică, procedează cu o discreție străvezie. Sub dictatură, compromisul rezulta cu o discreție străvezie. Sub dictatură, compromisul rezulta din combinarea forțată a discursului ideologic cu imagini îmbîtoare ale vieții occidentale. Acum, critica tranzitiei, activă în multe domenii, așa cum o practică TVR, nu atinge instituția prezidențială. Activitatea protocolară a președintelui este prezentată cu o frecvență riguroasă și după stilul bine rodât al antecedentelor (vizitele "de lucru", primirile oficiale de la Cotroceni, prezența președintelui la fel de fel de simpozioane, reuniuni, aniversări, comemorări etc.). Amintiri recente asigură publicul că între TVR și TVR continuitatea rezistă.

Utilizarea compromisului în favoarea puterii, de-a lungul celor două perioade, prezintă destule asemănări, dar și deosebiri semnificative.

Principala asemănare constă în acreditarea unui actor public tabu, care nu participă la diversele evenimente, ci le ține locul. Repetată indefinit, imaginea exclusiv vizuală a președintelui, într-un decor în esență invariabil, întreținîndu-se, fără cuvinte, cu un interlocutor cînd mai notoriu cînd mai obscur pentru public, nu relatează o serie de evenimente, ci un eveniment unic: permanenta președintelui. La acestea se adaugă înînșirierea camerei pe chipul acestuia și rămînerea celorlați participanți la primire în umbra anonimatului. Metamorfozarea actorului în eveniment este un procedeu inherent cultului personalității – dar nu și suficient pentru a demonstra, cu certitudine, revenirea la acest cult.

Principala deosebire între modalitățile de practicare a compromisului în cele două perioade rezidă în funcția atribuită divertismentului. Sub vechiul regim, includerea divertismentului în programele TV era perceptă ca o limitare, în timp și substantă, a discursului ideologic și de aceea comporta pentru emițători un element incontrolabil de risc. Acum, divertismentul este considerat ca un stimulent pentru urmărirea discursului ideologic, situație care exclude riscul, de unde și toleranța față de formule de divertisment pe care nu orice altă televiziune le-ar accepta.

Funcționînd în virtutea unor inertii formate înainte de 1989, TVR încearcă azi un compromis într-o situație mai complexă. Protejarea puterii nu se mai clă-

mează, ea trebuie insinuată.

Lipsită de agresivitatea injoncțiunilor formale, practicînd un pluralism asymmetric, inclusiv pe de altă parte criticarea unor disfuncții ale tranzitiei, televiziunea oferă acum imaginea unei libertăți neobișnuite pentru audiență ei educată în alte tradiții. Credibilitatea acestui instrument al puterii a sporit substanțial, sporind totodată și credibilitatea puterii. Ilustrativ este cazul "Actualităților" (în special al celor de la ora 20), emisiune dintre cele mai vulnerabile, care se bucură totuși de un credit impresionant. Totodată, pentru un important procent de spectatori, Actualitățile TV reprezintă unică sursă de informație curentă. Or, acesta este punctul de confruntare directă a celor două tendințe: slujirea puterii și respectarea neutralității politice. Confirmat prin repetate sondaje, impactul semnalat al "Actualităților" sugerează că această formulă de compromis corespunde intereselor puterii.

Medie i se reproșeză fuga după senzational, selectarea știrilor după interesul pe care acesta îl poate sărni în audiență. Actualitățile TVR se feresc de senzational (pentru știrile interne) și cînd nu îl pot evita (greve, conflicte sociale etc.) de-dramatizează evenimentele reducîndu-le la plătitudinea comunicatelor și la citate din declarațiile liderilor politici și sindicali. În general, structura unui program de știri este suprasaturată de non-evenimentele cele mai ritualizate: simpozioane, sesiuni științifice, colocviu internațional etc. –, șiruri de imagini redundante, greu de deosebit unele de alele și care poate sănătă reproducere pentru a da seama de efervescența vietii intelectuale din România tranzitiei sau, poate, pentru a umple spațiu destinat emisiunii. Într-aceste standarde în care informația reală, de uz public, pătrunde greu, apare cu strictă regularitate imaginea prezidențială.

Slujirea puterii de către TVR se materializează sub regimul anterior, mai ales în proslăvirea cuplului prezidențial: Nicolae și Elena Ceaușescu. Televiziunea tranzitiei a abandonat stilul proslăvirii personelor, dar nu și al conceptelor: religioase, naționale etc. Actualul președinte are o prezentă privilegiată prin timp de emisie, frecvență apariției și, ici-colo, cîte un cuvînt de apreciere din partea crainicului. În fauna politică a României, prezentată de Actualități, președintele este de departe personajul cel mai mediatizat, în formule, aproape fără excepție, convenabile popularității lui.

Natura compromisului celor două perioade din istoria TVR, se caracterizează prin trecerea de la o experiență ostentativ represivă în ambianta unei experiențe manipulative. Oricine știe că represiunea este absența libertății; nu este însă la fel de evident că absența represiunii înseamnă neapărat libertatea recuperată. Manipularea actuală a TVR este o formă de înălțare a represiunii care nu restituie libertatea, ci mai ales iluzia ei. □

**ȘTEFANA STERIADE** - Sociologist with studies an empirical researches in Mass Communication. Contributor to European and American Publications (Cahiers Internationaux de Sociologie, Social Research etc.) co-author of *Oamenii și filmul*, 1985, ed. Meridiane, attended lecture tours in the USA (Universities of Ann Arbor, Yale, Harvard etc.) and France. Teaching Theories of Mass Communication at the Faculty of Journalism, University of Bucharest.

**I**n urmă cu un an și jumătate, în paginile *Sferei Politicii*, am propus o abordare oarecum neobișnuită a raportului dintre cultura politică și mass media. Considerând cultura politică o structură mentală foarte încăpăținată, iar mass media foarte dinamică, am fost tentat să mă întreb dacă nu cumva cea mai legitimă întrebare este ce fac oamenii cu mass media decât invers. (Și, am mai adăuga, continuând logica abordării, că pentru a înțelege ce este astăzi trebuie să ne întoarcem în trecutul comunist, să vedem ce au făcut oamenii cu dictatura.)

În acest articol voi încerca să continuu lămurirea acestei relații, concentrându-mă asupra televiziunii, ceea ce înțeleg ca investigațiile de pînă acum nu-mi permit decât să emit ipoteze.

Cercetarea însă este îngreunată de doi factori de natură diferită.

1. Mass media, în ciuda independenței administrative a mijloacelor, s-a constituit într-o structură mediatică și acționează ca atare. Nu se pot demonstra efectele speciale ale uneia sau alteia, decât că receptarea uneia exclude pe cealaltă (televiziune-radio).

2. A doua dificultate este de natură metodologică. Pentru a observa și a înțelege ce se întâmplă în interacțiunea dintre indivizi și televiziune nu este indicat să recurgem la mijloacele clasice ale sociologiei. Prin construirea unui eșantion, trimiterea unor operatori de interviuri pe teren pentru completarea unor chestionare nu putem obține date care ne interesează. Orice imixtiune în sfera privată este tratată cu suspiciune și rezultatul cercetării va fi nu ceea ce se întâmplă în fața televizorului, ci ceea ce consideră oamenii că se poate mărturisi. Sunt cunoscute multe tentative de a pătrunde în intimitatea căminului pentru a surprinde ce se întâmplă acolo cu mesajul de televizor. Personal, sunt convins că numai "transformarea" unui membru de familie în observator discret poate să ne dea indicii privind utilizarea acestui mijloc de comunicare.

Cercetarea pe care am inițiat-o în București a ținut cont de aceste dificultăți, adică am abordat integral mass media și numai prin observatori interni. Menționez că am avut prilejul să "pătrund" numai în familiile de ingineri, profesori de liceu, economiști, adică "professionals", familiile care trăiesc din salariul primit de la stat, locuiesc în apartamente de bloc de trei camere. Pentru a vedea locul mass media și, în primul rînd, al televiziunii nu am direcționat atenția observatorilor la modul de folosire a mijloacelor, ci asupra activităților, comportamentelor și tematicii discuțiilor. A fost imperios necesară această largire a obiectivului pentru a approxima adevarat ce înseamnă mass media în familie. Dacă ceream concentrarea atenției pe aceste mijloace, imaginea ar fi fost distorsionată. Acest demers a fost completat și de descrierea apartamentelor, precum și de inventarierea obiectelor comunicătoare.

Ce rezultate (provizorii, ipotetice) se degajă din aceste investigații?

În primul rînd, am constatat că mijloacele de comunicare în masă sunt încă obiecte de cult. Amplasarea ziarelor, revistelor, aparatelor audio și, mai ales, a televizorului în apartament semnifică importanța lor intrinsecă. Nu sunt numai pentru uzul indivizilor din familie, ci servesc și ca norme ale unui standard atins. Legătura afectivă între obiectele comunicătoare și membrii familiei este atât de persistentă, încât apartamentele bucureștenilor sunt magazine de antichități, cu

aparate tv, radio, pick-up-uri cu uzură morală și fizică avansată. Nu voi insista asupra acestei dimensiuni puțin cercetate la noi, ci voi semnală numai că acest tip de legătură între om și obiect spune mult mai mult despre mentalitate, despre șansele modernizării decât orice analiză de discurs.

Folosirea aparatelor prezintă următoarele caracteristici temporale. Dimineața familiilor este dominată de apărătoare de radio, care se găsesc peste tot. Cunoscută cortină sonoră – căci nu este o ascultare atentă – funcționează pînă la părăsirea domiciliului. În timpul călătoriei și al orelor de serviciu se amestecă pînă la confuzie lectura presei, ascultarea posturilor de radio și discutarea temelor oferite de televiziune în seara precedentă. După masă, primul membru al familiei sosit acasă "dă drumul" la televizor. Încep "ostilitățile" obișnuite ale familiei, care se desfășoară în conflicte de tip "luptă" sau "partidă". Fiindcă în majoritatea familiilor autoritatea paternală este serios zdruncinată, regula folosirii aparatului este un permanent subiect de dispută. Unul vrea să citească ziarul, altul să se uite la un program al televiziunii, celălalt la alt program; între timp, sună telefonul, apare cîte un vecin... Cert este că ceea ce se întâmplă într-un apartament este departe de a fi "expunere coerentă la mesajele televiziunii", fiind o permanentă punere la încercare a raporturilor de forță, o permanentă reevaluare a status-urilor membrilor de familie. Observatorul atent în orele după-amiazii și ale serii, mai degrabă surprinde coalitii vremelnice, retrageri tactice, dezertări și cooperări decât "vizionarea programelor".

Dar "micul infern" al familiei pre-urbane (căci majoritatea subiectelor maturi sunt de origine rurală) este numai una dintre sursele acestui cotidian greu de pătruns. Actuala situație se mai datorează și faptului că socializarea generației celor 40-50 de ani nu s-a făcut în prezența unei structuri mediatice complete, ea fiind caracterizată de lipsa televizorului. În al doilea rînd, nu trebuie să uităm că structura mass media bucureștene și mai ales cea a televiziunii a trecut prin etape de transformări extraordinare. După o scurtă perioadă de factor central de putere, aproape mitic, Televiziunea Română a fost abandonată în proporție semnificativă pentru casete video, apoi, înțepînd din 1993-1994, pentru programele oferite de studiourile comerciale bucureștene și cele receptionate prin cablu. Conflictele din sînul familiei încep să apară ca "lupte" sau "partide" pentru obținerea telecomenzii. Cine pune mâna pe acest nou simbol al puterii nu va fi lider de opinie, ci usurpatul vremelnic al poziției de șef. Deci, dacă există un segment al realității care este în tranziție, dacă există cadrul de viață supus unor mari presiuni, atunci cu siguranță că acesta este domeniul familiei. Aceasta nu înseamnă că am asista deja la mutații importante. Dacă admitem ipoteza bipolarității societății românești, adică împărțirea în "noi" și "ei", atunci putem afirma că televiziunea, ca element al structurii mediatice, apare în sfera lui "ei". Această bipolaritate, în raport cu televiziunea, a început să fie tulburată de programele studiourilor comerciale și de cele difuzate prin cablu, dar nu în mod structural. Prin urmare, putem spune că în structura cotidianului familial, televiziunea apare ca instrumentul sferei politice nu prin programe specifice, ci prin însăși existența ei aici și acum. Indiferent de voința celor care controlă televiziunea, acesta va fi considerat ca expo-

## Politica în "micul infern"

ZOLTÁN ROSTÁS



*The problem of the relation between the political culture seen as a very stable mental structure and the media marked by dynamic makes the author wonder if the question of what do the people do with the media is more legitimate than the other way round.*

*The usage of the means offered by classic sociology (through public opinion pools) which can be rejected is not appropriate in order to be able to understand the interaction between the individual and television.*

*The author suggested that the audience should be observed.*

*The relation between TV and public on the political dimension must be analyzed from the perspective of the inherent survival strategies which were acquired before 1989.*

pentru lui "ei". Ba mai mult, chiar și receptia de proastă calitate sau întreruperea programului din cauza defectării antenei sunt percepute ca o sfidare a lui "noi".

În asemenea condiții, studiul relației dintre televiziune și public, pe dimensiunea politicului, se pune cu totul altfel. Este inutil să întrebăm ce efect au emisiunile politice dacă nu putem vorbi de efectul televiziunii. Este inutil să întrebăm dacă "Actualitățile" de la TVR sau celelalte televizionale sunt obiective. Din perspectiva "telespectatorilor" neîntrebăți, ci observați, există un cotidian dominat inconștient de strategii de supraviețuire înșușite înainte de 1989. Aceste strategii persistă în ciuda dispariției dictaturii, căci ele se bazează pe o experiență istorică de foarte lungă durată. Aceste strategii constituie și sursa bipolarității amintite anterior.

În asemenea context al culturii politice, emisiunile politice sunt puneri în scenă ale sferei politice, percepute ca spectacole. Continutul "informativ" percepții al "Actualităților" sau al celorlalte

telejurnale este minim în condițiile în care radioul și ziarele, în cursul zilei, au pus deja la dispoziția oamenilor nouățile și, mai ales, fiindcă tot ce a fost oferit a fost filtrat, selectat, transformat, interpretat în discuții interpersonale.

Deci, dacă vrem să înțelegem inserția televiziunii în politică nu este suficient să vedem ce vor comunicatorii de profesie, ci mai degrabă ce fac oamenii în condiții concrete, în primul rînd în familie, printre altele, cu obiectul numit televizor.

În orice caz, omniprezenta televiziunii nu este altceva (cel puțin în București) decât un pretext, o placă turnantă a comunicării, a interacțiunilor cotidiene. □

**ZOLTAN ROSTÁS** (born in 1946) head of Department of Cultural Anthropology & Communication of Faculty of Journalism & Mass Communication (University of Bucharest) and member of Workshop for Anthropology & Communication from Miercurea Ciuc (Harghita).

# Spirala tăcerii?

NICOLAE PERPELEA

The way the opinions of others are preceded determines one's own opinion are the latter is reflected upon the others coming back from a kind of mirror as the opinion expressed by others. Elisabeth Noelle Neumann seems to have tried to answer to this old and very likely unsolvable dilemma.

The research this study is based upon mode a kind of scientific exercise in order to visualize new operational techniques of this hypothesis. The results of the inquiry respond arbitrarily to the hypothesis.

A gloomy majoritarian activism roles over a plurality of minorities with active and details seeking minorities.

A mutual ignorance? An operationalization using the language of semiotics is suggested.

Percepția opiniilor altora determină "propria opinie" sau aceasta din urmă este proiectată asupra celorlalți revenind dintr-un soi de oglindă sub forma falsă de "opinie a celorlalți".

Acestei mai vechi și, probabil, insolubile dileme pare a fi încercat Elisabeth Noelle-Neumann a-i răspunde, punând accentul pe prima lemură, prin teoria spiralei tăcerii<sup>1</sup>: indivizii se tem de o izolare din partea majoritatii și de aceea se conformează la ceea ce ei percep, și opinia dominantă. Cheril Katz și Mark Baldassare (*using the "L-world" in public* public opinion quarterly vol. 56, 1992) sugerează noi tehnici de operaționalizare a ipotezelor "spiralei tăcerii". Astfel cei care detin pozițiile minoritare vor fi mai puțin dispuși să vorbească decât ceilalți (cei care, spre exemplu simt că poziția lor în sondajele de opinie crește cu timpul, devenind majoritară). De pildă, o întrebare poate suna astfel: "Ați fi dispuși să vorbiți despre aceste (...) probleme cu un reporter și să vă apăra numele într-un ziar?" Disponibilitatea de a fi reinterrogati de un reporter a fost, într-o din cercetările lor, de 39% – diferențele privind plăcerea "de a vorbi politică" nefiind semnificative într-o perioadă de trei luni (cu excepția variabilei italice vîrstă – sexul, venitul și apartenența politică nu au produs variații importante). Ei au sugerat continuarea cercetărilor introducând și variabilele rasă, naționalitate și educație.

Orice spirală sugerează o suita de incluzii. Vom desface analitic această metaforă. Un inel ar fi cel al conformității. Unii autori<sup>2</sup> consideră această "spirală" doar ca pe o variantă a teoriei conformității. De fapt, pentru a-i susține existența, Noelle-Neumann trebuie să găsească un argument ca să se despartă de extensia generalizărilor experimentelor lui S. Asch<sup>3</sup>: în situațiile experimentale lipsește dimensiunea morală – sursa conformității. Donsbach și Stevenson<sup>4</sup> duc ideea într-un plan și mai operațional, adăugând încă o variabilă: un test valabil al ipotezei conformității trebuie să cuprindă o problemă controversată și cu semnificație morală (studiu lui Ash includea stimuli clari, nediscutabili). Pornind de la această sugestie, într-o cercetare a noastră<sup>5</sup> am generat stimuli care intensifică controversa și/sau semnificația morală. Spre exemplu, întrrebarea nr. 40 ("considerați că părerile dumneavoastră politice sunt în prezent: a) majoritate – 34,4%; b) minoritate – 26,3%; c) nu stiu/nr răspund – NS/NR – 39,3%") accentuează mai mult primul aspect – controversa. Indivizii nu resint spaima de a

Dar această corelație nu ne indică decât direcționarea opiniei către ceva vag care însă generează o pasiune observatională ce se poate modaliza diferit: *simulacru pasional*, invidie, gelozie etc. Probabil că "spirala tăcerii se manifestă în cazul nostru ca obiect vid" care produce o tensiune observatională centrifugală: observatorul devine un subiect virtualizat, fără corp (social) care nu poate accede la propria scenă. În limbajul "semioticii pasiunilor"<sup>6</sup>: acest dispozitiv actanțial se traduce la nivel discursiv prin atribuirea poziției observatorului *gelos*. Oricare ar fi poziția sa spațială sau temporală în raport cu *scena unde intră* în conjuncție "rivalul" și "obiectul", aceasta este totdeauna prezentă în imaginație – dar el este mereu exclus din ea. Această intensitate observatională este însă doar un efect de sens al rezistenței la o pierdere, o absență, un abandon sau chiar la firescul altuia. Apare astfel simulacru pasional al subiectului care viațuiește în imaginariul său iar nu în realitatea politică. Greimas și Fontanille exemplifică prin "rolurile patemice" (un soi de eflorescențe pasionale ale "atașamentului") ale lordului Clancharlie (Hugo *l'homme qui rie*) : orgoliul "obstination puerilă", "încăpătăinarea senilă".

Această structură interpretativă are o oarecare izomorfie cu următorul "joc statistic": cei care cred că opinia lor este majoritară sunt mai puțin dispuși să discute într-un loc public "despre sindicat" (o problemă nemijlocită legată de contexte locale) decât "despre politică" spectacu-

refuzul intruziunii... Obsesiv ocupă în a supravegheea perfectă desfășurare a schimbărilor sociale, neglijă în comunicare (publică, interpersonală, mediatică, politică etc.) de a-l asculta efectiv pe celălalt. Nu ar trebui să ne încluđăm, atunci, cînd vedem că partea de "celălalt" din noi își exercează (forme...) dreptul absolut de a avea o parte pe care nu o integrează niciodată în "contractul social". Potrivit alegoriei din "Blow-up"... aruncăm tot mai mult cu un ghem imaginar.

Dar nu jurnaliștii fac jocurile, ei sunt doar un fel de antrenori. Mai putem vorbi oare, în asemenea condiții, că mass-media – această eterogenitate de *technai* pentru jocurile de comunicare publică – stimulează o eterogenitate reală a "sferei politice"? □

## NOTE:

1. "The Spiral of Silence", în *Journal of Communication*, 24:43-54, 1974.

2. Gonzenbach, William, "The Conformity Hypothesis: empirical considerations for the Spiral of Silence's first link", în *Journalism Quarterly*, vol. 69, Nr. 3/1992.

3. Asch, Solomon E., "Effects of Group Pressure upon the Modification and Distortion of Judgments", în H. Guetzlow (ed.), *Groups, Leadership, and Men*, Pittsburgh, Carnegie Press.

4. *Political Communication Yearbook*, 1984 (Carbondale: Southern Illinois U.P., 1985).

5. Datele sunt extrase dintr-o anchetă sociologică desfășurată în luna decembrie 1993 de cercetători ai Institutului de Sociologie al Academiei Române și de studenți ai Facultății de Sociologie – Universitatea București, coordonator: prof. dr. Ioan Drăgan.

6. Aceasta este opinia – consideră Noelle-Neumann – care va fi definită ca publică (unul dintre "definitori" fiind mass-media). Ea se afirmă tot mai frecvent și cu mult mai multă siguranță, celealte curente tot mai puțin. Unul dintre cele două cimpuri crește, în timp ce celălalt intră în recul. Indivizii percep aceste tendințe – crede Noelle-Neumann – și și adaptează convingerile în consecință. Această tendință de a se exprima, într-un caz, și de a păstra tăcerea în altul naște un proces în spirală care instalează gradual o opinie dominantă "Exprimarea opiniei opuse, săvârșirea unei acțiuni publice în numele său echivalează – scrie autoarea germană – cu riscul de a fugi într-o direcție unde te poți regăsi izolat... Se poate descrie opinia publică ca acea opinie dominantă care comandă o atitudine și un comportament de supunere, amenințând cu izolare individul recalcitrant, iar pe politician cu pierderea susținerii populare. Din această cauză, rolul activ de inițiator al vreunui proces de formare de opinie este rezervat doar cuiva care poate rezista la amenințarea cu izolarea".

7. A.J. Greimas, J. Fontanille, *sémiothèque des passions. Des étates des choses aux état d'amour* Seul, Paris 1991.

8. Comentind cu un straniu umor etimonial *zēlos* din care derivă astăzi zeci de gelozie – cei doi autori cred că figurile pasionale sunt totuși determinate cultural: greci acceptau ca zeul și rivalitatea să se amestece, noi valorizăm distincția între cele două (op. cit. p 204-205)

9. Simmel G., *Secret et Sociétés secrètes*, trad. par Sibylle Muller, Circe, 1991.

Cred că opinia lor politică este:	Urmărește posturi de televiziune și radio private	Nu urmărește	NS/NR
Majoritară (34,4%)	30,6	56,8	12,6
Minoritară (26,3%)	41,4	48,4	10,2
NS/NR (39,3%)	37,4	47,7	14,9

Observăm că "non-răspunsurile" la întrebarea nr. 36 ale celor care "răspund" cu un non-răspuns la întrebarea nr. 40 sunt comparabile (14,9%) cu ale celor ce "se percep" ca *majoritari* (12,6%) dar mai mulți dintre ei (37,4%) ascultă noile posturi de radio private – față de numai 30,6% din cei care cred că au o opinie în consonanță cu cea *majoritară*. O bună parte din *échantillon* nu resimte deci nevoie de a se înrola într-un "current de opinie". Aș interpreta acest fenomen mai degrabă ca pe o *tentătie* – ei fiind în căutarea mai *detaiată* a ceva anume în spațiul public. FM-ul din "spațiul hertzian" nu este oare un *dublu imaginări* care permite metabolizarea socială "prin detaliu" a *cadentării* megalitului din spațiul public?

Pentru a intensifica variabila "semnificație morală" am formulat întrebarea nr. 28 ("În discuții publice sănătoase găsești punctul de vedere în probleme politice chiar dacă opiniile împărtășite de dumneavoastră sunt minoritare: a) da – 50,2%; nu 33,8%; NS/NR – 16,0%"). Ea este întrebarea unei maniere agresive de a defini social *interacțiunea publică*, fiind îndezirabil să nu-i răspunzi într-un fel sau altul (doar 16,0% aleg varianta NS/NR). Rezultatul poate să fie și un soi de măsură: atât a *conștiinței publice* (50,2%) dar și a *anxității sociale* (33,8%).

Problema începe să se clarifice dacă punem în corelație întrebarea nr. 28 cu întrebarea nr. 40.

Autoevaluarea opiniei	Își susține punctul de vedere	Nu își susțin
Majoritară	44,7	27,2
Minoritară	29,3	26,2

(restul pînă la 100% nu au răspuns)

**NICOLAE PERPELEA** (born in 1954). He graduated from the Faculty of History and Philosophy, University of Bucharest. Currently he is scientific researcher at the Institute of Sociology, Roumanian Academy. Associate Lector at the Politechnic of Bucharest and to the Faculty of History, University of Bucharest.

## 1.1 Considerații preliminare

Televizarea revoluției române a creat, pentru instituția numită "Televiziunea Română", cît și pentru *medium-ul de comunicare* în general o situație specifică. Ea a devenit, prin forța lucrurilor, ceva mai mult decât un simplu centru de redistribuire a informației și un centru de creare a *loisir-ului*, ea a devenit un "centru al adevărului".

Statutul magico-religios al TVR a fost întărit de faptul că instituția în sine a funcționat ca mediator unic în procesul de legitimizare a puterii politice nou instalate în 22 decembrie 1989. Ea a căpătat aceeași funcție pe care instituția religioasă a creștinismului a avut-o în legitimarea autorității suverane pînă la ceea ce numea Max Weber "dezincintarea lumii" – i.e. eliminarea magiei ca și tehnică de mîntuire (v. M. Gauchet, *Le d'ésenchantment du monde*, Gallimard, Paris, 1985). Loc de mîntuire, Purgatoriu al unei lumi comuniste ce moare, loc de spovedanie publică, TVR devine altceva decât ceea ce trebuia să fie. Acest statuț a determinat o extremă de puternică bătălie pentru controlul său absență controlului asupra instituției, a făcut dintr-o chestiune care în lumea contemporană este o chestiune tehnică deoarece moare, loc de spovedanie publică.

Problema pe care vrem să o punem este însă cea a efectului acestui statuț asupra comunicării publice în general, și asupra celei politice în special.

## 1.2 Spațiul comunicării publice

După decembrie 1989 una din multitudinea de probleme cu care s-a confruntat societatea românească a fost *trecerea de la propagandă la comunicarea publică*.

### 1.2.1 Definirea termenilor

Chiar dacă cele două activități pot părea apropiate fenomenologic, din punct de vedere ontologic, cele două sunt totalmente diferite.

Propaganda are ca raționalitate finală infiltrarea într-un mediu social dat a unui pachet de idei, imagini și reprezentări proprii emițătorului care trebuie să fie apropiate în mod religios de către receptor.

Comunicarea publică are ca raționalitate finală expedierea către un anumit mediu social dat a unui pachet de idei, imagini și reprezentări proprii emițătorului care trebuie să fie apropiate în mod rațional de către receptor.

### 1.2.2 Schimbarea de registru

Schimbarea de registru care s-a operat în anii ce au urmat a fost inegală, în genere lipsită de coerentă, și fără o voîntă reală de schimbare în zona de putere. Totuși, chiar în aceste condiții a avut loc o schimbare de registru. Ea s-a datorat mai multor seturi de factori, care au acționat ca și agenti de schimbare.

Primul set de factori care a acționat ca și agent de schimbare a fost cel generat de schimbarea structurii de folosire a timpului de către diferite categorii socio-profesionale. Ne referim aici la faptul că pentru o mare parte a populației urbane, dar și pentru o parte din cea rurală, timpul a devenit o resursă importantă, de a căci alocare depinde în mare parte confortul economic al acestei categorii. Informațional, aceasta se traduce prin nevoia de informație rapidă, ușor de parcurs, și relativ nudă, eliminând comentariile sau pozițiile auctoriale care "digeră" informația, oferind o "reinformare" (sau dezinformare).

Un al doilea set de factori care a

acționat ca și agent de schimbare a fost o parte a mass-medialor, în principal cele electronice. Obligate dintru început la o existență comercială și nebeneficiind de un public pre-existent, după cum a fost cazul presei scrise, mediile electronice au trebuit să se plieze pe orizontul de așteptare al publicului mult mai repede decât presa scrisă. De aici și relativa supremă a mediilor electronice față de cele pe suport de hîrtie (v. Fig. 1).

După cum se observă, televiziunea și radioul aproape dublează audiențele maxime ale presei scrise. Problema care se pune este că din iunie 1994, primatul audienței presei scrise este obținut de către ceea ce au numit autorii sondajului "cotidian local". Din păcate nu putem ști despre care dintre cotidienele locale este vorba, dacă este o repartizare uniformă pe zone geografice sau medii de locuire. Nici faptul dacă aceste cotidiene locale sunt folosite ca unică sursă de informare, dacă sunt utilizate ca și complement informațional pentru cotidienele centrale, sau dacă cotidienele centrale sunt utilizate ca și complemente informaționale pentru cele locale.

Dincolo de aceste considerații, trebuie să spunem că avem de-a face cu două categorii de presă scrisă – una de ceea ce am putea numi "cotidienele cu adevărul național" – *Evenimentul Zilei, Adevărul și România Liberă* care își împart 54% din publicul cititor de ziare (cu o singură variație notabilă cea a *Evenimentului Zilei* care scade de la 38.9% la 29% din martie 1994 pînă în decembrie 1994).

Ceea ce trebuie să observăm este că avem de-a face cu o extremă diversificare a peisajului mediatic, astă din punct de vedere cantitativ, cît și din punct de vedere calitativ, cu serioase schimbări între elementele *consumului mediatic*.

### 1.2.3 Comunicarea publică

În acest orizont s-a plasat comunicarea actorilor publici. Scolul diversificării peisajului mediatic a fost extrem de mare pentru o societate care nu avea habitudinile și reflexele comunicaționale necesare unei structuri politice bazate pe principiile transparenței și responsabilității guvernărilor și a competiției deschise pentru ocuparea pozițiilor politice. Ieșirea din reflexul propagandei este grea și presupune nu numai o schimbare de voîntă în sensul și filosofia actului comunicational, ci și o proprietate a unor elemente tehnice și profesionale pe care le impune această *babelizare mediatică*.

În orice caz, e evident ca presa scrisă, mult mai diversificată, dar și mai puțin ascultată decât emițătorii electronici, nu face obiectul unei confruntări politice de tipul celei care nu a încetat să se afirme în problema controlului audiovizualului, și în mod cu totul particular pentru controlul postului național de televiziune. De la Piața Universității și bătălia pentru *Sotii* la actualele bătălii pentru Consiliul de Administrație al TVR, problema accesului la postul național de televiziune este mai puțin o luptă pentru informație, cît o luptă pentru accesul la o sursă sacrificială de emisie a *Adevărului*.

Una din consecințele de comunicare

Maximele de audiență ale media (după IMAS – IRSOP)

Tipul de Media	Martie 1994	Iunie 1994	Septembrie 1994	Decembrie 1994
Televiziune	85.00%	87.00%	85.00%	83.00%
Radio	71.00%	69.00%	66.00%	62.00%
Scris	39.80%	40.00%	38.00%	37.00%

# Comunicarea publică și vectorii ei

DAN A. PETRE

Starting from the qualitative difference between propaganda and political communication the author theirs analysis the involvement of the important and ratings of the written of the electronic media.

The study is based the figures of the public opinion pools made during in 1994 and on the author's personal experience acquired during the main events of 1990 and electoral campaign from 1992.

politica dintre cele mai pregnante ale acestei situații este privilegierea sistematică de către toți factorii în competiție a contextelor de *propriere religioasă* a informației. Blocată, mai ales după 28 ianuarie 1990 și după numirea lui Răzvan Teodorescu în calitate de Președinte al Radio-televiziunii române, în raport cu televiziunea națională, confruntată cu imperiul mediatic al puterii, opozitia a fost impinsă spre miting ca alternativă de spectacol sacrilegios al emiterii de mesaje; în aceste condiții, comunicarea politică a grupurilor și partidelor de opozitie a suferit o drastică limitare, deopotrivă din transferul nejustificat de coduri între miting, spectacolul televizat al mitingului (în care tehnice de decupaj, montaj și transmisie, imposibil de controlat din afară TVR, s-au dovedit adesea capabile să răstoarne sensurile mesajelor), și prestația televizată propriu-zisă. Accesul la televiziunea națională a ajuns astfel să fie fetișizat ca atare și considerat nu ca unul din vehicolele mesajului politic, ci în calitate de unică și suficientă condiție a accesului însoțuș la simpatia opiniei publice.

Absolutizat, mesajul televizat a apărut ca autosuficient, fără a exprima o vizion comunicatională coerentă, în care codul *apariției la TV* să fie tratat rațional, în funcție de considerente de tehnica a comunicării prin imagine, și în care să existe o strategie a corelării între acest cod și mesajul politic pe care trebuia să-l vehiculeze; cu rare excepții – de pilda cea a campaniei prezidențiale a lui Emil Constantinescu – opozitia nu a incetat să denunțe – pe bună dreptate, de altminteri, părtinirea televiziunii, fără însă a exploata profesionalist și cu un randament maxim

Fig. 1

posibilitățile existente totuși. Absența de coerentă comunicatională rezultând din aceasta suprapunere a planurilor a fost la rîndul ei intens exploatață de Putere, care a interpretat-o zgromotos ca pe o confuzie de mesaj, și nu de cod, și care a folosit toate curențele de imagine rezultând de aici pentru a încrimina, uneori pînă la satanizare, adversarul.

In fine, dar nicicum în ultimul rînd, prestigiul cu totul disproportionat al comunicării de masă a occultat sistematic formele alternative de comunicare individuală. Clivajul dramatic pe care acțiunile brutale ale – pe atunci – FSN l-au generat în societatea românească în 1990, și care a dus la ruptura comunicatională aproape completă între Putere și Opozitie, era și aşa extrem de dificil de depășit în direcția unui dialog politic real. Dacă adăugăm însă la această situație de ruptură și obsesia televiziunii, vom înțelege mai lesne de ce comunicarea politică pe care am numi-o "clasică" – de la dialogul "de la om la om", direct, pînă la afiș, manifest, broșură etc. – au fost practic abandonate, cu excepția – și aceea fragmentară – a campaniei electorale. Alocarea resurselor, materiale și umane, concentrată aproape exclusiv pe tema accesului la televiziunea națională, a obturat sistematic canalele de comunicare locală, individuală și directă, lăsînd pe seama unui număr foarte redus de emitenți – cei cîțiva lideri care răzbesc la televiziune – răspunderea transmiterii mesajului politic al opozitiei democratice.

In perioada preelectorală în care am intrat, aceste curențe comunicacionales trebuie să fie neapărat corectate, fiindcă de corectarea lor depinde în foarte mare măsură atragerea celor 20 de procente de nehotărâți de care depinde, în ultima instantă, rezultatul alegerilor viitoare. □

DAN A. PETRE (born in 1965). M.A. in History and Philosophy at the University of Bucharest, and DEA at EHESS, Paris. Assistant at the International Faculty of Human Sciences, University of Bucharest.

# Arhivele secrete și istoria comunismului românesc

VLADIMIR TISMĂNEANU

Continuăm în acest număr prezentarea stenogramei ședinței Biroului Politic al CC al PMR din zilele de 3, 4, 6 și 12 aprilie 1956, oferită Sferei Politicii de către Vladimir Tismăneanu, material pînă acum necunoscut publicului, care reflectă consecințele Congresului al XX-lea al PCUS asupra elitei comunismului românesc.

rerea. Care sunt acești membri ai Biroului Politic?

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:  
– Socotesc că împușcarea borșașilor a fost o acțiune a Ministerului Afacerilor Interne asemănătoare cu acțiunile grupei Alimănescu. Am avut impresia că această acțiune a fost discutată cu cîțiva membri ai Biroului Politic dar în mod spontan și nu organizat.

– În legătură cu ofițerul de la Cluj este important ce a comis ofițerul.

– Sînt de acord că trebuie respectate regulile de conspirație în activitatea agențurii, dar în față unuia membru al Biroului Politic cred că puteau să fie puse lucrurile deschise. Am stat la C.S.P. 7 ani și nu am primit nici o informație asupra activității subversive din C.S.P.

– Nu cunosc că au existat lagăre de concentrare. Știu doar că au fost colonii de muncă pentru reeducație.

– În 1952 am ridicat în plenără greselile lui Teohari Georgescu, cît și pactul pe care l-a încheiat el cu legionarii, dar nu știu ce s-a mai făcut. Am aflat doar că o serie de căpetenii legionare au fost eliberați.

– În septembrie 1952 nu am făcut nici un fel de presiune asupra Ministerului Afacerilor Interne, ci am avut doar o convorbire cu tov. Drăghici în legătură cu problema lipsei de locuințe pentru minerii din Valea Jiului și i-am transmis propunerea Sovromcarburului de a evacua locuințele societății deținute de indivizi care nu aveau nici o legătură cu producția de cărbiuni.

– Nu am spus că eu am fost urmărit de către agenția Ministerului Afacerilor Interne cînd am amintit cazul cu Petre Nicolae și alții, acționind "jos" din ordinul Securității, pot să se întîndă și spre "sus".

De altfel la ordinea de zi nu sînt lipsurile și greșelile mele, ci urmările cultului personalității și nu înțeleg rostul întrebărilor cu caracter de interogator.

Tov. GHEORGHIU-DEJ:

Tov. Miron Constantinescu a sustinut că a fost 2 ani urmărit de agenția Securității.

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

Nu am sustinut acest lucru, ci aşa am înțeles lucrurile și am ridicat de 3 ori această chestiune; în 1954 am ridicat această chestiune personal tov. Gheorghiu-Dej.

Tov. GHEORGHE APOSTOL:

– La una din ședințele delegației, tov. Miron Constantinescu a spus că membrii Biroului Politic au teină să-si spună pă-

că un sir de lucruri indezirabile, neplăcute și delicate trebuiau ocolite. Aceasta a fost impresia mea.

– Ce privește convocarea delegației, este just că nu am avut inițiativa acestei convocații, dar am ridicat în Biroul Politic această problemă.

– Am fost la tov. Chișinevschi și am schimbat păreri asupra problemele vieții interne de partid, probleme care trebuiau incluse în materialul delegației pentru plenara C.C. Am fost și la tov. Moghioroș și i-am spus că materialul delegației s-a născut greu, că a trebuit să se facă unele eforturi pentru ca tov. Dej să fie convins ca să accepte introducerea în material a unor probleme importante ale vieții interne de partid.

Eu socotesc că dreptul de a se face schimb de păreri între membrii de partid nu trebuie să fie apanajul unei singure persoane. Se consideră pînă acum că nimici nu are voie să schimbe păreri decît numai cu tov. Gheorghiu-Dej. Aceasta o consideră însă nenormală: cred că și alții pot discuta și nu numai tov. Gheorghiu-Dej. A pune alt fel problema înseamnă a menține cultul personalității. Eu văd că tov. Apostol pune întrebări cu un anumit sens, ori asta împiedică pe oameni să-si spună deschis părerea. Mi s-au pus întrebări ca la o comisie de anchetă.

Tov. GHEORGHE APOSTOL:

Cred că tov. Miron Constantinescu nu are dreptate cînd afirmă că i s-au pus întrebări de parcă ar fi la o comisie de anchetă.

Tov. CHIVU STOICA:

Care este părerea intimă a tov. Miron Constantinescu: crede el că tov. Gheorghiu-Dej a amînat în mod intentionat întocmirea materialului?

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

Am arătat care a fost impresia mea în legătură cu aceasta.

Tov. CHIVU STOICA:

Dacă tov. Miron Constantinescu știe că la înșînlarea de la Giulești cu ceferiștii, tov. Gheorghiu-Dej a pus problema cultului personalității.

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

Da, știu. Dar el nu a pus problema de fond, ci numai problema scandării numelui său.

Tov. CHIVU STOICA:

De ce tov. Miron Constantinescu nu a pus în plenara C.C. problema cultului personalității?

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

Pentru că ar fi trebuit să vorbesc exact ca în această ședință a Biroului Politic.

Tov. CHIVU STOICA:

Te-ai gîndit, tovarășe Miron, că cultul personalității te privește și pe tine? În plenără erau miniștri care cunoșteau comportarea ta față de ei. Nu cumva ai vrut să ascunzi lipsurile proprii?

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

N-am vrut să le ascund. Am vorbit despre lipsurile mele la Cluj. În ce privește tratarea miniștrilor, nici mata nu ai cele mai bune metode. Chiar în zilele acestea ai avut cîteva ieșiri brutale.

Tov. CHIVU STOICA:

Dacă știi că un avocat s-a sinucis și a scris că s-a sinucis din cauza ta.

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

Acel avocat s-a referit la Calmanovici.

Tov. ALEXANDRU MOGHIOROȘ:

– Dacă cineva a avut intenția de a reduce problema cultului personalității numai la partea care revine propagandei și agitației.

– Cine te-a împiedicat, tovarășe Miron, să ridici problema lipsurilor în metodele tov. Gheorghiu-Dej mai înainte? De ce ai ales momentul tocmai acum?

– Dacă socotești că aperi interesele

partidului, de ce nu ai spus deschis că ai părerea că tov. Gheorghiu-Dej tărgănează în mod voit întocmirea raportului delegației?

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

În primul material care a fost întocmit nu s-a vorbit despre cultul personalității decît în legătură cu manifestările sale exterioare. Problema conducerii colective și a muncii Securității nu a fost accentuată în prima versiune, ci abia în versiunea a doua.

Tov. GHEORGHIU-DEJ:

Într-adevăr, tovarășul care a lucrat la material nu a pus în prima variantă problema cultului personalității complet. Este vorba de tov. Voicu.

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

Varianta a doua este aceea care a fost trimisă membrilor Biroului Politic și care a cuprins mai complet problema cultului personalității.

În ce privește părerea mea despre lipsurile în metoda de muncă a tov. Gheorghiu-Dej, nu pot repeta decît cele spuse în expunerea mea.

Tov. ALEXANDRU MOGHIOROȘ:

Dacă este just că în problema cultului personalității să ne referim numai la tov. Gheorghiu-Dej?

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

Nu, nu este just. Aceasta privește pe toti. Eu singur m-am frînat să ridic această problemă. Mi-e teamă să nu se spună că urmăresc anumite intenții.

Tov. ALEXANDRU MOGHIOROȘ:

Nu cumva vrei să faci vreo analogie cu cele întîmpliate în U.R.S.S. privind cultul personalității lui Stalin?

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

Nu am ridicat problemele pe care le cunoașteți pentru a face vreo răfuială personală, ci pentru a ajuta la organizarea unei mai bune activități a Biroului nostru Politic. În trecut am ridicat unele din aceste probleme, dar sporadic.

Nu fac nici o analogie cu cele întîmpliate în U.R.S.S. Condițiile la noi au fost cu totul altele. Dar că la noi s-a dezvoltat un cult al personalității, aceasta o spun documentele noastre.

Tot ceea ce am spus și spun o fac în interesul partidului și al tov. Gheorghiu-Dej personal, pentru că la el m-am referit mai mult.

Tov. GHEORGHIU-DEJ:

Tov. Miron Constantinescu s-a dus într-o dimineață la tov. Moghioroș pentru a discuta asupra felului cum se întocmește raportul delegației la Congresul al XX-lea.

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

Am plecat la tov. Moghioroș pentru a-i cere părerea asupra textului raportului pe care l-a primit spre consultare.

Tov. NICOLAE CEAUȘESCU:

Tov. Miron Constantinescu într-o discuție cu mine a pus odată întrebarea dacă este just că la Consiliul de Miniștri și la ministere să funcționeze vreo agenție informativă a Securității.

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

Nu știi cum se lucrează în alte părți, dar știu cum se lucrează la noi și mă întreb dacă nu este just că membrii Biroului Politic să fie informați cînd se organizează agenturi informative la resoartele lor.

Tov. ALEXANDRU DRĂGHICI:

De ce tov. Miron Constantinescu a avut atîta grija în legătură cu modul cum materialul în vederea plenarei a fost întocmit? De ce a stâruit să se ducă să se confătuască și cu alții? Ce voia tov. Miron Constantinescu? Să găsească o platformă comună?

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

Am vrut să iasă materialul bun. Ceea ce spui este o insinuare destinată să

## Anatomia comunismului

împiedice dezbaterea problemei. Eu știu la ce te gândești. Nu primesc insinuarea ta referitor la platforma comună.

Tov. GHEORGHIU-DEJ:

De ce tov. Miron Constantinescu s-a limitat în consultările sale numai la un număr restrîns de membri ai Biroului Politic? De ce nu ai consultat pe toti?

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

Am discutat cu tov. Gheorghiu-Dej, Chișinevschi, Moghioroș. Practic pot spune că am discutat și cu alții. Pentru aceasta nu e nevoie de aprobare specială.

Tov. GHEORGHIU-DEJ:

În discuția cu tov. Moghioroș, tov. Miron a afirmat că a trebuit să se facă un efort pentru a-l convinge pe Dej de a primi propunerile de întărire a formulărilor din textul raportului.

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

Tov. Moghioroș spunea că partea din raport privitoare la partid este prea slabă și că vrea să ridice tov. Gheorghiu-Dej unele probleme. Eu i-am arătat tov. Moghioroș că în delegație au fost discuții aprinse în legătură cu formulările din raport.

Tov. ALEXANDRU DRĂGHICI:

La ordinea de zi figurează și un punct cu privire la o ieșire netovărășească a mea față de tov. Emil Bodnăraș.

Într-adevăr am avut o ieșire urâtă, nepermisă, față de tov. Bodnăraș. Poziția mea a fost nejustă și nedemnă de un membru de partid. În trecut am avut uneori ciocniri cu tov. Bodnăraș, el vorbea în zeflemea, eu răspundeam la fel. În acest caz, dînd ordin de eliberare a militienilor, eu am încălcat atribuțiunile tribunalului. Consider însă că poziția mea a fost nejustă și voi trage din aceasta toate consecințele pentru a nu se mai repeta.

Abuzurile organelor Securității s-au datorat în mare parte unui șir de influente cît și unor hotărîri necorespunzătoare. Însuși tov. Miron Constantinescu m-a împins în 1952, împotriva convingerii mele, la evacuarea cu forță a unor cetăteni din Valea Jiului, pentru ca apoi să ne acuze că în metodele noastre de muncă ne luăm după Teohari Georgescu.

Fără îndoială că răspunderile ne revin tuturor atunci cînd este vorba de munca organelor Ministerului Afacerilor Interne. Se știa bine – și de tov. Miron Constantinescu – că avem colonii de muncă. De ce nu a pus atunci întrebările pe care le pune astăzi?

În legătură cu împușcarea cîtorva hoti, în total 32 însă în București și în țară, pot să arăt că a fost vorba de elemente aggressive, cu cazar bogat în săvîrșirea de infracțiuni. Părerea mea a fost că n-ar fi rău ca pentru exemplificare cîtiva să fie împușcați. Este just că nu am cerut o aprobare formală a conducerii, am discutat însă despre aceasta cu unii tovarăși. Mă miră doar de tov. Chișinevschi – mi-a spus direct să-i culcăm la pămînt că noi o să închidem ochii – care fugă de răspundere și nu vrea să-și amintească că el însuși a fost de față atunci cînd am pus această problemă și că el a fost de acord cu măsurile propuse de mine.

Tov. GHEORGHIU-DEJ:

De cînd a fost lăsată măsura înființării de agențură informativă în ministere?

Tov. ALEXANDRU DRĂGHICI:

De cînd funcționează Securitatea de Stat.

În C.S.P. am avut cîteva cazuri de acte dușmănoase, ca arderea portretului lui Stalin și altele. Am fost sesizați încă din 1953 că în C.S.P. se planifică defectuos fortele de muncă și salariile. Pentru a descrie despre ce este vorba, am recrutat pe Petre Nicolae care a lucrat cîtăva vremi pentru noi dar apoi l-am abando-

nat. Din resortul în care lucra Popa Emil a fost recrutat Jercă Maria, care și ea mai tîrziu a fost abandonată.

Nu înțeleg de ce astă insistență din partea tov. Miron Constantinescu în legătură cu o activitate care în condițiile existenței unui număr mare de elemente dușmănoase în aparatul nostru de stat trebuie considerată normală.

Noi nu urmărim decât să stabilim dacă nu avem deafacă cu acte de sabotaj și diversiune în ministere. Agentura în ministere este necesară. Ea nu urmărește pe miniștri. Muncă de securitate fără agențură nu se poate concepe.

Tov. Miron Constantinescu însă a privit C.S.P. ca o feudă personală. Consider că este foarte normal că reședințul agenturii din C.S.P. nu a venit să informeze pe tov. Miron, doar nu fiecare persoană va începe să facă securitatea resortului său. Preocuparea de a scoate activiștii securității din ministere însemnă a da cîmp liber elementelor dușmănoase.

Tov. Miron Constantinescu socotește că citirea materialului de securitate îl influențează pe tov. Gheorghiu-Dej. Nu știu dacă aceasta este adevărat, dar știu că am fost criticat de către tov. Gheorghiu-Dej ori de câte ori am făcut greșeli și prin aceasta m-a ajutat. Datorită ajutorului tov. Gheorghiu-Dej, munca Securității s-a îmbunătățit mult. Dar tov. Miron Constantinescu trage în altă parte atunci cînd critică Securitatea. Eu și Securitatea sănătem căzuți ca musca în lapte în această acțiune a tov. Miron.

Sînt cazuri de abuzuri pe care le mai săvîrșește unii lucrători de Securitate. Dar ele nu trebuie exagerate. Abuzuri înșînlînm și la unele organe de partid, cum este cazul de la Sighișoara și din alte locuri. Eu nu pot să fac munca partidului: multe lipsuri sănătem ale organelor de partid.

S-a vorbit că prin închisorii s-au petrecut lucruri grozave. Într-adevăr în anii 1950-1952 am avut în închisorii stări nenormale. Aceasta se explică că M.A.I. a trăit mult timp fără controlul Procuraturii și al organizațiilor de partid. Noi am făcut o cotitură serioasă în lichidarea abuzurilor.

Recunosc că în plenara C.C. m-am pierdut și m-am enervat. Aceasta nu a fost bine.

Mai avem încă numeroase defecte în legislația noastră. Aceasta la fel influențează munca organelor M.A.I. îndeosebi a Miliției. Abuzurile săvîrșite de unii lucrători ai M.A.I. sănătem strîns legate și de nivelul lor cultural și politic. Situația în general însă s-a schimbat. Avem azi mai mulți oameni cu studii și pregătire politică, dar încă cu o grea lipsă de experiență.

S-a spus aici că munca Biroului Politic mai șchiopătează. Cred că munca Biroului Politic s-a îmbunătățit mult. Ea încă mai are lipsuri. Dacă nu m-aș referi decât la materialele voluminoase pe care Securitatea le trimite membrilor Biroului Politic pentru a-și da părerea. Te doare capul cînd trebuie să citești astătea materiale voluminoase. Aparatul C.C. încă nu lucrează bine.

La cultul personalității am avut și noi contribuția noastră. Tov. Gheorghiu-Dej a luat poziție față de cultul personalității, iar la ultima plenară a C.C. el și-a făcut auto-critică.

Critică este fără îndoială necesară. Ni-meni dintre noi nu trebuie scutit de a î se face critică. Tov. Gheorghiu-Dej a avut față de mine nu o dată o atitudine aspiră. Aceasta însă mi-a folosit. Ceea ce însă tov. Miron Constantinescu caută să atribuie tov. Gheorghiu-Dej nu este just. Aceasta este o atitudine anarhică, este o

încercare de a arunca noroi asupra unui om ale cărui lipsuri vrei să le speculezi.

Noi trebuie să fim împotriva prosălăvirii personalității, dar nu împotriva rolului pe care personalitatea îl exercită. La noi, cu timpul a luat ființă un ritual întreg în legătură cu cultul personalității. Vezi pretutindeni colțuri roșii cu poze multe, cărora le-ar mai trebui o candelă și o icoană. Aceasta trebuie combătut. Dar niciodată nu trebuie să punem pe primul plan răsuierile noastre personale, să atacăm pe cineva pentru că am fost criticați de el cîndva.

Cred că tov. Miron a mers la Chișinevschi și Moghioroș pentru a încerca să găsească o platformă comună. El a vrut de fapt să lovească în tov. Gheorghiu-Dej.

De ce tov. Miron nu a venit să mă consulte și pe mine? A avut tov. Miron vreo sarcină din partea Biroului Politic să consulte membrii Biroului Politic? Ceea ce tov. Miron a făcut trebuie caracterizat ca o tendință de clevetare și seamănă a fracionism.

La noi în Ministerul Afacerilor Interne mai sănătem multe lipsuri. La Miliție este urgent necesară o conducere mai bună, după cum tot atât de urgent necesară este întărirea muncii de partid, a muncii ideologice.

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

În legătură cu cele cîteva acțiuni ale Securității la C.S.P. a fost informată conducerea C.S.P. de către cineva din M.A.I.?

Dacă în instituții luptă cu dușmanul o duce numai agențura sau și organele de partid.

Tov. ALEXANDRU DRĂGHICI:

Nu. Spionii nu iau atitudine față că să poată fi combătuți de organizațiile de partid.

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

Dacă tov. Drăghici știe că în cazul forțelor de muncă și al fondului de salariai a fost vizat tov. Bălăceanu, care nu era un lucrător oarecare, ci făcea parte din conducerea C.S.P.?

Cum explică tov. Drăghici că organele Securității nu sănătem iubite de oamenii muncii?

Tov. ALEXANDRU DRĂGHICI:

Noi lucrăm de bună credință. Nimeni dintre lucrătorii noștri nu poate urmări pe un membru al Biroului Politic sau al Comitetului Central sau vreun ministru. Dacă se fac prostii și le descoperim, luăm imediat măsuri din cele mai hotărîte.

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

De ce nu a fost sesizat C.S.P. în 1949 să nu-l angajeze pe Arsene dacă anumite fapte compromițătoare în legătură cu el erau cunoscute încă din 1946?

Tov. ALEXANDRU DRĂGHICI:

În 1949 nu eram la Securitate.

Tov. GHEORGHIU-DEJ:

Cine din membrii Biroului Politic a știut de recomandarea primită pe linia consilierilor în legătură cu înființarea tribunalelor speciale pentru condamnări administrative?

Tov. ALEXANDRU DRĂGHICI:

Iosif Chișinevschi și Alexandru Moghioroș.

Tov. MIRON CONSTANTINESCU:

Cum explică tov. Drăghici că deși a primit dispozitie de a înceta urmărirea iugoslavilor, totuși după această dispozitie au mai avut loc acțiuni de urmărire care au dus la ciocniri cu iugoslavii (Popovici) și cu oamenii Securității?

Tov. ALEXANDRU DRĂGHICI:

Da, au fost astfel de cazuri. Acum însă munca informativă împotriva iugoslavilor a încetat.

Tov. GHEORGHE APOSTOL:

Sedinta Biroului Politic este foarte importantă pentru că ea va avea ca rezul-

tat încetarea tuturor manifestărilor nesănătoase care au avut loc înainte de plenară și în timpul ei.

Cele două ședințe ale Biroului Politic dinaintea și din timpul plenarei s-au desfășurat într-o atmosferă pe care n-am mai înțîlnit-o de la existența deviatorilor. Lucrul acesta m-a socat pentru că fiecare dintre noi cunoaște cîtă muncă a trebuit să fie depusă pentru a lichida în partidul nostru și în conducerea sa stările nesănătoase create de deviatori. Fiecare dintre noi a muncit pentru a contribui la lichidarea acestor stări. Ca urmare noi am obținut rezultate pozitive și în partid și pe linie de stat. Plenara C.C. din 1953 a stabilit un șir de măsuri pentru întărirea muncii de partid. De atunci partidul nostru și-a întărit rândurile. Aceasta a demonstrat-o din plin Congresul al II-lea. S-a întărit munca colectivă în Biroul Politic. Ca urmare acestui fapt s-a întărit munca colectivă și mai jos. S-a dezvoltat democrația internă de partid și s-a întărit legătura partidului cu masele.

Congresul al II-lea a scos în evidență și deficiențele care mai există. La congres au fost discutate destul de serioase lipsurile noastre. Raportul C.C. a fost considerat de către tovarășii noștri din U.R.S.S. ca un document de un înalt nivel politic și ideologic. Toate acestea sănătem indici care caracterizează conducerea noastră și nivelul ei de pregătire. Congresul al II-lea a afirmat puternic unitatea partidului nostru în jurul Comitetului său Central. Delegații la Congres au putut constata unitatea de monolit a Biroului Politic.

Trebuie să întrebăm ce s-a întâmplat oare că tocmai acum cînd trebuie verificat cum se îndeplinește hotărîrile luate de Congresul al II-lea al partidului nostru, lucrurile par a nu se mai potrivii. Ce s-a întâmplat după Congresul al XX-lea? Iată ce m-a socat pe mine. A fost convocată sedința Biroului Politic pentru ora 8,30 în ziua deschiderii plenarei. Înainte de a începe ședința, Miron apare foarte agitat. Îl ia la rost pe Păcuraru, îl ia la rost pe Ceaușescu și o face așa ca și cînd voia că toți să audă că se interesează foarte stăruitor cine a dat dispoziția de a interverti ordinea de zi stabilită pentru plenară. Apoi, la deschiderea ședinței Biroului Politic, Miron Constantinescu acuză pe tov. Gheorghiu-Dej că nu a luat măsuri ca raportul delegației de la Congresul al XX-lea să fie întocmit colectiv, face aluzii la lipsa de colegialitate în munca Biroului Politic și critică metoda de a lăsa hotărîri fără a consulta pe toți membrii Biroului Politic. De ce tov. Miron a văzut și vede numai lipsurile care există în munca noastră? Cred că este necesar să vedem numai lipsurile, dar să vedem în primul rînd și rezultatele bune din munca noastră. Se poate spune oare spune că munca Biroului Politic a slăbit față de perioada anterioară înălțării deviatorilor? Cred că acest lucru nu se poate spune. Ci dimpotrivă.

**VLADIMIR TISMANEANU**, born in Brașov in 1951 is Associate Professor of Government and Politics at the University of Maryland (College Park) and Associate Director of the University Center for the Study of Post-Communist Societies. A frequent contributor to major American and European publications, he is the author of many articles and books including, most recently *Reinventing Politics: Eastern Europe from Stalin to Havel* (New York: Free Press, 1992).

# Legea privatizării

**VARUJAN VOSGANIAN**

Esenta tranzitiei economice din Romania constă în restructurarea relațiilor de proprietate. Într-o primă fază, reașezarea structurii proprietății nu se poate realiza decât prin crearea cadrului juridic corespunzător, neexistând fortele necesare ale economiei reale – acumulare de capital, mecanisme de piață, abilitate și acomodare a factorului uman – care să dezvolte reforma spontană.

Privatizarea cuprinde două dimensiuni: dezetatizarea și dezvoltarea noului sector privat. Există și o altă utilizare terminologică ce identifică privatizarea doar cu dezetatizarea. Această dispută este sterilă și nu interesează. O abordare de fond trebuie să includă ambele aspecte ale restructurării relațiilor de proprietate.

Pentru a preciza obiectul analizei, iată lista actelor normative cu putere de lege elaborate din 1990 și pînă în prezent:

– Decret-lege nr. 54/5 februarie 1990, privind organizarea și desfășurarea unor activități economice pe baza liberei initiativite;

– Decret-lege nr. 96/14 martie 1990, privind unele măsuri pentru atragerea investiției de capital străin în România;

– Legea nr. 31/16 noiembrie 1990, privind societățile comerciale;

– Legea nr. 18/19 februarie 1991, a fondului funciar;

– Legea nr. 33/29 martie 1991, privind activitatea bancară;

– Legea nr. 35/3 aprilie 1991, privind regimul investițiilor străine;

– Legea nr. 58/14 august 1991, a privatizării societăților comerciale;

– Legea nr. 115/7 decembrie 1991, privind prelungirea termenului de încheiere a acțiunii de distribuire a certificatelor de proprietate prevăzut de Legea privatizării societăților comerciale;

– Ordonanța nr. 8/7 august 1992, pentru numirea membrilor consiliilor de administrație și a censorilor Fondurilor Proprietății Private;

– Legea nr. 57/10 iunie 1993, pentru modificarea și completarea Legii nr. 35/1991 privind regimul investițiilor străine;

– Legea nr. 16/5 aprilie 1994, a arendării;

– Legea nr. 71/16 iulie 1994, privind acordarea unor facilități suplimentare față de Legea nr. 35/1991, republicată, pentru atragerea de investitorii străini în industrie;

– Legea nr. 77/1 august 1994, privind asociatiile salariailor și membrilor conducerilor societăților comerciale care se privatizează;

– Legea privind accelerarea procesului

de privatizare, în curs de promulgare.

La acestea trebuie să adăugăm Constituția României care, fără a include prevederi expuse legate de procesul de privatizare, întregesc analiza despre filosofia cadrului juridic românesc cu privire la statutul proprietății.

Există, de asemenea, unele hotărâri ale Parlamentului care trebuie menționate. Acestea sînt:

– Hotărârea nr. 4/9 februarie a Senatului și Hotărârea nr. 5/8 februarie 1994 a Camerei Deputaților, privind Memorandumul asupra politicilor economice a Guvernului României pentru anii 1994-1995, convenit cu Fondul Monetar Internațional;

– Hotărârea nr. 18/16 mai 1994 și 21/22 iunie 1994 ale Senatului României și Hotărârea nr. 19/9 mai 1994 privind numirea membrilor consiliilor de administrație și a censorilor Fondurilor Proprietății Private.

Surprinde oarecum, avînd în vedere caracterul organic al legislației privind privatizarea, existența uneiordonanțe guvernamentale pe lista legislației privatizării. Legalitatea acestei ordonanțe, dată în virtutea Legii nr. 81/21 iulie 1992, privindabilitarea Guvernului de a emite ordonanțe și autorizarea contractării și garantării unor credite externe, este mai mult decât discutabilă. Ordonația a depășit cadrul constituțional, cadrul organic (încălcînd prevederile Legii 58/91, a privatizării) și a excedat domeniul de abilitare. Faptul că ea a fost emisă în perioada campaniei electorale a făcut ca ilegalitatea comisă să scape atenției forțelor politice.

Se observă, de asemenea, o anumită asimetrie în timp a evoluției cadrului legislativ. Cele mai importante legi privind privatizarea au fost promulgate în perioada noiembrie 1990-august 1991. Inițiatorul legislativ pentru toate aceste acte normative a fost guvernul condus de Petre Roman. În perioada septembrie 1991-septembrie 1992, perioadă care, aproximativ, a coincis cu funcționarea guvernului condus de Theodor Stolojan, nu a existat nici o modificare a acestei legislații și nici o completare a ei. De asemenea, în perioada noiembrie 1992-august 1994, aşadar prima jumătate a actualiei legislaturi, legislația privatizării nu a fost îmbunătățită. Excepție face un articol al Legii arendării, de care urmează să ne ocupăm pe parcursul acestui studiu.

Printre actele politice ale Parlamentului, fără a le supune unei analize pe parcursul acestui studiu, trebuie amintite și Hotărârea nr. 11/19 noiembrie 1992, pri-

vind acordarea încrederei Guvernului, precum și Hotărârile anuale de aprobată a Raportului și a Programului de privatizare ale Fondului Proprietății de Stat. O analiză mai detaliată a atitudinii Parlamentului cu privire la privatizare ar trebui să cuprindă și dezbatările privind moțiunile de cenzură, cu atât mai mult cu cît unele dintre acestea, ca de exemplu cea din luna martie 1993, au avut ca subiect probleme de strategie generală a reformei economice românești.

## Legislația protoparlamentară

Includ aici cele două acte normative elaborate de CFSN (Decretul-lege 54/90) și CPUN (Decretul-lege 96/14 martie 1990). Decretul-lege nr. 54/1990 a legiferat primele forme ale activităților economice private, permitînd apariția întreprinderilor mici, cu un număr de cel mult 20 de salariați, asociațiile cu scop lucrativ (cu maximum 10 membri, pe bază de contract de asociere) și asociațiile familiale. Regimul de autorizare era extrem de lesnicios. Condițiile autorizării, funcționării și impozitării acestor forme de liberă inițiativă urmau să fie stabilite de către guvern. Decretul-lege menționa că impozitul va avea "un caracter stimulativ și progresiv, urmărand punerea în valoare a inițiativelor individuale și colective...".

Decretul-lege nr. 96/1990 stabilea domeniile, formele și conținutul investițiilor străine în România. Societatea își putea transfera anual în străinătate doar 8% din aportul finanțier al partii străine la capital. Societatea comercială era scutită de impozitul pe beneficiu pe o perioadă de doi ani și pe următorii trei ani Ministerul Finanțelor putea acorda reducerea impozitului pe beneficiu cu 50%. Pentru cota de beneficiu reinvestită în România, impozitul pe beneficiu se reducea cu 50%.

Precum se poate observa, legislația protoparlamentară nu s-a ocupat deloc de problemele dezetatizării, ci numai de cele privind formarea noului sector privat. În acest din urmă domeniu, atenția legislației s-a axat asupra industriei mici. De remarcat, de asemenea, că în ce privește investițiile străine, legislația era mai avantajoasă decât în prezent. În plus, condițiile de înscriere pentru societățile comerciale erau mult mai lesnicioase decât în prezent.

## Problema pămîntului

Legea fondului funciar a fost primul act normativ care a prilejuit o dezbatere politică majoră cu privire la privatizare și, în special, cu privire la reconstituirea dreptului de proprietate abuziv anulat în perioada comunismului. De fapt, Legea fondului funciar nu a fost, propriu-zis, o lege de privatizare. Și, deși s-a afirmat acest lucru, ea nu a fost nici o lege de improprietărire. Prin această lege s-au distribuit terenurile fostelor cooperative agricole de producție membrilor cooperatori și urmășilor acestora. Dar, terenurile respective, ca și bunurile aferente, erau proprietate privată, chiar dacă dreptul de proprietate se exercita în virtutea unui statut asociaționist. În timpul dictaturii comuniste, proprietatea cooperativă era assimilată celei socialiste prin caracterul indivizibil și inalienabil care se dădea proprietății. Menținerea acestei mentalități a făcut să se creadă că Legea fondului funciar este, în esență ei, similară legilor de improprietărire anterioare. De fapt, ceea ce s-a împărtășit tăranilor a fost tot pămîntul tăranilor. Terenurile proprietate de stat nu

au fost afectate prin această lege. De altfel, ostilitatea tăranilor față de cooperativele agricole de producție s-a dovedit atunci când ei, fără discernămînt și amintind de scene descrise de Liviu Rebreanu, au distrus fermele fostelor cooperative, împărtindu-și tot ceea ce se putea împărtăși.

Prin această lege urma ca foștilor membri cooperatori să li se stabilească un drept de proprietate, indiferent dacă au adus sau nu pămînt în cooperativă, asupra unui teren cuprins între 0,5 și 10 hectare de familie, în echivalent arabil. Faptul că situația cadastrală luată în discuție era cea existentă la 1 ianuarie 1990, a făcut ca modul în care s-a redistribuit pămîntul să consfințească prin lege efectele abuzurilor singeroase din anii '50, îndreptate împotriva clasei rurale de mijloc.

Pentru venitul dobîndit din folosirea terenurilor, beneficiarii au fost exonerati de la plata impozitelor pe o perioadă de trei ani.

Există, totuși, în Legea fondului funciar două articole de lege care – împreună cu abrogarea Decretului nr. 115/1959 – se referă la o anumită reparatie materială față de cei care nu figurau printre membrii cooperatori, dar își pierduseră pămînturile. Art. 36 se referă la persoanele ale căror terenuri agricole au fost trecute în proprietate de stat și care se află în administrarea societăților comerciale din agricultură, foste întreprinderi agricole de stat. Fără a se depăși suprafața de 10 ha, aceste persoane puteau deveni actionare în contul suprafetei respective, actionare ale societăților comerciale agricole. Cum însă calitatea de actionar o presupune pe cea de proprietar – deci procedura stabilirii dreptului de proprietate și emiterea titlului de proprietate –, procedură pe care Legea fondului funciar nu o menționează, situația în acest domeniu a rămas confuză pînă la apariția Legii arendării, nr. 16/5 aprilie 1994, după exact trei ani. Art. 25 al acestei legi presupune, într-adevăr, emiterea titlului de proprietate către acționarii îndreptați. Dar cu o condiție. Și anume, ca în termen de un an, deci pînă la 6 aprilie 1995, persoanele respective să semneze un contract de locație. Perioada minimă de arendare presupusă de acest contract este de minim 5 ani, începînd cu primul an agricol ulterior înregistrării opțiunii scrise. Așadar, cei care își dau terenul în locație statului pot spera ca abia în anul 2000 să devină proprietari! În ce-i privește pe ceilalți acționari, care nu se încadrează în acest termen sau care nu au cunoscut ce este un contract de locație, Legea arendării nu pomenește nimic.

Art. 37 se referă la terenurile agricole care se află în administrarea primăriilor. Dacă foștii proprietari au avut norocul ca pe terenurile revendicate să nu se fi construit sau amenajat nimic, ei puteau cere primăriilor, în limita a 10 ha, restituirea acestora. Cazurile în care terenurile sunt libere, avînd în vedere și faptul că localitățile s-au extins în aceste decenii, sunt destul de rare. Iar și mai rare sunt cazurile cînd primăriile au dat curs favorabil cererilor respective.

Deși în prezent, în urma aplicării Legii fondului funciar, 80% din terenul agricol este în posesia gospodăriilor individuale (spun posesie, deoarece stabilirea dreptului de proprietate nu a fost urmată, în peste 60% din cazuri, de emiterea titlurilor de proprietate), agricultura nu este o ramură care să fi fost dezetatizată. Fostele Stațiuni de Mecanizare a Agriculturii, care detin mijloacele de producție, sunt în continuare ale statului. Mai mult decât ele au fost exceptate de la privatizare

prin Legea 58/1991 și Legea privind accelerarea procesului de privatizare. Creditele preferențiale, transferurile bugetare și sprijinul finanțării externe sunt destinate, predominant, agriculturii de stat. Asupra achizițiilor, statul are de asemenea monopol. Orice încercare de descentralizare și privatizare a regiei autonome Romcereal a fost zadarnică. Practic, se poate spune că, după 5 ani, raporturile dintre stat și proprietatea privată în agricultură nu s-au schimbat.

## Problema bunurilor industriale

Procesul de dezbatere a fost, în principiu, favorizat de reorganizarea, prin efectul Legii nr. 15/7 august 1990, unităților economice de stat ca regii autonome și societăți comerciale, din păcate, datorită tergiversării procesului de privatizare și a crizei manageriale a sectorului de stat în economie, descentralizarea, fără susținerea ei de către dezbatere, a dezorganizat economia de stat. Aceasta a permis cronica reacția ale sistemului economic la schimbare, cum ar fi ariile, producția pe stoc, parazitarea sectorului de stat etc.

Legea privatizării societăților comerciale a fost votată abia după un an. Ea a produs un conflict parlamentar major, partidele de opozitie, cu excepția UDMR și PNL-AT, părând sala pe parcursul dezbatelor pe articole. Cea mai importantă prevedere cu privire la privatizare nu a apărind, de fapt, Legii privatizării, ci fusese deja legiferată prin Legea nr. 15/1990 și se referea la transferul gratuit al unei cote de 30% din valoarea activelor supuse privatizării cetățenilor români care să împlinise 18 ani pînă la data de 31 decembrie 1990. Legea privatizării a prevăzut, de asemenea, înființarea unui organism public, numit Fondul Proprietății de Stat, care urma să se ocupe de administrarea și privatizarea cotei rămase, de 70%, din capitalul social al societăților comerciale supuse privatizării. Pentru transformarea certificatelor de proprietate în acțiuni s-au înființat, pe criterii zonale, cinci Fonduri ale Proprietății Private. Regiile autonome erau exceptate de la procesul dezbatării.

Fondul Proprietății de Stat a devenit operational abia la sfîrșitul anului 1992. Primul său raport pentru anul 1993 și programul de privatizare pentru 1994 au fost adoptate prin Hotărîrile nr. 3 și nr. 4 din 16 martie 1994. Acestea arătau că pentru anul 1993 FPS nu și-a îndeplinit menirea pentru care a fost creat, iar votul favorabil al majoritatii parlamentare a avut la bază argumente exclusiv de natură politică.

Pînă în prezent au fost privatizate 863 societăți comerciale. Dintre acestea însă, peste două treimi nu au fost privatizate datorită prevederilor Legii 58/1991 și datorită strădanei Fondului Proprietății de Stat, ci prin metode tip MEBO. Nu trebuie să se înțeleagă de aici că privatizarea către asociațiile salariale s-a făcut prin efectele Legii nr. 77/1 august 1994, privind asociațiile salariale și membrilor societăților comerciale care se privatizează. Aplicarea acestei legi a fost, practic, paralizată prin emiterea, exact în perioada promulgării acestei legi, a Hotărîrii nr. 500/1994, privind reevaluarea patrimoniului societăților comerciale cu capital de stat. Astfel, dacă în primele opt luni ale anului 1994 se privatizaseră 528 societăți comerciale, în ultimele patru luni această cifră se ridică abia la 70. Apariția Legii privind accelerarea procesului de privatizare îngădește, o dată în plus, apli-

carea Legii nr. 77/1994, deoarece elimină această procedură de privatizare pentru cele 3.000 societăți comerciale ce intră sub incidența Legii de accelerare.

Dincolo de criza managerială, Fondul Proprietății de Stat ridică o importantă problemă de natură instituțională. FPS se substituie guvernului în exercitarea de către acesta din urmă a unei prevederi constituționale. În plus, fiind condus de un senator care este sprijinit de majoritatea parlamentară din Senat, FPS – de altfel, organ executiv – intră într-un conflict cu Guvernul, conflict ce frizează deja problema separației puterilor în stat.

Fondurile Proprietății Private s-au format, practic, o dată cu numirea, prin Ordonația nr. 8/7 august 1992, membrilor consiliilor de administrație și a censorilor celor cinci Fonduri. Aceștia se numără, în majoritate, dintre reprezentanții Frontului Salvării Naționale. Conflictul politic a izbucnit odată cu formarea noii majorități parlamentare, care a contestat legalitatea acestor numiri. S-a căzut de acord ca aceste consiliu să funcționeze provizoriu pînă când parlamentul va stabili, pe baza propunerilor guvernului, noua componentă, pornind de la structura politică a parlamentului. Hotărîrile celor două Camere privind consiliile de administrație și censorii FPS s-au votat abia după doi ani, ceea ce a adus prejudicii eficientei activității acestor instituții. Practic, în cei aproape trei ani de activitate, cele cinci Fonduri ale Proprietății Private au preschimbat sub 10% din carnetele de certificate distribuite în 1992.

Legea privind accelerarea procesului de privatizare reia procesul distribuirii gratuite a titlurilor, numite de astă dată cupoane, care vor coexista cu vechile certificate, sterilizate la o valoare de 25 mii lei/carnet de cinci certificate. Vor fi incluși în prevederile legii cetățenii români care au împlinit 18 ani în perioada 1 ianuarie 1991-31 ianuarie 1994. Pentru privatizarea prin cupoane și certificate este avansat un lot inițial de 3.000 societăți comerciale, iar transferul gratuit poate depăși 30% în cazul societăților tentante. Acestea sănt nouătățile Legii de accelerare a privatizării, care nu dă răspuns însă principalelor două probleme ale privatizării:

a) cererea redusă de privatizare, datorită dezinteresului cetățenilor, lipsei de capital și slabii performanțe economice a sectorului de stat;

b) criza instituțională.

O lege a privatizării care ar fi dorit să introducă o nouă optică privind privatizarea ar fi trebuit să prevadă următoarele elemente:

– sporirea procentului de 30%, transfer gratuit, la minimum 50%;

– includerea Fondului Proprietății de Stat în structura guvernului;

– posibilitatea formării unor fonduri mutuale care să poată avea același rol ca și Fondurile Proprietății Private în preschimbarea titlurilor în acțiuni;

– facilitățile de creditare pentru cumpărarea de active prin ofertă publică.

În ce privește retrocedarea bunurilor industriale, situația este mai precară decât în cazul fondului funciar. Fiind cu totul nepregătit – la momentul adoptării Legii privatizării societăților comerciale, anume vara anului 1991 – pentru a aborda o astfel de problemă, Parlamentul a amânat rezolvarea ei. Există, de aceea, în art. 77 din Cap. X, Dispoziții finale, următorul text: "Reparațiile pentru bunurile preluate de stat în mod abuziv se vor reglementa printr-o lege specială". De atunci au trecut aproape patru ani și nu există nici un indiciu că proiectul unei astfel de legi speciale

este în atenția guvernului și a partidelor pro-guvernamentale. Mai mult decât atât, nu este foarte lipsedea ce înseamnă "abuziv" în concepția legiuitorilor noștri. Numeroase acte normative, începînd din 1948 și pînă în 1989, pe care o analiză oricărt de sumară le-ar califica drept abuzive, sunt încă în vigoare. Legea privind accelerarea procesului de privatizare nu mai face nici o referință la problema retrocedării bunurilor și majoritatea parlamentară este categorică: nici o restituire, nici măcar sub formă de acțiuni.

turi de ieri și de azi, solidare în promovarea legii.

## Concluzii

1. Cea mai importantă contribuție la inițierea legislației privind privatizarea a adus-o guvernul condus de Petre Roman. Guvernul Stolojan nu a avut nici o contribuție, iar guvernul Nicolae Văcăroiu nu a făcut decât să modifice legislația precedentă, adesea într-o manieră nereformatoare. Exemplul este numeros, dar cel mai semnificativ este cel privind investițiile străine, unde facilitățile din Decretul-lege nr. 92/1990, lărgite prin Legea nr. 35/1991, au fost eliminate prin Ordonația nr. 70 privind impozițul pe profit, neexistând practic în România în prezent nici o stimulare, fiscală sau administrativă, pentru acest tip de investiții.

2. Pînă în prezent nu s-a admis nici o restituire în natură a bunurilor confiscate, fie că era vorba de terenuri, de case sau de bunuri industriale.

3. Cetățenii români care nu au domiciliul stabil în România sunt excluși de la efectele Legii privatizării.

4. Procesul privatizării, în mod paradoxal, este astfel conceput încât nu numai că nu a diminuat, dar chiar a sporit rolul statului în economie. Cel mai semnificativ exemplu îl oferă privatizarea prin crearea Fondului Proprietății de Stat și a celor cinci Fonduri ale Proprietății Private, care nu au făcut decât să sporească birocrația și centralismul decizional.

5. Prevederile legislative creează o proprietate pulverizată, fără a da noilor proprietari puterea de a influența piața și decizia economică.

6. Legislația privatizării nu este încadrată într-o viziune strategică și legislativă mai largă. Ea este elaborată și, astăcăt se poate, pusă în aplicare, într-un mediu economic ostil, fără mecanisme și instituții indispensabile economiei de piață.

7. Unul din scopurile legislației este tergiversarea procesului de privatizare. Ca și în ce privește restructurarea, privatizarea nu trebuie accelerată pînă la alegerile electorale viitoare, pentru a nu schimba structura socială motivatională a electoratului. Pentru un electorat motivat, cu discernămînt, avînd suportul inițiativelor private, actualele forțe politice conduceatoare nu au o ofertă politică reală.

8. Tergiversarea are și scopul de a permite controlul procesului de privatizare. Clasa politică conduceatoare are nevoie de un sector privat în economie, pentru că este singurul care poate produce, pe căile licite, bani. Si, spre deosebire de socialism, unde economia era nemonetarizată și unde principală valută era influență, acum este nevoie de bani. Numai că sectorul privat trebuie dezvoltat cu grijă ca înlăuntrul lui să nu se strecoare "intruși". În România, sectorul privat este vasalul centralismului politic. Iar legislația privatizării a fost unul dintre instrumentele de realizare a acestui obiectiv.

## Privatizarea sistemului bancar

De la început trebuie spus că, în acest domeniu, sectorul privat existent s-a format prin liberă inițiativă și nu prin dezbatere. Legea nr. 58/1991 includea și societățile comerciale cu capital de stat din domeniul bancar printre cele supuse dezbatării. În această perioadă, sistemul bancar nu a făcut obiectul nici unei privatizări prin intermediul celor șase fonduri ale proprietății. Iar Legea privind accelerarea procesului de privatizare exclude, explicit, sistemul bancar de la privatizarea prin formele consacrate pînă în prezent prin lege, mentionînd posibilitatea, în acest sens, a unei legi speciale. Potrivit concepției inițiatorului, sistemul bancar nu poate fi privatizat prin procesul de transmitere gratuită, aşa cum prevede programul de privatizare în masă, ci numai prin emisiune suplimentară de acțiuni și mărire a capitalului social.

Apariția sectorului bancar a fost posibilă datorită aparitiei Legii nr. 33/29 martie 1991, privind activitatea bancară. Această lege stabilește condițiile de înființare, procedura și regimul băncilor private. Potrivit unor informații provenind de la oficialitate din sistemul bancar, la sfîrșitul anului trecut sectorul privat în domeniul bancar cuprindea sub o cincime din domeniul bancar românesc. Avînd în vedere ofensiva îndreptată împotriva băncilor private de la începutul acestui an, e greu de presupus că între timp structura s-ar fi putut modifica în avantajul sectorului privat.

## Privatizarea locativă

Sistemul legislativ în vigoare nu a făcut decât să mențină, sub diverse forme, situația de fapt în domeniul locativ, obligînd la prelungirea actualelor contracte de închiriere și consolidînd situația chiriașilor. Legea pentru reglementarea situației juridice a unor imobile cu destinație de locuințe, trecute în proprietatea statului, se află în stadiu de proiect. Ea a fost deja adoptată în Senat și este posibil ca procedura, inclusiv promulgarea, să aibă loc în timpul sesiunii de primăvară a parlamentului.

Proiectul prevede restituirea în natură a apartamentelor numai în situația în care fostul proprietar sau urmașii acestuia au drept de folosință în prezent. Pentru celelalte imobile, foștii proprietari vor primi o despăgubire, limitată ca valoare. Chiriașii, în schimb, pot cumpăra locuințele în care stau achitînd doar 10% din valoare și plătînd restul într-o perioadă de 20-25 de ani. Valoarea caselor se va stabili "centralizat", iar nu prin negocieri cu fostul proprietar. De fapt, legea este un tîrg politic prin care partidele majoritare vor să-și asigure un electorat suplimentar pentru alegerile din 1996. Este, de asemenea, o nouă măsură de protecție a nomenklatura-

**VARUJAN VOSGANIAN**, born in 1959. Graduate of the Academy of Economic Studies (Department of Commerce), and of the University of Bucharest (Department of Mathematics). Member of the Romanian parliament, from the Union of Armenians, he is currently in a Ph.D. program. He has authored over 200 articles on political economy, politics and various essays.

# Reform Policy in Romania During 1990-1993: A Case of Pathological Gradualism

COSTEA MUNTEANU

In 1987, Jan Winiecki used the term "a touch of socialist Midas" to explain that without radical changes in its fundamentals, communist economy cannot be really reformed. According to Winiecki's concept, just as everything that the legendary King Midas touched turned into gold, so any promising market-like measure "touched" by the fundamentally unchanged system becomes perverted, loses most of its impact or turns into an ornament<sup>1</sup>.

This paper proposes the term "pathological gradualism" (which could be alternatively used as "a touch of gradualist Midas") to describe how the lack of will to implement far-reaching structural reforms within the post-communist economy is able to affect the transformation process or – more precisely – to ensure its failure. No other term seems precise enough to reflect the process through which the gold promised by reform measures turns into the trash of wasted efforts, or through which something that works efficiently in the context of a "normal" gradual reform policy brings about perverse or at best negligible effects when "touched" by the lack of will to implement real structural reform. In this manner, "a touch of gradualist Midas" tends to prevent partial reforms (which are characteristic to "normal" gradualism) into incomplete reforms (which become characteristic to "pathological" gradualism).

The reform policy pursued in Romania during 1990-93 clearly represents a case of "pathological" gradualism. The overall effect of the "pathological manner" in which commitment to gradual reform has been implemented in Romania since 1990 has been to prolong the duration and complicate the equation of the structural transformation as the market forces have thus far not fully overcome the "shortage economy" symptoms characteristic of the previous central planning regime. Against this background, the new IMF – supported economic programme for 1994-95 adopted by Romanian Government could bring about a turning point in the post-Revolution economic policy; however, the credibility of the process of structural reform in Romania has still to be firmly established.

I share the opinion that the fundamental goals of the transition in Eastern Europe are, structural, not macroeconomic<sup>2</sup>. Accordingly, the real issues of the transition to a market economy are allocational: to eliminate excessive state control over the economy and to reduce the generalized misallocation of resources. In particular, the extremely distorted allocation of capital, labor, and other inputs towards industrial growth and particularly the emphasis on the development of heavy industry, much of which is productive and economically inefficient and environmentally hazardous, are well-documented characteristics of communist economies that the transition must seek to

correct<sup>3</sup>.

As already well-known, Romania entered the transition with particularly disadvantageous initial conditions. Probably, most important among all of them is the profound magnitude of the misallocation of the resources. However, economic developments in Romania in recent years were characterized by both a too slow process of structural reform, that is dismantling of the inherited misallocation structure, and littler success in stabilizing the economy.

By the end of 1993, very few enterprises had been privatized or had undertaken restructuring; output collapse had been at least as severe as in other economies in transition, while inflation was still higher than elsewhere in Central and Eastern Europe (CEE). This has deterred investment and provoked relatively high unemployment, and has caused a strong decline of real incomes and a steep fall in private consumption. The external sector of the economy has shrunk dramatically while foreign debt has grown rapidly, albeit from a very low level.

Part of the explanation for these poor macroeconomic performances and persistent difficulties in stabilizing the economy clearly lies in the very serious structural problems of industry and agriculture at the outset of transition to a market economy. The problems of this transition were also exacerbated by some adverse external developments and shocks, including the loss of traditional trade and payment arrangements due to the disintegration of CMEA, the impacts of the Gulf Crisis and the Yugoslav embargo, and delays in anticipated foreign support to the reform programme.

The weak economic performance also reflects, however, some aspects of the transition strategy adopted by the Romanian authorities. This strategy combined a very gradual pace of reform in state enterprises with a phased approach to price liberalization, in a proclaimed effort to control inflationary pressures and to ameliorate the fall of production, the displacement of labor, and the attendant social costs.

## Radical Reform, Gradual Reform and Pathological Gradualism

There are still heated debates among economists concerning the most appropriate reform strategy to be implemented in the Eastern European post-communist countries. In fact, the dilemma between radical versus gradual reform strategies has been not yet fully elucidated; all in all, we cannot draw evident conclusions from macro-indicators and transformation achievements concerning the success of any of the mentioned reform strategies.

**Radical economists** are supporters of quick changes and rapid privatization. For them, to achieve maximum impact, drastic economic measures have to be intro-

duced in a matter of days: privatization schemes giving rapid results are launched – as private ownership in generally is equated with the possession of physical assets – while in the meantime an IMF-type stabilization cure is maintained.

The **gradualists** oppose both the necessity of an IMF-like stabilization policy and the possibility of rapid privatization. For them, the existing institutions and firms do have some value, so they should be given the chance of adjustment to the new conditions; the simultaneous functioning of old and new organizations and enterprises is reconcilable. Accordingly, they want to give time both for the transformation of the old and the birth of the new and this is how transition should be gradual and evolutionist<sup>4</sup>.

Nevertheless, both radical and gradual reform strategies aim at **maximizing structural transformation processes** within the economy: the difference is that the former tries to do it by **minimizing the time period** (at-once approach) while the latter by **maximizing the time period**, that is by a phased sequence of partial reforms.

As earlier mentioned, the post-revolution governments in Romania have preferred a gradualist approach. While in the circumstances facing Romania a policy of gradual reform was perhaps inevitable, the way in which gradualism has been pursued by the authorities has been costly. Gradual reforms have been pursued by many countries, notably those in Asia, but in the "normal" and successful cases the overriding political objective was to achieve growth and structural transformation. By contrast, the "pathological manner" in which the commitment to gradual reform has been implemented in Romania has meant in practice the **lack of will to implement far-reaching structural reforms**. In this way, the resulting "pathological" gradualism turned out to be a perverted version of the "normal" one: based on the same mechanics of phased sequence of partial reforms, it was however aimed in reality at holding back structural transformations rather than maximizing them, as the "normal" gradualism is aimed at. In other words, "pathological" gradualism tended to **pervert partial reforms into incomplete reforms**.

The core of the perversion process lies in a deep seeded characteristic that gradualism always carried with it, that is the **danger of adverse market outcomes until complementary reforms were enacted**. For "normal" gradual reform policies, the malfunctioning of markets has been accepted as unavoidable transition costs and taken as a sign for faster implementation of reform. On the contrary, in the case of the Romania-type of "pathological" gradualism, this malfunctioning of markets has been used as a pretext for increased administrative action and adopting **policy actions running counter to the reform** which were invoked as attempts to deal with immediate difficulties. Consequently, due to pathological gradualism phenomenon, the Romanian authorities were able to design and implement reforms in such a way as to ensure their internal inconsistency, which later allowed particular bureaucracies and interest groups either to return to old administrative interventions and controls or to fill new reform-type measures with old interventionist-type content.

In terms of economic policy, this has meant that both stabilization goals and structural adjustment objectives have been undermined by the willingness of the authorities to reverse microeconomic or financial policy measures at the first sign of market responses unacceptable to them. Illustrative of the **economic dimension of the pathological gradualism** in Romania is the fact that reforms have been incompletely implemented and therefore often offset either by the lack of complementary reform or by reversal and backtracking in the implementation of the already initiated reform measures.

In terms of political motivations and interests, the authorities' commit-

ment to such a gradualism has in practice meant a constant and substantial support for those interest groups (especially industrial nomenklatura) which were highly motivated in defending their inherited privileged position, that is in holding back the reforms process and supporting the preservation of the existing distorted economic structures. Illustrative of the **political dimension of the pathological gradualism** in Romania is the fact that, in the repeated cases when economic policy has been faced with the dilemma of either supporting unproductive activities at a cost of sacrificing monetary, fiscal or structural reform goals, or imposing financial discipline (including economic prices) and facing higher unemployment and firm closures, the former option has been taken more often than not.

In its essence, such an option certifies that interest groups are well-organized and influential, and have long-standing connections to particular bureaucracies; this created a climate of non-transparency and ad-hoc in government decision-making, in which interventionist solutions predominated and persisted. In this manner, the genuine reform-oriented gradualism has been perverted into an anti-reform-oriented one, and the "pathological" gradualism disclosed its paradoxical ability to serve the implementation of reform measures aimed in reality at holding back the real reform processes.

## The Overall Impact of the Pathological Gradualism

The overall effect of pathological gradualism in Romania has been to **prolong the duration and complicate the equations of the structural transformation** as the market forces have thus far not fully overcome the "shortage economy" symptoms characteristic of the previous central planning regime. As a consequence, Romania has thus born a high cost since starting the reform process but has not reaped the benefits of a more competitive market economy. More specifically, at the reform strategy level, pathological gradualism has led to:

- Insufficient coherence, credibility and transparency due to reversal and backtracking in the implementation of structural reform;

- Inconsistencies between structural reform and stabilization policy; and

- Internal inconsistencies in stabilization policy, itself.

The resulting policy-induced distortions and inconsistencies have included:

- The divergence between the proclaimed reliance on market-clearing mechanisms and administrative interventions in prices and exchange rate determination;

- An intermittent stop-and-go approach to price and exchange rate liberalization, which has contributed to self-fulfilling inflationary expectations;

- The persistence of implicit and explicit subsidization as non-price allocation mechanisms prevailed for important inputs and transparency was lost in the labyrinth of tax and subsidy arrangements between the state and enterprises; and

- A continuous enterprise financial indiscipline due to both the lack of corrective actions and the rewarded expectations of enterprises and banks that they will eventually be bailed out.

## Sectoral Perverse Effects Induced by the Pathological Gradualism

In adopting an economic strategy that combined inconsistent macroeconomic policies, particularly the lack of synchronization between price liberalization, exchange rate, and interest rate policies, along with a very gradual enterprise reform, the Romanian authorities have deliberately ignored the possibility that incomplete liberalization could interact with other partial reforms to produce perverse outcomes. This has been especially true of price reform, monetary and exchange rate politics, and enterprise reform policies (financial discipline; privatization; restructuring); in other words, those

sectors where interest groups have been particularly active in defending their positions.

**Price Liberalization.** Motivated by desires to control the pace of price inflation, to control immoderate mark-ups by monopolies and traders, and to ease the costs of adjustment to new relative prices, the policy of phased price liberalization proved difficult to implement. There have been seven episodes of price liberalization since November 1990, involving different sets of goods and services, distinct price regulatory rules, and often accompanied by changes in exchange rate regime and level. Generally, the first stage of the price reform (November 1990) established a pattern which has been maintained through subsequent rounds (April and July 1991, May and September 1992 respectively), namely:

- the prices of different goods were liberalized at different speeds: some were permitted to be determined freely in the market; some were raised and refixed to reflect world market prices; and some remained fixed and controlled at previous levels;

- the prices of goods that were the most important in the production or consumption basket were liberalized most slowly.

The last two stages of price reform (May and June 1993), taken against strong political resistance, heralded the end of gradualism in price liberalization (in May 1993, the number of goods for which subsidies were being provided was dramatically reduced; this action was accompanied by the elimination of government controls on sales margins, and the elimination of advanced price increase notification). Further, by March 1994, price controls on meat were eliminated, and only the prices of goods and services provided by public utilities (energy, railways), state procurement prices on some agricultural products, housing rents, and the prices of bread and milk remained administered.

Even if the price reform is now virtually completed, the sequence of these liberalization measure episodes has led to some important and still persistent consequences. First, partial price liberalization has interacted with other reforms and has produced perverse outcomes. The combination of partial liberalization, continued direct allocation, and lack of hard budget constraints inhibited positive supply response. Consequently, repeated devaluations have had little effect on efficiently re-allocation of resources, while limited adjustment has created a vicious cycle of depreciation-price shocks to raw materials-gradual pass through to consumer goods and wages-little re-allocation of resources-shortages of foreign exchange and finally the need for another round of devaluation.

Second, the persistence of administrative controls has reinforced elements within the bureaucracy which are carryovers from central planning. In this way, repeated interventions by the state have made market allocative mechanisms less credible; undercut economic agents which have relied upon them, and increased the demand for further intervention.

Third, the changing mix of fixed, negotiated, and liberalized prices has meant that relative prices have been highly unstable and distorted. They no longer reflected domestic scarcity costs or relative prices in the international market, while firms were not able to predict costs or take effective actions to improve efficiency. On the other hand, price and profit controls have functioned as a disincentive for investment: the expected rate of profits has been depressed, and realized profits has been insufficient to finance required investment.

**Monetary Policy.** The main challenge to Romania's economic authorities during the past four years has been the strong inflationary surge. Inflation and inflation expectations appear thus to be deeply embedded in the Romanian economy. The drawn-out nature of price reform, by increasing uncertainty, has been

an important contributing factor. However, the primary factors included monetary conditions in general, and monetary policy, in particular:

- the lack of enterprise financial discipline and the non-credible approach to clearing inter-enterprise arrears have both undercut monetary policy, increasing the inflation potential for any given level of money supply;

- monetary policy, through its stop-and-go nature and frequent recourse to preferential credits did not have the credibility to lead to revisions of inflation expectations. This was importantly reinforced by the inability to raise the price of money and to pursue and effective real interest rate policy.

Until mid-1993, monetary policy continued to suffer from the effects of the massive injection of liquidity by the National Bank into the state-owned enterprise sector. Some efforts were made to restrain monetary growth, but the financing of the central government budget deficit, the growth of inter-enterprise arrears and the off-budget financing of fiscal expenditures continued to undermine monetary discipline. Real interest rates remained negative throughout this period; this eroded confidence in the leu and resulted in sharply reduced real holdings of lei.

In sum, the monetary policy outcomes were both a product and a cause of the poor macroeconomic conditions, but an important contribution has also been made by shifting policy objectives and inconsistent policy settings.

**Exchange Rate Policy.** Besides the price liberalization and monetary policy, exchange rate policy is also illustrative of the pathological gradualism. In fact, it has been one of the least clearly defined and most volatile of macroeconomic policies in post-communist Romania. Under the successive stabilization programmes, exchange rate policy has been assigned the role of: controlling the balance of payment developments and building international reserves; and assisting the control of inflation and avoiding a vicious spiral of inflation-depreciation by directly holding down the prices of imported raw materials and intermediate inputs.

As a consequence of these somewhat contradictory policy objectives, the authorities have not sought to set the exchange rate a market clearing level but rather controlled it administratively. Repeated unsuccessful attempts to fix the rate (February 1990; February 1991; May 1992; October 1992) have been followed by sharp devaluations of the official exchange rate<sup>5</sup>. However, these devaluations of the official exchange rate have repeatedly lagged the "market" exchange rate, so that another devaluation was built in, validating expectations of depreciation and further undermining confidence. At the end of 1993, it was estimated that only about 15% of exchange transactions was passing through the official auction. About two-thirds of the flow of foreign exchange was passing through an unofficial "grey" market, consisting largely of interenterprise transactions, at a premium generally between 25-35% of the official auction rate.

It is also worthwhile mentioning that the persistent wide divergence between the official and parallel rates entailed substantial subsidies to these importers who were able to obtain foreign exchange in the auction. In addition, pricing of energy and agricultural products referenced the official rate as the benchmark for domestic price setting, entailing considerable implicit subsidies to energy users. Meanwhile, the authorities efforts to slow the devaluation process by phasing it in step-adjustments over a long period of time have been destabilizing macroeconomically and have led to: continued changes and reversal in the foreign exchange regime; a complete loss of confidence in leu; and frequent and continued resort to rationing in the allocation of foreign exchange.

In the absence of adequate supporting policies<sup>6</sup>, this developments have discour-

aged export-oriented investment, aggravated the external current account imbalance, and resulted in the depletion of official reserves in the period up to end-1993. In sum, substantial distortions have emanated from government's policy of gradual liberalization of the exchange of the exchange regime as the authorities' effort to manage the exchange rate in the absence of market clearing has exacerbated both exchange rate and price instability by feeding inflation and devaluation expectations.

**Enterprise Financial Discipline.** The failure to significantly improve the financial discipline of state enterprises also reflects the "pathological manner" in which the commitment to gradual economic reform has been implemented. As mentioned earlier in this paper, the authorities adopted an economic strategy that combined phased price liberalization with very gradual enterprise reform.

Perhaps the most serious effect of this exercise was the erosion of credibility in government willingness or ability to impose financial discipline on enterprises. Under these circumstances, the pace of enterprise reform was even slower than expected, with most state enterprises continuing to operate in an environment of soft budget constraints:

- Romanian enterprises were freed from the authority of central planning in 1990, and the legal framework of the economy has been substantially renewed, but market-based discipline have in practice been slow to take root;

- State-owned enterprises, which still account for the bulk of economic activity, have not encountered sufficiently hard budget constraints in their financial dealings with banks or other enterprises;

- Faced with extreme stress and relieved of tight state ownership control, some enterprises stopped paying their suppliers and creditors, and large inter-enterprise arrears began to accumulate. Arrears quickly spread as unpaid firms, in turn, become unable to pay;

- Legal reforms (Law 76/1992) were introduced in July 1992 to allow for the seizure, by creditors, of the domestic assets of debtors. In July 1993, an amendment was passed to strengthen this law, inter alia by applying interest to outstanding interenterprise arrears, and a similar provision applies to tax arrears.

However, these measures had little effect on enterprise behavior. The stock of gross arrears increased from a very low level in January 1992 to a level equivalent to about 35% of enterprise turnover in September 1993 (about 3,000 billions of Lei) and to even higher levels by early 1994 (estimated at 4,550 billions by March 1994).

The problem of interenterprises arrears is a heterogeneous problem. Almost all Romanian state enterprises have arrears. This result in a loss of firm-level information as the balance sheets of firms become interlinked. It also reduces firm responsiveness to prices and forms a barrier to adjustment. The problem of firms has also been exacerbated by credit policy, excessive increase of real producer wages and a combination of exchange rate and price policy which created large subsidies for some firms and large implicit taxes for other firms. In fact, in their present form, arrears are a very inefficient form of financing of output.

Through 1992 and 1993, the response of the authorities to the build-up on inter-enterprise arrears has dealt with only the symptoms - financial blockage - but not the cause - financial indiscipline. Repeated injections of credit - first the global compensation scheme of December 1991 and then the partial compensation schemes of August 1992 and early and late 1993 - represented yet another reason for firms to believe that they were not operating in a monetary economy. As mentioned, this approach has undetermined monetary credibility and further distorted the rules of the game away from the introduction of a market economy.

Anyway, it is our conviction that bringing financial discipline to the econo-

my means a willingness of the authorities to tackle the deep seated problems of loss-makers, that is to identify those enterprises that generate long-term losses and to take actions to prevent their difficulties from enveloping their suppliers. Again, to illustrate the "pathological" syndromes of the Romanian authorities' policies, this willingness to implement far-reaching structural reforms was missing throughout the analyzed period, and there are no clear evidences of the contrary in the near future.

**Privatization.** Romania's economy under communism was particularly hypercentralized and hyperdistorted, even compared with its neighbors. On the other hand, Romania's programme for the transformation of ownership relations is one of Eastern Europe's most dramatic. The programme first forces most enterprises to corporative, next transferred 30% of their shares to "Private Ownership Funds", and finally sells the remaining 70% through a variety of mechanisms and newly created institutions. On the other hand, the Privatization Law allows little influence to enterprise insiders and stipulates that the ownership changes be 100% completed within seven years.

This radical programme, however, is not without pitfalls as it suffers from a combination of two problems.

**First,** it provides an activist role for the State in the privatization process so the critical issue in large for such an "centralized mass privatization programme" is to ensure that the state does in fact dissolve rather than perpetuate itself:

- the division of responsibilities and powers among the new organs (i.e. National Agency for Privatization, State Ownership Fund, Private Ownership Funds) is unclear and has only been aggravated by the so-called "Shareholders' Agreement" and by the recent rumors and discussions concerning the possibility of reorganization;

- the lack of transparency in the allocation of responsibilities demonstrates the remarkable continuity in the centralization of economic policy;

- the 30% programme of free distribution and subsequent sale of shares of corporatized enterprises shows the continuity also in the dependence of policy on individuals and institutions following commands, rather than creating a system of incentives relying on individual motivation and market-type mechanisms.

**Second,** it attempts to apply a method of privatization that never worked successfully on a large scale anywhere, and which is surely impossible in Romania. The fundamental problem of Romanian privatization is that individual sales, the method for rapid transition to a market economy. Large-scale privatization through individual sales, the method most likely to be pursued by the State-Ownership Fund's 70% programme, suffers from a combination of three problems: (a) unavailability of capital; (b) impossibility of valuation; (c) and inequity (or political unacceptability) of outcome.

The lack of domestic savings and the lack of foreign investor interest are well-known, but are additionally confounded by the valuation problem. The historical cost and depreciation estimates used in mechanical calculations of book value are irrelevant, while extrapolation of cash flow is useless for assets likely to undergo significant restructuring. Thus, efforts of accountants to come up with a price of an enterprise to be privatized are widely unreliable. But this only brings out the political dimensions of the problem as the impossibility of valuation makes that the goal of privatization will become lost as the accusations of inequity, favoritism and corruption lead to lengthy investigations and legal proceedings, further discouraging potential investors and reducing demand.

As a result of the shortcomings induced by both the centralized approach and ineffective methods employed, the privatization process is clearly stagnating in Romania: the number of companies to

(Continuare în pag. 18)

(urmare din pag. 17)

be privatized, while their value only 3% out of the total value of assets to be privatized.

**Enterprise Restructuring.** The economic restructuring is a declared high priority in the Romanian Government's reform programme. Restructuring is considered necessary not only for large-scale privatization to be successful, but also to improve the financial and operating efficiency on the enterprises. In this regard, the authorities have employed a two-pronged approach:

- **In a few capital-intensive, highly concentrated sub-sector** (such as non-ferrous metallurgy, machine building, and chemicals and petrochemicals), where substantial overcapacity appears to exist, detailed assessments of the subsectors, and implementation of restructuring schemes to optimize allocation of resources will be initiated resulting in the closure of the least efficient enterprises and optimization of the capacity utilization of the others;

- **In consumer goods and light industry sub-sectors**, with large number of enterprises in each, restructuring decisions should be left to enterprise managers and the banks, with state attention focussed on training in management skills and measures to promote a favorable business climate for enterprises to grow and develop.

Accordingly, the Government's present approach to economic restructuring distinguishes between two classes of enterprises and sub-sectors: those which can be restructured by market forces alone and those which cannot. The approach advocates **more direct governmental intervention** for the latter, where the authorities consider that they need to play a visible and forceful role in ensuring the restructuring, slimming down or closing of a significant number of enterprises with large losses and/or arrears. However, despite its declared strong commitment to restructuring, the Government's real achievements in implementing its own restructuring strategy are **extremely modest to date**.

There are two main categories of factors that explain the very poor restructuring performance until now: the technical pitfalls of the currently implemented restructuring arrangements, and the "structural problems" that state-directed approach suffers from.

The **technical pitfalls** could be identified under the following points:

a) The method of selecting enterprises that shall undergo Government induced restructuring is unclear and it seems to leave too much room for discretion. There is also major uncertainty surrounding the Government's role and the rationale for its involvement in the industrial restructuring process;

b) It proved to be indispensable to develop a more coordinated and efficient institutional framework for both privatization and economic restructuring. Real restructuring and real privatization are inseparable processes as no genuine restructuring can take place without privatization; only private owners with economic motives can gather the information and make the decision leading to real improvement in economic performance. The State Ownership Fund (SOF), mandated both to privatize more than 6.000 enterprises and to assume their government during the privatization period, turned out to be overburdened by such a varied and enormous set of tasks. Moreover, according the existing legislation, the SOF was also temporarily responsible for restructuring arrangements, until a Restructuring Agency became operational.

c) With the SOF being overburdened by a too varied and difficult set of tasks, the Government has reached an interim arrangement creating by early July 1993 a Restructuring Committee (RC) in order to deal with the restructuring of 30 enterprises that have been isolated from the banking system for a six month period. The institutional framework for the "isolation"

phase was really a short-term scheme for dealing with a crisis situation and had certain weaknesses:

- it had a very large membership (13) appointed by a wide range of institutions which definitely slowed down decision making;

- the tasks and deadlines the RC was charged with have eventually showed themselves to be highly unrealistic: in fact, none of the stipulated RC's actions were seriously undertaken. The Restructuring Agency which took over from the Restructuring Committee in January 1994 was in fact attributed rather complex and probably incompatible functions: partly Government agency, commercial bank, development bank, investment bank, and even a "bad bank" in charge of working out the banks' bad portfolio.

It is now clear that it is not possible to privatize quickly under existing procedures, particularly the large industrial enterprises in difficult financial situation and raising sensitive social and political issue, while the available set of mechanisms to restructure them, namely diagnosis analysis, local and foreign consultancy firms and branch ministries' specialized staff, have generally failed.

d) The slow pace of restructuring and privatization coupled with the deepening of the financial problems of the enterprises, was forcing the Government to quickly explore options for changing the institutional framework to deal simultaneously with both privatization and restructuring issues. Three options were currently under analysis: the creation of a privatization and restructuring ministry; an expanded and more dynamic role for the National Agency for Privatization; the grouping of around 300 enterprises in several (ten) holding companies. None of the three alternatives seemed to be fully appropriate for Romania in the existing circumstances, however. Indeed, the creation of a new ministry threatened to impose an even heavier bureaucratic structure on the process, while the establishment of holding companies would risk perpetuating state presence and political influence over a vast array of client industrial enterprises. Also, the current structure of (dis)incentives would remain intact, precluding the deepening of market forces.

As to the "structural problems" the state-engineered restructuring faces with, it is worthwhile to mention that such an approach requires that the Government selects a set of "bad" enterprises, on the one hand, and a newly created body, the Restructuring Agency, is mandated to restructure them, on the other. Unfortunately, this centralized-type solution is not the proper one for the real restructuring of the Romanian economy as it suffers from the following problems:

a) Criteria for the selection of enterprises to undergo restructuring by state are hard to determine and impossible to define precisely, leaving opportunities for corruption and allowing the effort to get blocked in lobbying;

b) The problem of selecting companies is perfectly analogous to the general valuation problem that the individual sales-type privatization is facing with: only investors with proper incentives (i.e. who bear the costs of mistakes in valuation) can make proper valuations, and only such investors can decide if a company is viable or nonviable. If the state makes arbitrary decisions, it will be impossible to learn how viable or nonviable certain enterprises actually are;

c) Case-by-case restructuring by the state is bound to become overwhelmingly political: every decision on extension of new credits, on the development of restructuring actions will be subject of lobbying, real or imagined corruption, and will become extremely costly in terms of both time and resources;

d) State-directed restructuring represents a diversion of resources from more valuable purposes: both human and financial capital are in short supply and needed for that part of the economy that still has a chance;

e) The credibility of the Government and the entire reform programme will be called into question. Sooner or later, it will become obvious that the Government cannot do much restructuring, will not be able to close (many) companies down (political infeasible), and will therefore continue merely to subsidize them through the Restructuring Agency, once again indefinitely. This will be a very bad signal, perhaps particularly to potential foreign investors and financial institutions;

f) The Restructuring Agency presents the specter of yet another bureaucratic nightmare to deal with, yet another institution complicating the division of tasks while not furthering their accomplishment;

g) A state-directed restructuring programme will be very expensive and there will be a serious problem raising the necessary revenue, particularly in view of the size of the sector under contemplation and in conjunction with the other heavy obligations of the state.

In sum, **highly centralized privatization and restructuring processes represent an additional, structural-type new dimension of the pathological gradualism in Romanian economic reform**. They have succeeded in perpetuating some direct state interventions in the economy by allowing a massive and activist role for the State in the privatization and restructuring. In doing this, they inhibited the nascent reliance on the market incentives, while at the same time acted to vitiate, subvert or delay implementation of effective reforms.

#### A Turning Point in Reform Policy?

Due to the "pathological manner" in which the commitment to gradualist approach has been implemented since 1990, the pace of reform process in Romania was uneven and often lagged far behind other countries of Central and Eastern Europe. Recurrent slippages in macroeconomic policies and structural reforms imposed a heavy cost on the Romanian economy. The lack of financial discipline and continued price controls have interacted with the exchange rate to produce a dangerous inflation/devaluation cycle while inhibiting improvement in the balance of payments or output. The most important underlying source of weakness in the economy remained, however, the condition of state-owned enterprises. The very slow pace of state enterprise reform has prolonged the soft budget constraint syndrome, undermining policy credibility and requiring continued administrative intervention, subsidies and continued direct allocation of some energy products. Thus, after almost four years of pathological gradualism, that is, "nominal" reform without "real" reform, the Romanian economy was still characterized by overmanning of large, inefficient enterprises.

As a consequence of these developments, the economy was at risk of remaining locked in a pattern of high inflation and falling or stagnant output. For successful stabilization and renewed growth, an urgent and comprehensive attack on the underlying sources of inflation was required, together with a much stronger reliance on market forces to allocate resources through the pricing system, including the exchange and interest rates, and coupled with an accelerated programme of privatization and restructuring.

Since the end of 1993, commitments to stabilization and reform have been reaffirmed. The authorities have designed a new economic programme for 1994-95 which is supported by the IMF and the international community. Monetary and fiscal policies were tightened, which improved the prospects for macroeconomic stabilization. Ambitious targets were tightened, which improved the prospects for macroeconomic stabilization. Ambitious targets were also set to accelerate the enterprise restructuring and privatization programme. The recent establishment of

an interbank foreign exchange market, as well as the observed reductions in the budget deficit and the inflation rate are encouraging signs in this respect. The existing macroeconomic policy stance should be maintained in order to reinforce the credibility of the stabilization objective, especially now that the exchange rate mechanism has been eventually liberalized.

In this context, the new economic programme for 1994-95 could bring about a significant turning point in the post-revolution economic policies if it will represent, on the one hand, a firm option for a policy in which strong macroeconomic and structural policies will be pursued and mutually reinforcing.

Further rapid progress in structural reforms is thus required in order to bring the Romanian economy back onto a sustainable growth path. General commitments have to be made explicit and institutional obstacles must be cleared. Announced measures to enforce more stringent financial discipline and to accelerate the pace of privatization and restructuring must be translated into concrete action. However, after several years of a very hesitant approach to restructuring and privatization, the credibility of the process of structural reform in Romania has still to be firmly established. In this respect, the authorities should shift the emphasis from the present state-managed and "top-down" approach to both privatization and restructuring to a market-oriented, "bottom-up" one. The environment for private sector development should be further improved by the enactment of a bankruptcy law and the establishment of commercial courts to enforce this law. Major reforms still need to be carried out in the financial sector, especially the privatization of commercial banks, the reform of the State Savings Bank and the effective control of the regulatory environment for commercial banks. In the high-inflation environment of the last few years, long-term investments have been neglected both in public infrastructure and in the private sector. Major efforts should be made to channel more financial resources - both domestic and external - to investment and to establish appropriate financial sector mechanisms for this purpose.

#### NOTE:

1. Jan Winiecki, "Soviet-Type Economies and Reform Failures - A Touch of the Socialist Midas", *Intereconomics*, July/August 1987, pp. 199-205.

2. John S. Earle, "Output Decline and Labor Market Adjustments in Romanian Industry"; paper prepared for the Conference on "Output Decline in Eastern Europe - Prospects for Recovery?", IIASA, November 1993.

3. The idea that the goals of privatization and reallocation are closely intertwined is discussed in J. Earle, R. Frydman, and A. Rapaczynski, "Transition Policies and the Establishment of a Private Property Regime in Eastern Europe", paper presented to the 18th Economic Policy Panel Meeting, Brussels, October 1993. The importance of initial sectorial allocation for the transition is discussed in A. Berg, J. Sachs, "Structural Adjustment and International Trade in Eastern Europe: The Case of Poland", *Economic Policy* no. 14, 1992.

4. For a valuable comparison and evaluation of the different proposals, advises and theories about the economic transformation of the former communist countries see Karoly Kiss, "Western Prescriptions for Easter Transition", Institute for World Economics, Hungarian Academy of Sciences, *Working Papers*, No. 18, June 1993.

5. In the event, the leu has undergone substantial nominal devaluations with episodic phases of real appreciation and depreciation. By end-1993, the leu was traded at 1276 to the dollar from the rate of 20 to the dollar in October 1990, a depreciation, in real terms, of about 30%.

6. In this respect, it should be noted that large fiscal deficits (especially in 1992), highly negative interest rates through most of the period 1990-93, and episodic price liberalization were actually related macropolicies which additionally contributed to pressures on the exchange rate.

**7** martie 1995 a fost o dată importantă în campania electorală pentru alegerile prezidențiale din Franța de la 23 aprilie și 7 mai. În această zi, o dată cu prezentarea programului lui Lionel Jospin, și, mai ales, după ce Valéry Giscard d'Estaing a comunicat decizia să de a nu candida, preliminariile campaniei au luat sfîrșit.

Situatia s-a stabilizat deci, și cunoaștem ansamblul oamenilor politici care sunt pretendanți la magistratura supremă (nu putem, totuși, să excludem ipoteza că, de acum și pînă la data încheierii depunerii candidaturilor, un candidat necunoscut publicului, ca Pierre Larroutourou, care a reușit să adune cele cinci sute de semnături de alesi locali necesare înscriserii sale în cursa pentru Elysée<sup>1</sup> se face cunoscut, sau invers, un candidat minor deja declarat se retrage din competiție).

Dacă tradiționala axă stînga-dreapta nu mai este complet operațională, ea poate să ne permită, schematic, poziționarea celor 11 candidați ce încep a se înfrunta:

#### Stînga

Laguiller	Hue	Jospin	Hory
Voynet	Lalonde	Waechter	

*Arlette Laguiller* este la cea de-a patra candidatură prezidențială ca lider al mișcării *Lutte Ouvrière* (Mișcarea Muncitorăescă); în 1974 ea a fost prima femeie care a candidat pentru funcția supremă în Franța. Este și cea mai la stînga: marxistă convinsă, ea atacă fără menajamente candidații Partidului Socialist (PS) și cei ai Partidului Comunist (PC), considerindu-i prea la dreapta. În sondaje, este creditată cu aproximativ 3% din intențiile de vot.

*Robert Hue*, din contra, este o figură relativ nouă. Succesor al lui Georges Marchais în fruntea PC, el nu ezită, împreună cu tovarășii săi, să condamne greșelile tuturor comunismului. El rămîne, totuși, în mod natural ancorat la stînga (pentru o angajare masivă de funcționari, revalorizare salarială etc.). Actualmente, sondajele îl plasează cu aproape 8%.

*Lionel Jospin*, care este de peste 15 ani în prim-planul scenei politice franceze – prim-secretar al PS cînd François Mitterand a fost ales președinte, în 1981, și ministru al educației naționale după realegera lui Mitterand, în 1988 –, a devenit candidat după retragerea lui Jacques Delors, și după victoria, la primarele organizate în interiorul propriului partid, în fața lui Henri Emmanuelli, actualul lider al PS. Candidat de ultim moment, el apare ca “legatar non-testamentar”<sup>2</sup> al mitterandismului.

În timp ce unii observatori se mai îndoiesc de prezența sa în cel de-al doilea tur de scrutin, domnul Jospin reușește să ocupe o poziție convenabilă în cursa pentru Elysée, sondajele creditându-l cu ceva mai mult de 20% la primul tur. Programul său, moderat dar situat tot la stînga, prevede, mai ales în perspectiva luptei împotriva somajului, o scădere a duratei zilei de muncă pînă la 37 de ore pe săptămână, închiderea privatizărilor și o reformă fiscală vizînd în special să reducă prelevările sociale asupra salariilor mici.

*Jean François Hory* este candidatul surpriză al acestor alegeri. Conducînd de puțin timp partidul care tocmai a succedat Mișcării Radicalilor de Stînga (MRG), el a decis în parte să se prezinte pentru a contracara candidatul PS – aliatul tradițional al MRG, totuși – care fusese foarte critic cu liderul charismatic al radicalilor, Bernard Tapie. Paradoxal, acesta din urmă, înțînd să nu prejudicieze candidatul de stînga cu cele mai multe șanse, Lionel Jospin, a dezavuat candidatura domnului Hory. Sondajele îl creditează pe Jean-François Hory cu aproape 1%, scorul bun al radicalilor la alegerile europene din 1994 (12%) fiind înainte de toate opera domnului B. Tapie.

*Jacques Chirac* se află într-o poziție de forță pe esicierul politic francez de douăzeci de ani. Primar al Parisului din 1977, de două ori prim-ministru - al lui Valery Giscard d'Estaing (1974-1976)

și Francois Mitterand (1986-1988) – a condus practic, fără întrerupere încă de la înființarea sa, Adunarea pentru Republie (RPR), partid de inspirație gaullistă. El se află la cea de a treia candidatură consecutivă pentru Elysée. Programul său, foarte social pentru cineva considerat ca fiind un liberal de dreapta, prevede mai ales ocuparea forței de muncă altfel decât prin contracte finanțate de stat, o dinamică fiscală și un plan de luptă împotriva risipei publice. După un debut dificil Jacques Chirac face azi figura unui mare favorit în sondaje cu un scor de aproape 25% în primul tur și o victorie ușoară în al doilea tur astăzi în fața lui Lionel Jospin cît și a lui Eduard Balladur. O mică parte din Uniunea pentru Democrație Franceză (UDF) la fel ca, și mai surprinzător, cîțiva foști sprijinitori ai lui François Mitterand, mai ales artiști și intelectuali s-au decis să-l sprijine.

*Eduard Balladur*, fost colaborator al lui Georges Pompidou, își face intrarea în viața politică în 1986, cînd devine Minis-

#### Dreapta

Chirac	Balladur	Villiers	Le Pen
--------	----------	----------	--------

tru de Stat al Economiei și Privatizării în guvernul lui Jacques Chirac. Dat fiind că Jacques Chirac a refuzat o a doua coabitare ca prim-ministru de dreapta cu un președinte socialist, Balladur a fost numit la Matignon<sup>3</sup> după victoria dreptei la alegerile legislative din 1993, victorie obținută de partidul său (RPR).

Totuși, în mod esențial, liderii UDF, altă formațiune clasică de dreapta despre care se spune că ar fi mai liberală și mai de centru, îl susțin pe primul ministru. Programul său se caracterizează prin realism și prudentă (susținerea bilanțului guvernului, scăderea cheltuielilor patronale pentru favorizarea scăderii somajului). Favorit al sondajelor de opinie pînă în luna februarie, acum se află în cădere, plasându-se la un scor în jur de 20% la primul tur.

*Philippe de Villiers*, atașat valorilor traditionale ale dreptei, cum ar fi învățămîntul particular, familia și națiunea, luptă în special împotriva Uniunii Europene în forma presupusă tratatul de la Maastricht și se pronunță pentru moralizarea vieții politice. Provenit din UDF, primul său mare succes politic l-a constituit scorul de 12%, scor obținut de lista în fruntea căreia s-a aflat la alegerile europene din 1994 și care s-a opus listei oficiale proeuropene a majorității RPR-UDF. Acest scor este, ca și pentru radicali, una dintre ratiunile care explică angajarea lui Philippe de Villiers, președintele Mișcării pentru Franta, în campania actuală. În sondaje este creditat cu 8% din voturi.

*Jean Marie Le Pen*, președintele Frontului Național (FN), activează de mai bine de 40 de ani în zona extremității drepte. Succese semnificative a obținut începînd cu anii '80, reușind să facă remarcat Frontul Național, apoi menținîndu-l la un nivel mediu de 10%; cel mai bun rezultat în alegeri a fost cel obținut la prezidențialele din 1988, aproape 15%. Purtător al valorilor securității (pentru reintroducerea pedepsei cu moartea) și înversunat opozant al imigrării, Le Pen, care recent nu a condamnat uciderea unui comoran de către militanții Frontului Național, este creditat cu 10% în sondaje.

Refuzînd din principiu axa stînga-dreapta, candidații ecologici pot fi totuși reprezentați în raport cu acest sistem de referință.

*Dominique Voynet*, provenind de la “verzi”, taxată deosebită drept stîngistă, este singura dintre candidații care nu s-a mai prezentat vreodată în alegerile prezidențiale.

*Brice Lalonde* (Generația Ecologică), fost ministru al mediului în guvernul socialist, și *Antoine Waechter* (Mișcarea Ecologică Independentă), cel mai reticent la poziționarea stînga-dreapta, fusese unicii candidații ai ecologilor la alegerile din 1981 și 1988. Conform sonda-

jelor, Dominique Voynet ar obține în jur de 3%, iar ceilalți doi candidați ecologici – aproape 1% fiecare – deci un total de 5% pentru candidații ecologici.

Această aparentă claritate ascunde o situație cu mult mai complexă.

La nivel doctrinar, au avut loc două dezbateri distincte. O veritabilă confruntare ideologică la care participă candidații fără șanse reale de reușită și care pot să-și dezvolte temele predilecție după bunul lor plac. O dezbatere aproape lipsită de problematică de fond între cei trei prezidențiali – Jospin, Chirac și Balladur – caracterizată prin moderare, singura în măsură să atragă o majoritate. În această privință, putem avansa ipoteza că poziția dominantă a lui Jacques Chirac în sondajele se datorează, în parte, compromisului pe care pare a vrea să-l reprezinte, cel dintr-o personalitate situată la dreapta și o politică socială. De aici, discursul partizanilor săi, negînd realitatea schemei dreapta-stînga, și reacția socialiștilor, încercînd să demonstreze că, împotriva, această distincție există.

Fapt este că, pe moment, nu apare nici o divergență majoră în dezbatările dintre cei trei, cu toții partizani ai Europei de la Maastricht și ai gestionării Franței în conformitate cu prevederile tratatului de la Maastricht.

Există, totuși, și dezacorduri. Ele constau în detaliu instituționale (după 14 ani de presedinție François Mitterand, Jospin se pronunță pentru un mandat prezidențial redus la 5 ani. Jacques Chirac, la fel, fără a face din această o prioritate, iar Balladur se pronunță pentru un mandat de 7 ani fără posibilitatea reînnoriî). Alte dezacorduri apar în legătură cu aspectele socio-economice, precum politica fiscală și reducerea cheltuielilor publice. Dar, ceea ce ar putea da naștere unei dezbatări de fond este, pînă acum, occultat de trei elemente: afacerile, sondajele și acuitatea conflictului Chirac-Balladur.

Afacerile compromezătoare au fost dezvăluite public în ultimele luni, iar remarcă lui Charles Pasqua<sup>4</sup> – “Nu am văzut niciodată o campanie aşa de murdară” – este simptomatică pentru climatul anti-politic ce domnește acum în Franța și care pare mai ales defavorabil primului ministru. Trei miniștri implicați în afaceri dubioase, siliti să demisioneze (unul dintr ei fiind în închisoare), interceptarea ilegală a vorborilor telefonice comandanță de Matignon și de ministru de interne cu privire la o afacere de finanțare dubioasă a aleșilor RPR, afacerea spionilor americanilor în Franța, sumele considerabile cîştigate de E. Balladur într-o societate privată... Aceste zguduiri slabesc poziția premierului. Si chiar dacă adversarii sănătății sunt afectați, la rîndul lor, de alte scandaluri, afacerile referitoare la aleșii RPR și la J. Chirac; PS al lui Jospin este în centrul unui proces cu privire la finanțări oscute – momentan, Balladur este cel mai atins.

Sondajele atestă această stare de lucruri. Dar ce atestă ele în fond? Interesul

# Sinteza campaniei prezidențiale franceze

SONNY PERSEIL

sondajelor a fost repus în cauză de sociologia politică modernă, periodic confirmat de marile surprize electorale, cu astăzi cu cîțu înseși sondajele o demonstrează: aproape jumătate din persoanele chestionate nu știu încă, la începutul lunii martie, pentru cine vor vota în aprilie. E ca și cum ai spune că cifrele vehiculate mai sus nu sunt decât categorii de idei, fraze goale. Astăzi, sondajul a devenit unul dintre principalele obiecte ale dezbatării politice. Aceste anghete, foarte favorabile lui Balladur pînă în februarie, l-au determinat pe premier să-și depună candidatura, încercînd să o anuleze pe cea lui Chirac, dezavantajat de sondajele aceleiași perioade.

*Conflictul Chirac-Balladur*, între “prietenii de 30 de ani”, conform unei expresii ironice consacrate, a dominat campania de pînă acum. Confruntarea dintre cei doi și Jospin nu a avut loc cu adevărat, fiind înlocuită cu disputa dintre Chirac și Balladur, fie direct, fie prin intermediul principalilor responsabili ai campaniei RPR – Alain Juppé, ministru afacerilor externe, și Philippe Seguin, președintele Adunării Naționale – pentru Chirac; Charles Pasqua, ministru de interne, și Nicolas Sarkozy, ministru de finanțe – pentru Eduard Balladur. Confruntările s-au înmulțit (polemica în jurul costului programului lui Jacques Chirac, afacerea spionilor americanilor, bugetul afacerilor externe) și reprezintă esența jocului politic al începutului campaniei.

Alegerea președintelui prin vot universal direct, de la care s-au sărbătorit 30 de ani (1965 – anul în care Charles de Gaulle fusese ales împotriva lui François Mitterand), a devenit principala miză a vieții politice franceze. Ea îi dezbină astăzi pe cei ce se proclamă drept moștenitori ai gaulismului. Dar, tot la dreapta, această campanie marchează, în fine, un alt eveniment important din viața partidelor politice franceze: estomparea UDF, care nu a reușit să impună un candidat și care se vede divizat între un grup majoritar care îl susține pe Balladur și un grup minoritar care îl sprijină pe Chirac. Si nu este sigur ca UDF să reziste la această încercare ca RPR. La stînga, Lionel Jospin a reușit să refacă unitatea PS în jurul numelui său, confruntările dintre PC și PS, aliați tradiționali și fideli în momente delicate și, mai ales, la alegerile locale, sănătății pentru moment limitate. Iar dacă alegerile prezidențiale sănătății sunt în centrul dezbatărilor politice din Franța, nu trebuie uitat faptul că, după scrutinul din 7 mai, vor avea loc alegeri municipale. Prilej de noi spectacole publice.

Traducere de  
Daniela PîRVULESCU

#### NOTE:

1. Palatul Elysée – reședinta președintelui Franței.

2. C. Ockrent, *L'Express*, 9 februarie 1995.

3. L'Hotel Matignon – reședinta premierului.

4. TF1, 9 martie 1995.

# O agendă pentru dezvoltare<sup>1</sup>

STELA ARHIRE



## Motto

"Secoul următor trebuie să fie secolul dezvoltării"

Boutros Boutros Ghali, *An Agenda for Development*, 1995

În pragul celebrării celei de-a 50-a aniversări de la înființarea Națiunilor Unite, organizația mondială caută noi modalități de realizare a obiectivelor sale, înscrise în urmă cu o jumătate de veac, la San Francisco, în Carta Națiunilor Unite: securitate colectivă, drept internațional, drepturi ale omului, dezvoltare economică și socială. Noul mediu global, ce urmează Războiului Rece, a debutat, în mod ironic, nu printr-o reducere a provocărilor, ci prin schimbarea surselor de tensiune și amenințare la adresa păcii și securității internaționale și printr-o "expansiune" a dimensiunilor conceptului de securitate in-

ternațională. Astfel, de la componenta politico-militară și de la tipul de conflicte majore, cu un pronunțat caracter *interstaatal*, realitatea ne deplacează atenția spre conflictele *intrastatale*, etnice și civile, spre componentele economică, socială, ecologică ale securității. Imperativul de "rezervare a păcii și securității internaționale" transformă, astfel, dezvoltarea în cea mai mare sfidare cu care este confruntată, în prezent, omenirea.

Sfîrșitul confruntării ideologice Est-Vest a evidențiat și mai mult forta proceselor de globalizare la nivel planetar. Revoluțiile agricolă și industrială au fost urmate de revoluția informatională, a comunicărilor și tehnologiilor de vîrf, ce au "eliberat umanitatea de limitele timpului, spațiului și resurselor"<sup>2</sup>, dar care au reliefat, cu atât mai dureros, sfidările la adresa demnității ființei umane: dezastre

naturale și umane, presiuni demografice, epidemii, confruntări politice, intoleranță culturală și religioasă, șomaj, degradarea ecosistemului planetar.

Dreptul fundamental la dezvoltare a fost unanim recunoscut și înscris în *Declarația Conferinței mondiale pentru drepturile omului*, desfășurată la Viena, în 1993, împreună cu raportul dintre pace și dezvoltare și cu relația interdependentă dintre dezvoltare, democrație și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Existența unei mari diversități în concepțiile privind realizarea dezvoltării în diferite părți ale lumii, ca și eșecurile dureroase pentru milioane de locuitori ai planetei reclamă, în opinia Secretarului General al ONU, o nouă paradigmă a dezvoltării, o viziune comprehensivă asupra acesteia, precum și un sistem multilateral coherent de acțiune, mai puternic și eficace, în scopul revitalizării cooperării internaționale pentru dezvoltare. În acest context, trebuie evaluată lansarea raportului Secretarului General al ONU privind "O agendă pentru dezvoltare", la 6 mai 1994, pentru a reafirma angajamentul înscris în Carta Națiunilor Unite, față de "demnitatea și valoarea ființei umane". În numele acestui deziderat, pentru protejarea vieții și alevierea suferintelor milioanelor de ființe gînditoare, pentru a reda demnitatea vieții au fost concepute cele două agende globale, pentru *pace* și pentru *dezvoltare*, la a căror elaborare Secretarul General al ONU, Boutros Boutros Ghali, și-a adus o contribuție de excepție.

## Copenhaga și dezvoltarea socială

Dezvoltarea nu mai poate fi legată în mod simplist de nivelul creșterii economice, întrucăt ea depinde în egală măsură de stabilitatea și pacea internațională, de "pacea" socială existentă în sinul comunităților umane, în care o "societate civilă" este indispensabilă pentru succesul unei dezvoltări sociale durabile", de starea mediului ambiental și, nu în cele din urmă, de democrație, ca cea mai bună metodă de guvernare verificată.

Recent încheiată *Conferința Mondială la nivel înalt pentru dezvoltare socială* de la Copenhaga, acțiune globală menită să sensibilizeze factorii responsabili la existența eșecurilor mecanismelor pietei în plan social, reprezintă recunoașterea faptului că dimensiunea socială a dezvoltării este o problemă globală și, totodată, o tentativă de intervenție a organizației mondiale în "corectarea" acestor neajunsuri. Ea demonstrează că, dincolo de îndelungata dispută dintre marile teorii economice privind dezvoltarea, este necesară concentrarea atenției asupra *nevoilor de bază ale omului* (hrană, adăpost, îmbrăcăminte și educație) și asupra eradicării săraciei, foamei, epidemiei, analfabetismului. Deși a funcționat benefic pentru economia mondială în ansamblu și a produs o creștere a "bogăției" planetei de șapte ori în ultimii cincizeci de ani, mecanismele mondo-economice liberale nu au reusit să atenuze consecințele sociale produse de inevitabilă pierdere a competiției economice de către unii *actori* ai pieței libere. În aceste consecințe riscă să amenințe, ca o reală "bombă" socială, pe chiar promotorii modelului economic liberal. Migra-

țiiile masive de populație și spectrul *ciocnirilor* între civilizații sau culturi diferite sunt percepute ca amenințări la adresa securității societale a statelor. Nu este întâmplător că însuși conceptul de *ajustare structurală*, inclus în politica instituțiilor de la Bretton Woods și impus, deseori, țărilor în curs de dezvoltare ca o condiție la acordarea de credite, a fost aspru criticat la Copenhaga întrucăt, în cele mai multe cazuri, programele de ajustare structurală au avut consecințe nefaste în plan social. Pe lîngă insuccesul țărilor în curs de dezvoltare de a relansa creșterea economică și de a crea, astfel, noi locuri de muncă, în măsură a corecta inegalitățile de venituri, aceste politici austere au redus cota din bugetele naționale destinate, în principal, protecției sociale, sectoarelor cu impact asupra întregii societăți: sănătatea, educația, construcțiile de locuințe. Contrașteptărilor, chiar dacă asemenea măsuri au avut un succes remarcabil pentru "tigrii" din estul Asiei – fiind încadrate în ansamblul strategiilor de dezvoltare a acestora –, așa cum remarcă un observator, "puține țări în curs de dezvoltare ce au aplicat ajustări structurale s-au transformat în «tigri» (*tigers*). Cele mai multe s-au transformat în «curcani» (*turkeys*).<sup>3</sup>

Dacă în cazul teoriei liberale, dezvoltarea implică un proces format din mai multe etape de creștere economică, bazate pe industrializare, investiții, acumulare de capital și în care efectele progresului economic se "reversă" asupra sectoarelor economice și zonelor geografice secundare, printr-o redistribuire a venitului, strategia de dezvoltare propusă de curențul de gîndire structuralist – și, cu deosebire de adeptii strategiilor de tip autarhic, de *sustinere prin propriile resurse* – se concentrează pe asigurarea *nevoilor umane* de bază ale celor săraci (hrană, adăpost, îmbrăcăminte și educație) prin redistribuția veniturilor. Aceștia susțin că aștepta efectele pozitive ale creșterii economice asupra întregii societăți este inacceptabilă și s-ar putea ca aceasta să nu se întâmple niciodată. Așa cum remarcă o personalitate politică dintr-o țară în curs de dezvoltare: "ni s-a spus să acordăm atenție PNB, ca și cum acesta ar avea grija de săracie. Să inversăm acest raport și să acordăm atenție săraciei, iar aceasta va avea grija de PNB".<sup>4</sup>

## Pentru o nouă eră a dezvoltării

În ultimii trei ani, Națiunile Unite au lansat un proces de reevaluare și redefinire a dezvoltării, acordând atenția meritată și eforturile necesare problematicii dezvoltării. Astfel, printr-un ciclu de conferințe mondiale, organizația are în vedere clădirea consensului global asupra unor valori esențiale ale dezvoltării.

La Rio de Janeiro, în 1992, comunitatea mondială a dezbatut problematica relației dintre mediu și dezvoltare, recunoscând și acceptând că mediul constituie o resursă importantă pentru dezvoltare, însă, că acesta trebuie protejat pentru a asigura dezvoltarea globală pe termen lung, păstrarea biodiversității și a sănătății planetei.

În 1993, la Viena, la *Conferința Mondială pentru drepturile omului*, liderii lumii și reprezentanții societății civile au ajuns la concluzia că nu poate exista dezvoltare durabilă fără respectul deplin al drepturilor omului.

La Cairo, în septembrie 1994, Conferința Națiunilor Unite asupra populației și dezvoltării a reafirmat că dimensiunea demografică este un aspect central al dezvoltării. Într-adevăr, creșterea populației poate constitui un capital pentru dezvoltare, dar o creștere necontrolată a acestia poate reprezenta o provocare deosebită la adresa eforturilor de dezvoltare. În prima decadă a lunii martie a.c., la Copenhaga, în cadrul înșinirii mondiale la vîrf pentru dezvoltare socială, reprezentanții comunității mondiale au examinat problematica socială: sărăcia, somajul, destrămarea socială.

În luna septembrie a acestui an, la invitația Națiunilor Unite, comunitatea mondială se va întâlni din nou, la Beijing, pentru a discuta problematica integrării femeii în eforturile de dezvoltare. Un rol mai important pentru femei este considerat astăzi un indicator al dezvoltării, cît și o premisă a procesului de dezvoltare.

Ciclul de conferințe mondiale se va încheia în 1996, la Istanbul, cînd se va desfășura cea de-a doua Conferință mondială privind așezările umane, *Habitat II*, sub deviza "Înșinirea Orașului".

Pe măsură ce secolul se apropie de sfîrșit, Națiunile Unite pun bazele unui nou consens privind dezvoltarea, printr-un sistem de conferințe globale, la care sunt invitate să participe și să-și exprime opinile nu numai statele membre, dar și organizațiile neguvernamentale, alii reprezentanți ai societății civile, astfel încât programele de acțiune să răspundă nevoilor populației de pretutindeni.

## O paradigmă a dezvoltării

Raportul Secretarului General al ONU, Boutros Boutros Ghali, privind "O agendă pentru dezvoltare" oferă un cadru cuprinzător de a reflecta la dezvoltare ca la o modalitate de a fundamenta progresul uman de lungă durată. Dimensiunile multiple ale dezvoltării: pacea, economia, mediul, societatea și democrația sunt intercorelate și construiesc o vizionă largă a unui tip de civilizație ce stimulează, integrează și încorporează progresul de-a lungul întregului spectru al dezvoltării.

Pacea oferă cel mai sigur cadru pentru dezvoltarea durabilă. Absența ei determină societățile să aloce o parte mai mare din resursele lor activităților militare decât necesitărilor dezvoltării în domeniul sănătății, al educației și al locuințelor. Dezvoltarea este un proces pe termen lung, ce începe încă înainte de terminarea unui conflict, în procesul de "construire" a păcii (*peace-building*) și se referă la tărîi în diferite etape ale dezvoltării.

O economie în creștere generează resurse pentru progres. Ea trebuie să asigure ocuparea forței de muncă și reducerea sărăciei, precum și mecanisme de distribuție a veniturilor printre o mai mare egalitate de șanse. Dezvoltarea trebuie să asigure accesul larg la beneficiile progresului economic pentru o arie cît mai largă de localități, sectoare și grupuri de populație. Guvernele nu mai constituie agenții economici primordiali, dar continuă să aibă responsabilitatea primară a asigurării unui cadru de reglementare a economiei de piată concurențiale, a infrastructurii și dezvoltării sectoarelor productive și a sectorului privat, a sistemelor adecvate pentru protecția socială, dezvoltarea factorului uman și protecția mediului. Pe lîngă participarea la cooperarea economică internațională pentru dezvoltare, statele au

dreptul la alegerea strategiei dezvoltării în funcție de condițiile interne și externe, de valorile culturale și aspirațiile cetățenilor lor.

Un mediu protejat face dezvoltarea durabilă, întrucât asigură, pe termen lung, potențialul de resurse naturale, de a căror cantitate și calitate depinde procesul dezvoltării. Totodată, trebuie avută în vedere responsabilitatea locuitorilor de azi ai planetei față de "moștenirea" pe care o vor lăsa urmașilor lor. Despădurile massive, eroziunea solului, activitățile umane ce poluează atmosfera determinând rarefierarea stratului de ozon și schimbarea climatului global sunt fenomene care afectează nu numai biodiversitatea planetei, dar și echilibrul ecosistemului global.

Dreptatea socială, coeziunea socială, valorile și stilul de viață întăresc structura socială, consolidând pacea și dezvoltarea. Trebuie găsit un răspuns la cea mai mare sfidare a zilelor noastre, sărăcia, foamea, sănătatea precară și analfabetismul, presiunea demografică și condiția femeii în societate. De asemenea, vizionea asupra dezvoltării va trebui să includă o societate civilă puternică, în măsură să contribuie, alături de guverne, la soluționarea problemelor colectivităților umane, să asigure participarea largă a tuturor sectoarelor societății la formularea obiectivelor dezvoltării și la realizarea lor.

Democrația stimulează creativitatea, buna guvernare și stabilitatea, care prezervă succesele în dezvoltare. Ea asigură, pe termen lung, cadrul cel mai potrivit pentru armonizarea intereselor culturale, etnice și religioase într-un mod care reduce la minim riscul unor conflicte violente. Problematica guvernării trebuie să aibă în vedere participarea populară la deciziile majore ale societății, inclusiv la decizia privind strategia națională pentru dezvoltare.

O nouă paradigmă a dezvoltării trebuie să definească *participanții* la acest proces recunoscând că, deși statul nu mai este unicul actor, el poartă responsabilitatea principală privind dezvoltarea. Alături de stat, sistemul Națiunilor Unite, instituțiile de la Bretton Woods, organizațiile neguvernamentale, sectorul particular, organizațiile cetățenilor trebuie să-și găsească rolul și locul lor.

Toate cele cinci dimensiuni – se arată în "O agendă pentru dezvoltare" – funcționează împreună, fiind interconectate și influențându-se reciproc. Ele sunt, în fapt, concepte care exprimă cele mai înalte aspirații ale vieții. A urma o asemenea vizionă cuprinzătoare a dezvoltării înseamnă a realiza pentru întreagaumanitate un potențial de resurse mai mare decât a existat vreodată.

## Un parteneriat global pentru dezvoltare

Pentru Națiunile Unite, lansarea "Agendei pentru dezvoltare" reprezintă o ocazie unică de a aduna într-o manieră coerentă și unitară toate scopurile originale ale organizației mondiale: pacea, dreptatea, drepturile omului și dezvoltarea – exprimate în Carta Națiunilor Unite, care pot fi înălțate printr-o vizionă atotcuprinzătoare, întrucât, în noul context internațional și datorită naturii multidimensionale a provocărilor, aceasta necesită o abordare integrată și o acțiune multilaterală.

Astăzi prin mandatul, cît și prin activi-



tatea sa practică, ONU este potrivită pentru acest scop, întrucât detine mijloacele de a răspunde tuturor dimensiunilor provocării la dezvoltare. Ca forum pentru dezbatere și pentru conștientizarea problemelor, ca mecanism decizional și de cooperare, ca motor pentru promovarea acțiunii multilaterale, ONU poate sprijini crearea *consensului global* necesar. Organizația mondială are, de asemenea, capacitatea de a stabili *standarde acceptabile* internațional sau de a întreprinde acțiuni prin *rețeaua sa globală de birouri locale*. În această privință, nu există alternativă la ONU ca forță globală activă pentru dezvoltare.

Dezbaterile pe marginea "Agendei pentru dezvoltare" au reliefat necesitatea unei *noi culturi universale a dezvoltării*, bazată pe angajamentul Cartei Națiunilor Unite de a apăra "demnitatea și valoarea ființei umane", în care fiecare dimensiune majoră a vieții să fie considerată un aspect

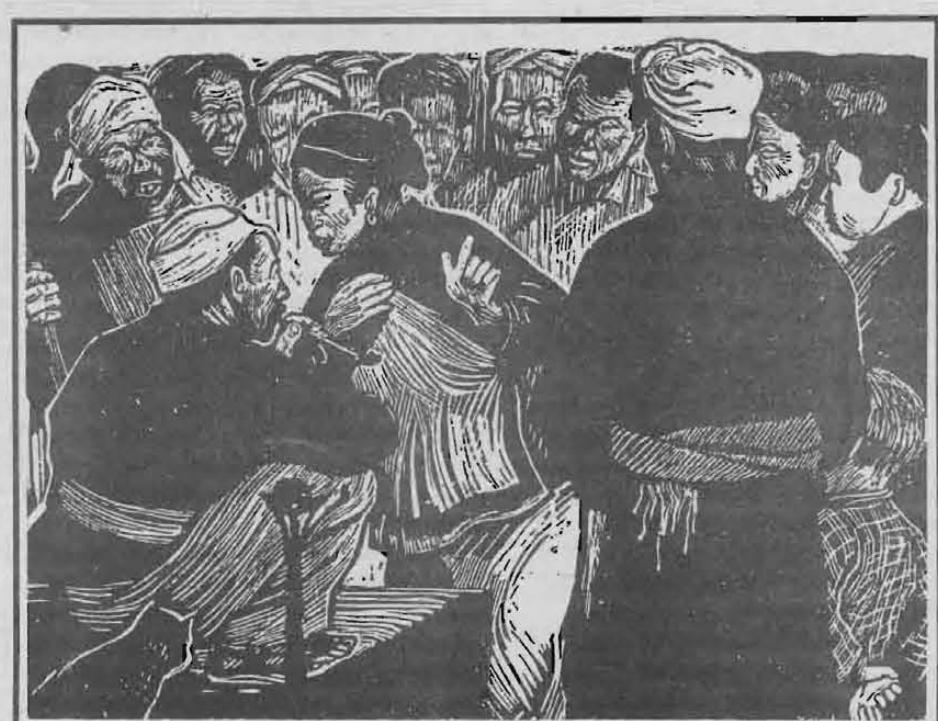
### NOTE:

1. Considerațiile din studiul de față se bazează, în principal, pe evaluările Secretarului General al ONU, Boutros Boutros Ghali, din Raportul privind "O agendă pentru dezvoltare".

2. Boutros Boutros Ghali, *An Agenda for Development*, 1995, United Nations Publications.

3. Charles W. Kegley, Jr., Eugene R. Wittkopf, *World Politics. Trend and Transformation*, 4th ed., St. Martin's Press, New York, Longman, 1993, p. 273.

4. Michael P. Todaro, *Economic Development in the Third World*, 4th ed., New York, Longman, p. 144.



al dezvoltării și care să reunească idealurile de pace, libertate, dreptate și progres.

Cea de-a cincizecea aniversare a organizației mondiale reprezintă o provocare extraordinară și o ocazie rară pentru Organizația Națiunilor Unite de a acționa pentru clădirea *consensului global* în privința dezvoltării și în realizarea, alături de statele membre și de alți actori internaționali, a unui *parteneriat global pentru dezvoltare*, ca cea mai durabilă bază pentru pacea și securitatea internațională și ca cea mai mare speranță pentru întreagaumanitate. □

**STELA ARHIRE** currently works with the Ministry of Foreign Affairs. She graduated International Economic Relations at the Academy of Economic Studies in Bucharest, a post-graduate course in International Relations and diplomacy at the University of Leeds, in International Law at the University of Bucharest, and is preparing a Ph.D. thesis in International Economics.

# Interesele americane în Europa

DORU-CLAUDIAN FRUNZULICĂ

*The study tries to point out the American interests in Europe, bearing in mind, firstly – the transatlantic relations, between the United States and the European Union member states, secondly – other European states interests, like the Central European ones, that the Americans will stay assuring a power balance in Europe and providing a certain level of overall stability. At the same time, it shows that the American stay depends on internal American factors, like public opinion position on the issue (read voter position), its influence on the politicians attitude, American administration priorities etc., and external ones: political and strategic interests supported by – and this plays a major role – economic interests.*

Mulți analiști și politicieni europeni le este greu să definească exact rolul și politica Statelor Unite în Europa, datorită "combinării specifice de idealuri și egoism". Europenii sunt înclinați să supraestimeze elementele idealiste din politica americană, fapt ce îl aduce de multe ori la concluzia că această politică nu este bine adaptată realităților europene, fiind nevoiți uneori să inventeze motive pentru politica americană – *politica ce este practic determinată de considerații idealiste*.

S-a scris foarte mult pe marginea roului Statelor Unite în Europa: SUA ca participant necesar pentru asigurarea echilibrului de forțe, SUA ca stat pacifist în relațiile inter-europene – și ca rezultat a acestor două funcții – SUA ca stabilizator al ordinii și securității europene și, în trecut, Statele Unite ca "aliat de ultimă instanță" – ca în cele două războaie mondiale.

Se poate considera că unele din motivele pentru menținerea unui rol american semnificativ în Europa ar fi următoarele:

1. Multe din vechile funcții ale SUA se mențin: contribuția esențială la asigurarea stabilității europene; funcția de pacificator (tot un factor de stabilizare) poate deveni chiar mai pregnantă în condițiile apropierei dintre Europa de Vest și de Est, riscuri la adresa securității europene menținându-se, atât din perspectiva nesiguranței din spațiul fostei URSS, al conflictelor din spațiul fostei Iugoslavii, cît și la riscuri extra-europene.

2. Uniunea Europeană poate va deveni o reală uniune politică și o importantă putere militară, dar în prezent nu are aceste calități. Militar, aceasta se datorează motivului esențial că enormul suport logistic (transportul aerian și maritim la mare distanță), informațiile prin satelit și sistemele de comandament și de conducere a operațiunilor de care dispun americanii lipsesc sau sunt în curs de formare în cadrul Uniunii Europei Occidentale (UEO), componenta de securitate și apărare a Uniunii Europene (UE).

3. Este foarte puțin probabil că Statele Unite ar accepta rolul de apărător în caz de ultimă instanță, caz în care ajutorul lor ar fi solicitat de europeni în momentul în care nu s-ar mai putea ajuta singuri – exact acest rol a fost respins de americani la sfîrșitul anilor '40 și începutul anilor '50.

"Ajutorul" și "implicarea" sunt insepa-

rabile și de fapt majoritatea europenilor înțeleg acest lucru, mai ales dacă nu se va realiza o reală uniune europeană, pe termen scurt sau mediu.

Dacă mare parte a europenilor sunt conviniți că o continuare a implicării politice și a prezenței militare a SUA în Europa este în interesul Europei, este foarte important de determinat modul în care această implicare va fi menținută pe viitor.

În Europa există tendință de a privi prezența americană ca pe ceva sigur, de a presupune că americanii vor rămâne, indiferent ce se va întâmpla.

Cu toate acestea, *prezența americană depinde de aprecierea proprietilor lor interese și de modul în care publicul american le percepă*.

Ca și în anumite țări din Europa, există în Statele Unite sentimentul larg răspândit că o dată cu dispariția pericolului sovietic și diminuarea celui rus misiunea americană în Europa ar trebui să ia sfîrșit, că

este timpul ca apăsătoarea și costisitoarea implicare militară și chiar politică să se termine, în perspectivă. Mulți americani sunt gata să aprobe dorința europenilor de a-și crea o apărare europeană viabilă, fără a-și pune problema dacă aceasta este posibil să se realizeze într-un viitor apropiat.

*În orice caz, pentru majoritatea europenilor din Europa de Vest și Centrală, precum și pentru mulți dintre americani, implicarea SUA în Europa apare ca o necesitate.*

Reforma NATO, în curs de desfășurare, și redefinirea rolului american în Europa încercă să se concentreze nu numai asupra unei anumite reduceri a rolului american și a creșterii ponderii europene, dar și asupra definirii unei continuări a implicării politice și militare semnificative a Americii în Europa, o definire suficientă pentru a justifica rolul american astăzi în fața opiniei publice europene cît și americane.

Acest lucru necesită o reafirmare mai clară a intereselor americane în Europa, o reconfirmare a interesului major european pentru rolul Statelor Unite, o înțelegere a acestui rol și, în sfârșit, dar nu în ultimul rînd, sprijinul opiniei publice pentru acest rol, de ambele părți ale Atlanticului.

## Care ar fi interesele americane în Europa?



Înainte de toate, este *interesul în stabilitatea Europei*, și anume interesul de a menține o gamă de relații organizate, previsibile și de preferință pașnice între statele europene, inclusiv *menținerea echilibrului puterii*, pentru asigurarea că nici un stat, indiferent de mărimea lui, nu ar putea strica acest echilibru.

Acesta este în mod evident interesul unei mari puteri, pentru că relațiile organize de această natură sunt în general *în avantajul marii puterii și al exercitării influenței acesteia*. Dar faptul că acesta este un interes american, astăzi nu înseamnă că nu este împărtășit de majoritatea europenilor.

În strînsă legătură cu acest interes sunt și *interesele economice* americane în Europa – politica stabilității și a comerțului liber sunt astăzi în favoarea Statelor Unite ca superputere economică, dar ambele acțiuni au și în interesul europenilor.

Un al treilea interes american este *poziția SUA în Europa, ca factor ce contribuie la asigurarea puterii mondiale americane*, factor cu două valențe: influență și aliați. Puterea americană este sporită prin faptul că majoritatea democrațiilor și țărilor importante din punct de vedere economic din Europa sunt strâns asociate cu Statele Unite.

Este util chiar și pentru o mare putere să aibă aliați, în special aliați stabili din punct de vedere politic, economic, care împărtășesc aceleași valori fundamentale, ale democratiei și statului de drept și eventual organizații într-un sistem de alianță funcțională cu un rol politic activ.

Statele Unite au și *avantaje strategice* în Europa prin posibilitatea folosirii de baze militare, sub control unilateral, pe post de zone de desfășurare pentru intervenții militare – și acest fapt poate servi ca argument în favoarea menținerii prezenței militare americane în Europa.

Din punctul de vedere al Statelor Unite, se pare că *menținerea implicării extinse a acestora în Europa presupune în linii mari trei condiții necesare*:

a) *un grad însemnat de influență*, în special acolo unde sunt implicate riscuri (de ex., în domeniul militar, și anume în cel nuclear, în care este puțin probabil că SUA ar accepta rolul de aliat de ultimă instanță);

b) *avantaje concrete*, de ex. în domeniul economic, unde este puțin probabil că SUA să fie dispusă să contribuie militar și politic astăzi să se dezavantajă din punct de vedere economic;

c) *participarea europeană construcțivă*, astăzi a statelor Europei Occidentale, cît și a "noilor democrații" din Europa Centrală și de Est.

O "participare construcțivă" presupune unirea eforturilor europenilor, adică, în esență, următoarele:

- O Uniune Europeană funcțională, cu

capacitatea de a contribui în mod decisiv la soluționarea problemelor specific europene (extinderea UE, ajutor pentru Europa Centrală și de Est, contribuție la rezolvarea conflictelor din spațiul fostei Iugoslavii, controlul asupra problemei migrațiilor etc.), contribuții reale la rezolvarea problemelor globale, fie ele de domeniul comerțului, al ajutorului pentru dezvoltare, probleme ale mediului înconjurător sau amenințări la adresa securității.

O Uniune Europeană funcțională nu presupune în mod necesar uniunea politică reală, dar presupune ceva mai mult decât o asociere de state-națiuni, cu proceduri de negocieri, acorduri și cooperări interguvernamentale care *funcționează bine mai ales atunci cind există profituri economice imediate pentru toti*.

Este de așteptat ca o Uniune Europeană funcțională să se dovedească mai mult un partener constructiv, decât o "fortăreață europeană", cu o componentă de securitate și apărare (UEO) din ce în ce mai puternică, o uniune care poate prelua *răspunderea și inițiativa* atunci cind este necesar.

În prezent, acest lucru este valabil numai pentru unele dintre statele membre ale UE, în anumite probleme și în anumite momente.

Preluarea unor răspunderi presupune, chiar dacă nu în prima fază, o capacitate europeană militară globală, necesară menținerei sau consolidării păcii. Nu toate problemele din lume sunt însă și probleme europene (sau americane) sau necesită mijloace militare pentru a fi soluționate.

Răspunderea poate presupune forță militară, dar acestea sunt cazuri exceptionale – cu mult mai solicitată este răspunderea de a contribui la controlul și rezolvarea altor probleme, cum ar fi asigurarea stabilității politice, stabilitate și creștere economică, protecție a mediului înconjurător, migrațiile, subdezvoltarea, suprapopulația etc.

Dacă națiunile europene își vor uni forțele, dacă se vor dovedi a fi în stare să contribuie la soluționarea problemelor majore europene (și mondiale) și dacă și vor putea întări pe americani de pe o poziție adecvată contribuției lor, cooperarea europeană-americăna va evoluă într-un sens pozitiv, fără a pune nici un fel de probleme în viitor. □

## BIBLIOGRAFIE

Jane M.O. Sharp, *Europe after American Withdrawal*, SIPRI.

Jopp Mathias, *The Interaction of the EU and NATO: Adapting transatlantic cooperation to the new security challenges in Europe*, paper presented at the Conference in Rome, 21-22 january 1994.

\*\*\* *Western Europe 1993*, Europe Publications Ltd., London, 1993.

\*\*\* *La construction politique des Douze dans la perspective de l'échange 1992-1993*, Bruxelles, 1992.

\*\*\* *European Security Policy*, Report of the thirty-ninth ordinary session of the WEU Assembly, June 1993.

\*\*\* *L'Amérique et l'Europe*, Rapport du Groupe d'étude presidential de l'Assemblée de l'Atlantique Nord, Septembre 1993.

Willy Claes, *Europe: An Unfinished Symphony*, paper presented at Catham House (RIIA), 2 February 1994.

Sir Dudley Smith, *Introduction to a discussion on "The WEU and the European Common Foreign and Security Policy"*, Bruxelles, IRSID, 5 October 1993.

Richard Nixon, 1999. *Victory without war*, New York, 1988.

**DORU-CLAUDIAN FRUNZULICĂ** (born in 1959). He graduated in 1984 from the Faculty of Telecommunications and Data transmission of the Polytechnic Institute of Bucharest and holds a PG Diploma in Political and Economic Sciences from the University of Europe (Paris, 1992). He currently works, as a first secretary, with the Ministry of Foreign Affairs.

**I**naintea începerii sesiunii parlamentare de primăvară, ziarul *Adevărul* a avut o initiativă de modificare a sistemului electoral și introducere a votului uninominal (vezi Scrisoarea deschisă către membrii Parlamentului României datată 2 februarie 1995). Inițiativa acestui ziar a declanșat polemici angrenând întrig spectrul politic, specialisti în drept constitutional și drept electoral, numeroase opinii ale cititorilor. Există trei variante de modificare a Legii nr. 68 din 15 iulie 1992:

a. inițiativa legislativă unui deputat sau senator;

b. inițiativa unui număr de 250.000 de cetăteni cu drept de vot

c. conform art. 90 din Constituția României, *Președintele României, după consultarea Parlamentului, poate cere poporului, să-și exprime, prin referendum, voința cu privire la problemele de interes național.*

Au existat două propuneri legislative: una avându-l ca inițiator pe Călin Nestor, deputat PSDR, celalătă aparținând Asociației "Pro Democrația". Vom studia comparativ articolul cel mai controversat al legii electorale, articolul 3. Legea nr. 68 din iulie 1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și Senatului prevede: Art. 3: (1) *Deputații și senatorii se aleg în circumscripții electorale pe bază de scrutin plurinominal de listă și de candidaturi independente.*

Scrutinul plurinominal reprezintă desemnarea de către alegătorii dintr-o circumscripție electorală a mai multor deputați și senatori. Alegătorii votează nominal pe candidații de pe liste electorale, dar numai în limita numărului de deputați și senatori prevăzut pentru circumscripția electorală respectivă. (*Adevărul* din 15 februarie 1995). Conform proiectului de modificare a legii electorale inițiat de Asociația "Pro Democrația", art. 3 va fi înlocuit cu următorul text:

Art. 3 (1) *Alegerea Camerei Deputaților se va face după sistemul mixt. Un număr de deputați reprezentând 75% din numărul total sănătății aleși în cadrul circumscripțiilor uninominale, prin scrutin uninominal absolut, iar ceilalți 25% sănătății aleși în cadrul circumscripțiilor plurinominale prin scrutin de listă.* Această controversă articol 3 al Legii electorale conține mai multe aliniatii, care se diferențiază în funcție de varianta adoptată.

Sistemul proporțional prin scrutin de listă de partid (utilizat la alegerile din 1992) implică o responsabilitate scăzută a parlamentarilor în fața alegătorilor, deoarece alegera parlamentarilor depinde de poziția ocupată în cadrul listei de partid. Sistemul proporțional favorizează clientelismul politic față de liderii partidelor, fără să aibă drept consecință întărirea rolului formării politice în România. Acestea sunt principalele motive pentru care a devenit necesară schimbarea actualului sistem electoral.

Asociația "Pro Democrația" consideră că inițiativa deputatului Călin Nestor nu aduce avantajele preconizate, deoarece

partidul are în continuare un rol important în confectionarea listelor electorale. Aceasta propune un sistem electoral combinat: vot uninominal pentru Senat, vot uninominal pentru 75% din locurile Camerei Deputaților și vot pe liste pentru celelalte 25% din locurile acestuia din urmă.

Din analiza tabelului putem remarcă amestecul de politicieni și nu de ideologii în privința atitudinii față de sistemul de vot uninominal.

Argumentele pro: 1. Votul uninominal impune o legătură între candidat și alegător. Viitorul parlamentar trebuie să-i convingă pe cetătenii din circumscripția în care candidații să este cel mai potrivit pentru a le reprezenta interesele în parlament. Astfel devin prioritare problemele reale ale comunității pe care candidatul dorește să o reprezinte în forul legislativ.

La acest argument au făcut apel: Dan Marian - PSDR, Dan Cristian Popovici - PRM, Gheorghe Gorun - PAC, Alexandru Timofte - PDSR, Emil Dima - PDSR, Teodor Ardelean - PUNR, Dinu Zamfirescu - PL '93, Fezvie Rușid - Minorități; 2. Trebuie promovate valorile locale având conștiința unei mari responsabilități cetățenești, nu susținute de lista de partid. Sistemul uninominal va stimula concurența inter și intra partide conducind la creșterea calității politicienilor care, totodată, vor face dovada intergrității lor morale. Gheorghe Gorun - PAC, Constantin Tiu Dumitrescu - AFDPR, Simona Rădulescu Zoner - PAC, Sabin Ivan - PNL-CD, Petre Lițiu - PL '93, Emil Dima - PDSR, Emil Negruțiu - PAC, Nicolae Manolescu - PAC, Emil Constantinescu - CDR, Tudor Mohora - PS, Dinu Zamfirescu - PL '93, Mircea Ciubărgău - PNT-CD, Adrian Păunescu - PSM, Smaranda Dobrescu - PSDR; 3. Posibilitatea unui control real al activității parlamentarilor de către electorat: Gh. Gorun - PAC, Emil Negruțiu - PAC, Florin Negoita - PDSR; 4. Ridicarea prestigiului partidului în fața opiniei publice prin candidații care se remarcă în activitatea politică: Fezvie Rușid Minorități; 5. Sistemul uninominal contribuie la crearea unei noi clase politice: Emil Constantinescu - CDR, Sabin Ivan - PNL-CD, și conturarea principalelor curente politice și alianțe electorale din societatea românească; 6. Poate fi practicat în interiorul partidelor, unde listele se pot întocmi potrivit opțiunilor eșaloanelor inferioare: Radu Baltazar; 7. Sistemul de liste aduce în parlament un anumit clientelism politic care nu favorizează buna desfășurare a procesului legislativ: Oliviu Gherman - PDSR. 8. Scrutinul uninominal corespunde stadiului de dezvoltare al unei democrații elective în România: Petre Roman - PD.

Argumente contra: 1. Trebuie votată legea partidelor politice și legea finanțării partidelor politice, altfel pot accede în Parlament persoane fără nici un merit politic, dar care pot să-și facă propagandă: Oliviu Gherman - PDSR, Gheorghe Gorun - PAC.

Persoanele favorizate ar fi personalități din diverse cîmpuri ale societății românești (artiști, fotbalisti etc.), dar care nu sunt pregătiți pentru viața parlamentară. Această atitudine scoate în evidență lipsa de cultură politică a electoratului:

*Din opinile exprimate public am putut selecta următoarele opțiuni:*

PRO	CONTRA	SISTEM MIXT
Adrian Năstase-PDSR	Sergiu Cunescu-PSDR	Oliviu Gherman-PDSR
Victor Surdu-PDAR	Cornel Brahaș-PUNR	Florin Negoita-PDSR
Dan Marian-PDSR	Sabin Ivan-PNL-CD	Al. Radu Timofte-PDSR
Emil Dima-PDSR	Ioan V. Mureșan-PRM	Vasile Lupu-PNT-CD
Emil Constantinescu-CD	Ervin Székely-UDMR	Mircea Ciubărgău-PNT-CD
V. Vosganian-minorități	George Stancov-PD	Ioan Gavra-PUNR
S. Rădulescu Zoner-PAC	C.T. Dumitrescu-AFDPR	Nicolae Drăghiea-PSM
Nicolae Manolescu-PAC	Mihail Nică-PER	Radu Berceanu-PD
Crin Antonescu-PL 93	Radu Baltazar-PD	Takacs Csaba-UDMR
Stelian Tănase-PL 93		Călin Nestor-PDSR
Petru Lițiu-PL 93		Gheorghe Gorun-PAC
Alexandru D. Radu-PD		Emil Negruțiu-PAC
T. Ardelean-PUNR		A. Păunescu-PSM
D.C. Popovici-PRM		Horia Rusu-PL 93

# Pro și contra

SIMONA SERBAN

care dețin informații mai multe, pot obține locuri mai multe în Parlament, cu un procent de voturi relativ mai mic. Sabin Ivan: candidații care locuiesc în circumscripții electorale vor fi preferați celor care vin din altă localitate; Petre Roman: scrutinul uninominal presupune o altă împărțire în circumscripții electorale, ar trebui un număr de circumscripții egal cu numărul de mandate; Emil Negruțiu: sistemul de vot uninominal duce la zonarea județelor în funcție de numărul senatorilor ce le revin, situație ce permite o cunoaștere a problemelor specifice zonei, o riguroasă selecție a candidaților de către partat.

Initiativa modificării Legii electorale se bazează pe experiența țărilor cu tradiție democratică, în majoritatea cazurilor votul fiind uninominal. Votul uninominal funcționează și dă rezultate în condițiile unui bipartidism consacrat, ca în Marea Britanie și SUA. Bipartidismul reprezintă alternarea la guvernare a două partide cu reprezentare aproximativ egală în elecțorat.

Sistemul majoritar înseamnă alegerea unui reprezentant în fiecare circumscripție. În Marea Britanie și SUA funcționează sistemul majoritar relativ: candidatul este declarat câștigător atunci cînd însumează cel mai mare număr de voturi în circumscripția respectivă. Dacă într-o circumscripție nici un candidat nu însumează numărul de voturi necesar declarării alegerii lui, atunci se procedează în continuare conform următoarelor variante:

- se organizează al doilea tur de scrutin, cu participarea primilor doi candidați;

- se organizează tururi de scrutin succesiive, pînă cînd unul dintre candidați obține 50%+1 din voturi;

- alegerile au un singur tur de scrutin, în care alegătorii au posibilitatea de a marca cu cifre: 1,2,3... candidații, în ordinea preferințelor lor. Dacă nici unul dintre candidați nu însumează 50%+1, voturile ultimilor clasati se redistribuie pînă cînd unul dintre candidați însumează 50%+1.

În cazul sistemului de vot majoritar relativ există posibilitatea ca partidele care intrunesc un număr mai mic de voturi să aibă mai mulți reprezentanți.

Varianta "Un singur vot transferabil", deși este avantajoasă, nu este indicată în România din cauza numărului mare de partide.

Sistemul mixt corespunde unor tendințe contemporane ale sistemelor electorale. Problema sistemului mixt rezidă în diferențierea dintre Camera Deputaților și Senat, astfel încît Senatul să fie ales prin vot uninominal, iar Camera Deputaților să cuprindă deputați aleși prin vot pe liste ca reprezentanți ai curentelor politice. Problema distribuirii mandatelor sau tipul de scrutin are profunde semnificații politice avînd consecințe în modificarea opțiunii partidelor politice privind proiectarea propagandei electorale, dar și consecințe la nivelul instituțiilor, a democrației în general.

În final, după depunerea atât argumente pro și contra votului uninominal, ne punem întrebarea firească: "Care va prima?" □

**SIMONA SERBAN** born in 1966. She graduated from National School of Political Studies and Administration. Currently parliamentary adviser for the Romanian Chamber of Deputies.

# Cauze și posibile efecte

RALU FILIP

Procesul de reașezare a vietii politice, generat, în primul rînd, de apropierea alegerilor, este în plină desfășurare. Acest proces nu a început și nici nu a luat sfîrșit o dată cu retragerea PSDR, UDMR, PL '93 și PAC din CDR. De aceea, este încă devreme pentru evaluarea consecințelor. Pot fi trase însă unele concluzii în ce privește cauzele și posibilele efecte ale partiei destrâmării a Convenției.

## Incapacitatea CDR de a-și menține unitatea

Prima concluzie ar fi incapacitatea Convenției de a-și păstra unitatea în jurul unui *program*, al unei *strategii electorale* unanim acceptate și al unui *lider* incontestabil. Destramarea parțială a CDR nu a fost provocată de orgolii și rivalități interne, de veleitarism sau de "abandonarea ideii de opozitie anticomunistă". Principala cauză a celor petrecute în CDR este absența unei *motivări* care să-i mențină alături pe membrii alianței. De exemplu, în timp ce întele politice frecvent vizate de PNTCD sunt lupta împotriva comunismului sau reinstituirea monarhiei, PL '93 militează pentru privatizare rapidă și completă, iar PAC pentru constituirea unei societăți civile și a clasei politice. Fac precizarea că aceste exemple sănătoase demonstrează existența unor diferențieri de scopuri și tactici electorale, ele neputând scăpa de strategiile, unele comune, ale partidelor respective.

Deci, CDR nu a reusit să elaboreze un *program* care să includă, pe lîngă obiectivele comune, și scopurile oarecum divergente ale membrilor ei. De aici putem desprinde o altă concluzie: de la alegerile din 1992 și pînă în prezent CDR nu a funcționat.

## CDR nu funcționează de mai bine de doi ani

Comensind nesemnarea protocolului CDR de către PSDR, UDMR, PL '93 și PAC, Cornelius Coposu a afirmat că aceste partide "au ținut pe loc Convenția", care va putea, de acum înainte, să elaboreze și să desfășoare un program eficient pentru cîștigarea alegerilor. Declarația liderului tărănist este uimitoare. De ce abia *acum* și de ce numai *după* înlăturarea PSDR, UDMR, PL '93 și PAC, Convenția va elabora și va desfășura un astfel de program?! Altfel spus, ce a făcut Convenția în ultimii doi ani?

Singurul răspuns onest este: nimic. De ce? Fără a încerca o analiză a inactivității CDR (nici nu este cazul aici), răspunsul vine de modul de organizare și functionare a CDR, de inexistența unor structuri și departamente analitice etc. Culmea este că și astăzi liderii CDR ignoră acest aspect. Unii își freacă mîinile de bucurie că au scăpat de cele patru partide, consid-

erînd că ele împiedicau CDR să funcționeze. Nimic mai fals. De altfel, inabilitatea pentru analiză s-a manifestat încă din 1992, după pierderea alegerilor. Orice încercare sau propunere de analizare a cauzelor înfrângerii au fost înăbușite în fașă.

## CDR, o alianță fracturată de lupta pentru putere

După 1992, CDR a avut o evoluție paradoxală, dar nu și inexplicabilă. Timpul, Convenția a început să devină un organism de sine stătător, independent de partidele și asociațiile componente. Înlocuitorul politic de cîștigare a alegerilor, s-a transformat în scop în sine. În loc să elaboreze tacticile necesare cîștigării alegerilor, CDR a făcut eforturi de conservare a unor poziții și influente. Aici, sub acest aspect, s-a derulat jocul PNTCD-AC-Emil Constantinescu. PNTCD a urmărit să-și păstreze dominația asupra CDR, Emil Constantinescu funcția de președinte și calitatea de unic candidat la președintele CDR și de candidat unic la alegerile prezidențiale să fie cel puțin discutabilă. Care sunt sansele lui Emil Constantinescu? Ce cîștig aduce el în CDR? Analizînd evoluția lui din ultimii doi ani se pot găsi numeroase argumente pentru răspunsuri negative: nu are multe sanse, nu poate aduce un cîștig electoral important Convenției. Iată de ce partidele care au sesizat riscurile la care sînt expuse de Emil Constantinescu au procedat corect. Ele și-au exprimat nemulțumirile în interiorul CDR, nemulțumiri la care s-a răspuns, de regulă, fără argumente, cu reacții nepolitice. Încă o problemă, importantă, pe care CDR a refuzat să o analizeze și chiar să o rezolve. Motivul: poate că PNTCD nu este interesat în cîștigarea alegerilor prezidențiale...

Așa se explică un alt aspect cel puțin curios. În timp ce sondajele de opinie au indicat, constant, creșteri procentuale pentru CDR, pe partide această creștere nu se mai regăsește decât la PNTCD. În concluzie, singurii beneficiari ai ultimilor doi ani sunt PNTCD și Emil Constantinescu, celelalte partide parlamentare rămînd, cu mici și nesemnificative diferențe, la cotele din 1992.

Era firesc, într-o asemenea situație, să apară neînțelegeri, conflicte. Era de așteptat ca unele partide să aibă nemulțumiri tot mai mari față de rolul, mai mult decorativ, ce li s-a fixat în CDR. Conștiene probabil de riscul unei sinucideri în interiorul CDR, acestea au cerut reorganizarea alianței, eficientizarea ei politică. Cererile au fost respinse, chiar în mod brutal, un exemplu fiind sedința CDR din 17 februarie. Atunci, PSDR, PL '93 și PAC au fost "pusă la zid" sub acuzația că vor să distrugă Convenția. Pentru că lucrurile ajunseră într-un punct inflexible: ori se dădea satisfacție partidelor nemulțumite ori acestea trebuiau înlăturare din CDR.

## PSDR, PL '93 și PAC au fost excluse din CDR

Aceasta ar fi o altă concluzie în legătură cu cele petrecute în CDR. PSDR, PL '93 și PAC nu au "părasit" Convenția, nu au "ieșit" din Convenție, ci au fost *excluse*.

La sedința din 17 februarie s-a adoptat, pe baza votului, un nou protocol al CDR. S-a prevăzut și o sanctiune: cincis-

nu-l semnează în 30 de zile este considerat "retras" din CDR. Termenul "retras" nu este atât deabil încât să mascheze, pe de o parte, ultimatumul dat partidelor nesemnatare, iar pe de altă, sanctiunea pe care acestea o vor primi: *excluderea*.

La acea sedință, prin renunțarea la consens, PNTCD a dobîndit controlul total asupra CDR, pentru că dispune de o mașină de vot care funcționează impeccabil. Din acest moment, propunerile de schimbare a CDR, propunerile privind protocoul electoral trebuie să intrunească două treimi din voturile Consiliului Național. Or, aceste două treimi nu pot fi strîns decât de PNTCD.

Asadar, la sedința din 17 februarie, PNTCD și-a asigurat modalitatea de a impune protocoul electoral care să-l avantajeze, iar Emil Constantinescu – candidatura la președinția țării.

Tinând cont de acest lucru, o altă concluzie este că *răspunderea pentru destrămarea parțială a CDR revine PNTCD și lui Emil Constantinescu*.

## Un președinte vulnerabil

Președintele CDR și desemnarea sa ca unic candidat la președinție, iată o altă cauză a fracturării CDR. Două sunt, în principal, aspectele ce ar trebui analizate. Una: în posida scorului obținut în 1992, Emil Constantinescu a pierdut alegerile prezidențiale, fiind înfrînt la o diferență confortabilă de Ion Iliescu. Doi: Emil Constantinescu a fost impus printr-un procedeu nedemocratic de către PNTCD și AC. Sunt două handicapuri suficiente pentru ca menținerea lui în funcția de președinte CDR și de candidat unic la alegerile prezidențiale să fie cel puțin discutabilă. Care sunt sansele lui Emil Constantinescu? Ce cîștig aduce el în CDR? Analizînd evoluția lui din ultimii doi ani se pot găsi numeroase argumente pentru răspunsuri negative: nu are multe sanse, nu poate aduce un cîștig electoral important Convenției. Iată de ce partidele care au sesizat riscurile la care sînt expuse de Emil Constantinescu au procedat corect. Ele și-au exprimat nemulțumirile în interiorul CDR, nemulțumiri la care s-a răspuns, de regulă, fără argumente, cu reacții nepolitice. Încă o problemă, importantă, pe care CDR a refuzat să o analizeze și chiar să o rezolve. Motivul: poate că PNTCD nu este interesat în cîștigarea alegerilor prezidențiale...

## Consecvența și curajul asumării riscurilor

Dacă deciziile luate de PSDR, PL '93 și PAC pot fi discutate în fel și chip, curajul și consecvența lor nu pot fi ignorate. Într-o viață politică dominată de teama de a nu pierde statul de parlamentar, funcțiile deținute în guvern sau partid, PSDR, PL '93 și PAC au avut curajul de a-și asuma riscul neintrării în viitorul parlament. Semnând noul protocol al CDR, cele trei partide ar fi rămas sub o umbrelă protecțională, ce le-ar fi garantat un număr de locuri parlamentare. Învingîndu-și această spaimă, sitând interesele de partid deasupra celor personale, ele dau primul exemplu de curaj în viața noastră politică.

De asemenea, hotărîrea de a nu semna noul protocol al CDR reprezintă un exemplu, și el în premieră, de consecvență politică și chiar de demnitate.

Pe scenă noastră politică, actorii își arată deseori "mușchii". Alianții PSDR nu se sfîrscă să-l critice și să-l acuze de cele mai grave lucruri, fără ca PSDR să pună piciorul în prag. În CDR, în ultima vreme, se întetăresc criticile la adresa lui Emil Constantinescu și a modului de funcționare a Convenției. Or, dacă ar fi acceptat să semneze noul protocol al CDR, PSDR,

PL '93 și PAC ar fi trebuit să renunțe la pozițiile anterioare, să recunoască indirect că acuzele lor sunt nefondate. Nesemnind, ele au dovedit consecvență și demnitate.

## O alternativă pentru electoratul potrivnic PSDR și CDR

Un posibil efect pozitiv al excluderii PSDR, PL '93 și PAC din CDR ar fi șansa unei alternative pentru segmentul de alegători nemulțumiți astăzi de PSDR, cît și de CDR. Ar fi fost o greșeală de tactică și strategie electorală ca opozitia să se reunescă numai în jurul CDR. Existenta unor nemulțumiri față de Convenție nu poate fi contestată. Sunt, în primul rînd, motive ce țin de o anume inactivitate politică a Convenției. Mai sunt, apoi, motive care privesc cauzele pentru care s-a luptat CDR – restituirea caselor nationalizate sau a proprietăților, de pildă – și care răspund mai puțin nevoilor și problemelor generale. Ar mai fi, de asemenea, antipatiile sau "impresile" negative care decurg din calitatea unor persoane sau din vîrstă lor. Or, în lipsa unei alternative, cu cine votează electoratul care refuză, deopotrivă, PSDR și CDR?

Toți acești nemulțumiți au acum o alternativă, care, în plus, va opri deplasarea lor spre partidele populiste sau de stînga.

## Spre o destrămare a stîngii

Un alt efect pozitiv al rupturii CDR este cel al unor posibile rupturi la stînga eschizierului politic. Ceea ce ar duce, în sfîrșit, la limpezirea vietii noastre politice. Am rămas la părere că *unitatea artificială* a CDR a menținut *unitatea artificială* a PSDR, că existența *blocurilor politice* nu este benefică vietii noastre politice. Nu este exclus, deci, ca în situația în care CDR nu va mai reprezenta un pericol electoral pentru PSDR, partidul de guvernămînt să-și asume riscul unor clarificări importante, ce ar putea duce inclusiv la răpirea rîndurilor sale. Se mai pot destrăma, acum, alianțele făcute la stînga, mai ales alianța guvernamentală. PSDR are, în prezent, variante și nu mai trebuie să facă față unui *bloc* de partide al opozitiei. Semnificativ mi se pare, din acest punct de vedere, faptul că Vadim Tudor nu a reușit să convingă PSM să i se alăture în Partida Națională, pe care a întemeiat-o cu I.I. Brătianu...

## PAC poate deveni un veritabil partid liberal

PAC poate cîștiga cel mai mult de pe urma excluderii lui din CDR. În primul rînd, a tăiat cordoul omobilic ce îl ținea legat de AC. În al doilea rînd, poate deveni, la apropiatul congres, un veritabil partid liberal. Dacă tinem cont de uzura sau de prezența nesemnificativă în cîmpul politic a altor partide liberale (PNL, PNL-Câmpeneanu, PNL-CD), de bulversarea produsă de despinderile din PL '93 și PAC, apariția unui partid liberal puternic, cu un lider autentic, ar putea cîștiga, pe fondul descris mai sus, un important segment electoral.

În fine, prin plecarea monarhiștilor, PAC își poate manifesta acum opțiunea republicană, handicapul monarhist rămînd să afirme pe mai departe în tabără CDR.

**RALU FILIP** (born in 1959) graduated from the Faculty of Law, University of Bucharest. Chief of the Department of Internal Politics of the daily *Curierul Național*.

"The concepts of right and left used in order to compare the political parties, to group and to situate them one next to the other according to their doctrinal orientations, are almost impossible to be used in the post-totalitarian societies having in mind their established meaning that they have in the western democracies."

(Adrian Severin, în intervenția sa la Conferința Internațională de la Sinaia a partidelor social-democrate – Perspectives of Social Democracy in Central and Eastern Europe.)

"Stînga" și "dreapta" din politica românească post-decembristă nu corespund nici tradiției interbelice autohtone, nici actualei acceptări occidentale a celor două concepte politice. Social-democrația a fost mutilată timp de o jumătate de secol în țările din estul Europei, de comunismul de inspirație sovietică. De aceea "stînga" e assimilată, în fostele țări comuniste, neo-crypto-post-comunismului, cu nostalgia trecutului totalitar și deci cu conservatorismul. În Occident, a fi conservator, adică de "dreapta", înseamnă a dori să păstrezi valorile democrației traditionale, a nu dori schimbări graduale, dar și a menține o economie stabilă. "Stînga" – cea care, acolo, umărăște schimbarea, progresul –, dar reușește mai greu tocmai de asta să mențină stabilitatea economică. În plus, nu este eminentă republicană, ca în estul Europei, putând foarte bine coexista cu monarhia constitutională.

Combinând acceptăriile occidentale și post-totalitare ale "stîngii" – ale social-democrației și socialismului, putem identifica în România actuală următoarele partide care ar corespunde acestor criterii: Partidul Social-Democrat Român, Partidul Democrat, Partidul Democrației Sociale din România, Partidul Socialist, Partidul Socialist al Muncii. Mai sunt și alte partide care susțin în parlament guvernul "stîngă" și care au un statut și o doctrină total neclare, pendulând între ex-

tremă stîngă și cea dreaptă: PUNR, PRM și PDAR. Altfel, PUNR se consideră de centru-dreapta, neoliberal, iar PRM, partid care a luat ceea ce era mai bun și de la "stînga" și de la "dreapta". De asemenea, tinerii din PNTCD consideră partidul lor, percepții acum ca de "dreapta", drept un partid de centru-stîngă. PDAR vine din birocracia comunistă a agriculturii sociale.

Revenind la partidele de orientare social-democrată și socialistă și care au făcut sau intenționează să facă demersuri pentru afilierea la Internaționala Socialistă, vom constata că există patru partide: PSDR-ul d-lui Sergiu Cunescu, continuator al social-democrației românești interbelice; PD-ul d-lui Roman, format de oameni care au guvernat țara în primii doi ani post-decembristi – în manieră neo-liberală (după cum afirmă ei), susținuți totuși de o majoritate parlamentară de stîngă; PSDR-ul, partid de guvernămînt, moștenitor al "conservatorilor" din fostul FSN; PS-ul recent apărut din PSM, partid format din reformatorii conduși de T. Moroșa. Toate aceste partide vizează un statut de social-democrație cu tentă mai mult sau mai puțin europeană. Al cincilea partid, parlamentar declarat de stîngă, PSM-ul. Verdet – fost prim-ministrul sub Ceaușescu, nu s-a delimitat de fostul PCR și nici de regimul Ceaușescu.

Din totalul de aproape 600 de parlamentari, deputați și senatori, aceste partide detin 250 de parlamentari – 70 de senatori și 180 de deputați. Partidele care nu se declară de stîngă (PUNR, PRM și PDAR), dar acordă sprijin guvernului, detin 68 de parlamentari. Conform unui sondaj IMAS, din februarie 1995, partidele de stîngă detin un procentaj de 28% din opțiunile electorale (de mentionat că PSDR a fost "sondat" în cadrul CDR), iar cele care sprijină guvernul au 10% din preferințele electorale. De remarcat totuși că aceste procente s-au desprins din 70% din electoratul sondat, 30% înscriindu-se la nedecișii.

Dacă pe plan intern, văditele caracteristici naționale – adică românești, nu naționaliste – fac ca "stîngă" și "dreapta" să se structureze, conform tradiției, sub genericile "puterii" și "opozitiei", raportându-ne la Occident, la social-democrația de tip european și la Internaționala Socialistă, se poate observa o convergență între interesele PSDR, PD, PSDR (și chiar PS), în nevoie lor de a fi recunoscute în plan internațional ca social-democrate și de a participa efectiv la viața politică europeană în organisme "stîngii" pan-europene. Dar acest interes comun, se izbește de "conurența neloiială" – cum o numește dl. Prisăcaru, șeful Departamentului de integrare al guvernului (și implicit al PSDR) – făcută de PSDR și PD, PSDR-ului, prin dovezi că PSDR e în fapt partid de dreapta, conservator în tradiția comunistă, opozitie la Internaționala Socialistă, "din care cauză nici unul din cele trei partide nu au fost admise ca membru plin", declară același. Referindu-ne la gradul de accesibilitate în organismele europene de "stîngă", partidele respective prezintă următorul top: 1. PSDR, 2. PD, 3. PSDR, 4. PS.

PSDR – altfel, destul de redus ca importanță în viața politică internă și care intrunește sub 2% din preferințele electoratu lui – se autodefinește ca partid de centru-stîngă și statut de membru consultant al Internaționalei Sociale. Singurul partid de stîngă din fostele țări sociale, cu statut de membru plin, e Partidul Socialist Ungar. PSDR are drept de opinie, dar nu de vot. La nivelul trei, de membru observător, se găsește PD. Atestarea PSDR ca membru plin va fi hotărâtă probabil în acest an, la conferința de la București.

PD a înaintat o cerere de afiliere la acest organism în iunie 1992. În mai 1994 a obținut statutul de invitat permanent, iar la Congresul din 1996, PD speră validarea ca membru plin. PD a devenit, la 1 decembrie 1994, membru plin al Grupului Socialist din cadrul Uniunii Europene. Adrian Severin este vicepreședinte al Grupului socialist din Consiliul European.

Dl. Dragoș Prisăcaru definește PSDR tot de centru-stîngă, cu doctrină social-democrată, deși ar fi preferat să-si zică pur și simplu de "stîngă", dar PSDR nu a făcut-o din cauza "unui complex care există la noi aproape de PCR". Gura păcătosului adevără grăiește. PSDR își placează începăturile în ce privește crearea unei platforme-program, în iunie 1992 (când PD solicită afilierea la Internaționala Socialistă). Asupra guvernării din primii doi ani, guvernare definită ca "de stîngă" și formată din oameni care azi compun cele două partide desprinse din FSN, nu se fac referiri. PSDR are la stîngă PSM-ul și PS-ul. PD fiind considerat aici la dreapta. Faptul de nu fi fost invitat la seminarul de la Sinaia din 11-12 februarie – pe tema perspectivei social-democrației în estul Europei – a șocat PSDR, care consideră că motivul invocat de organizatori – European Forum for Democracy and Solidarity și Internaționala Socialistă –, anume că alianța cu partide extremiste nu este decât un pretext al concurenței făcute

# Repliere la stîngă

PETRU IONESCU

de PSDR și, în special, PD. Alianța cu PUNR, PSM și PRM, este privită de PSDR ca o problemă de conjunctură, cu caracter semi-electoral și astăzi. "Caracterul unui partid este dat de platforma sa și nu de politica de alianță", declară în ultimă instantă liderii PSDR. PSDR constată că forul european social-democrat preferă să recunoască deplin un partid cu 2% audiencă la electorat, față de unul de guvernămînt, cu peste 30% din audiencă. PSDR, fără să renunte la actualele alianțe cu extremiștii, nu are nici o sansă de a accede în organismele social-democrației europene. Argumentul conform căruia sunt țări care au două și trei partide de orientare social-democratică în IS. (Israel, Japonia, Italia) nu are nimic în comun cu cerințele pe care trebuie să le îndeplinească. Dintre partidele străine care fac obstrucție primirii PSDR, MAPAM-ul din Israel e cel mai activ.

• Faptul că partidele social-democrate din Occident, în majoritatea lor, refuză PSDR-ului afilierea, că laburiștii britanici consideră ciudată opțiunea PSDR-ului pentru privatizare, catalogându-l de centru-dreapta și fiind nedumeriti de politica "liberală" pe care actualii lideri PD au dus-o în 1990-1992, cum și socialiștii austrieci și spaniolii văd în PSM un "surogat comunisto-stalinist" – e edificator pentru stadiul stîngii românești.

În ce privește proaspătul PS, liderii săi, printre care Gh. Cazan, îl consideră "total diferit de orice partide de stîngă românești". PS nu dorește să facă parte din nici un pact politic recunoscut ca fiind "de stîngă": PD, PSDR și PUNR. PSDR este considerat, datorită guvernării ca reacționar, pe de altă parte, PS contestă dreptul oricărui partid de a se numi "de stîngă" în condițiile de azi ale României. PSM, din care s-a desprins, e considerat partid de inspirație totalitară (ca și PRM). În același timp, proaspătul disident din "disidentul" PS, respectiv Partidul Municipala, consideră PS-ul ca elitist, partid de intelectuali și care "nu se interesează de oamenii muncii". PD consideră PS-ul ca asemănător comuniștilor reformatori din Occident.

Așa cum se prezintă partidele care se definesc de stîngă – cu tendință aproape patologică de a îngheșui spre "centru" – în actualele condiții socio-politice românești, nu cred să existe sanse ca ele să formeze într-un viitor apropiat o coaliziune social-democrată și nici să-si păstreze actuala identitate. Surpriza ar putea veni după alegerile din 1996, cind, dacă nivelul de trai nu se îmbunătățește, ar putea veni la putere, pe cale democratică, un partid care să se dovedească ulterior autoritar în care ar putea activa oameni politici care azi sunt și-n "stîngă" și-n "dreapta". □

PETRU IONESCU graduated from the Polytechnic Institute of Bucharest. Currently he is news correspondent at the Parliament for the weekly *Dilema*.



# Cărți și autori

## SEMNAL

**ARISTOTEL**

*Categorii*  
București, Editura  
Humanitas, Colecția Φ, 1995,  
pag. 168, lei. 2.200.

Volumul de față reunește textul *Categorilor* lui Aristotel, traduse și comentate de Constantin Noica (1968), studiul *Pentru o interpretare a Categorilor lui Aristotel*, de același Constantin Noica, precum și articolul "Aristotel", din *Dictionnaire des Philosophes*, reunind împreună unul din textele fundamentale ale antichității, o interpretare modernă a acestui text și o prezentare a vieții și operei marelui filosof grec.

**JEAN-MARIE  
GUÉHENNO**

*Sfîrșitul democrației*  
București, Editura Cristal,  
1995, pag. 174, lei 3.100.

Cartea își propune o analiză a tendințelor universului politic contemporan, în care noțiunea tradițională de stat-națiune dispare, favorizând, după părerea autorului, o nouă "eră imperială", prin care desemnează un viitor imperiu planetar fără împărat, dominat de bogăție și prosperitate. Astfel, "sfîrșitul democrației" este anunțat prin apariția unei epoci post-politice și post-naționale, care va afecta destinul umanității.

**ALVIN TOFFLER**

*Puterea în mișcare*  
București, Editura Antet,  
1995, pag. 480, lei 7.500.

Transformările de esență în interiorul conceptului de putere, accentul deplasându-se de la violență și avuție către cunoaștere, sunt considerate de autorul trilogiei formată din *Soulul viitorului*, *Al treilea val și Puterea în mișcare*, ca fiind dimensiuni ale revoluției informationale.

**ALEXIS DE  
TOCQUEVILLE**

*Despre democrație  
în America*  
București, Editura  
Humanitas, Colecția  
Paradigme, 1995, vol. I,  
pag. 532, lei 12.900.

Volmul recent apărut cuprinde astăzi prima parte, publicată inițial de editura Humanitas în 1992, precum și partea a doua a cunoștenei lucrări a liberalismului clasic, care a produs o nouă abordare a fenomenului democratic.

## SEMNAL

## Politica reformei

*Luther și Reforma în Germania 1517-1555*\* a apărut la Editura All, în colecția "Accesul la istorie". Editorul colecției este chiar autorul Keith Randell, specialist în istoria Evului Mediu și în târziu. Lucrarea nu este doar o prezentare a documentelor, lucrărilor și deci a punctelor de vedere apărute până acum referitor la Reformă. După cum mărturisește autorul, ea își propune stimularea cititorilor pentru "a-și forma o opinie proprie asupra temei propuse". Este o lucrare accesibilă tuturor acelora ce doresc să-și clarifice cunoștințele asupra unui subiect astăzi de controversat. Ceea ce o face astăzi de accesibilă este alternația analizei și povestirii, insistența cu care autorul clarifică anumite puncte controversate cum ar fi, de exemplu, începutul istoriei.

Structurată pe șase capitoare, carte prezintă apariția, cauzele mișcării reformatoare și pînă la acceptarea ei ca o religie alternativă catolicismului, însăjînd mecanismele prin care protestantismul a cîștigat teren prin intermediul învățăturilor lui Luther, mai accesibile tuturor, mai permisive. Poziția adoptată de Luther era următoarea: "dacă Biblia nu interzice un lucru, acesta este permis". Luther reduce cele șapte sacamente la două: al Botezului și al Euharistiei; răstoarnă relația tradițională Biserică-stat: "e o născocire că Papa, episcopii, preoții și călugării aparțin domeniului spiritual, iar printii, lorzi, meșteșugarii și tăranii aparțin domeniului temporar. Toti creștinii sunt cu adevărat din domeniul spiritual și nu există nici o diferență între ei, indiferent de funcție... deoarece ei sunt cu totii consacrați ca preoți prin botez". Aducînd religia aproape de individ, Luther îl implica pe acesta în practicile religioase care sunt efectuate acum în conformitate cu Biblia.

Dar cea mai semnificativă contribuție a lui Luther a fost facilitarea cunoașterii Bibliei de către întregul popor german, fiind primul traducător al Cărților Sfinte, mai întîi al Noului Testament, apoi al Vechiului Testament. Aducînd dovezi care au ca fundamente Biblia, Luther reglementează problema mîntuirii, aceasta făcîndu-se prin credință – *sola fide* – și nu prin vinderea de indulgențe.

În paralel cu Luther, în Elveția, Ulrich Zwingli desfășoară o muncă de împărtiere a cunoștințelor Evangeliei "fără adaosuri omenești și comentarii pasibile controverselor". Principala controversă avea la bază euharistia, mai precis "natura prezentei lui Iisus în timpul Cinei cea de Taină". Luther insistă ca vorbele lui Iisus să fie înțelese ad literam: "Acesta este trupul meu", iar Zwingli opina că, cuvintele ar fi fost figurativ folosite, că prin "este" Iisus ar fi înțeles "reprezentă". Ceea ce îi apropie pe cei doi sănătatele credinței și importanța Bibliei în înțelegerea acesteia.

Politica lutheranistă, continuată și după moartea lui Luther – 1546 –, duce la împărtirea statelor germane în state luterane și catolice, urmînd ca fiecare individ să-și aleagă modul de convietuire. Reforma a marcat începutul unui proces de deschidere în toate domeniile, culminînd cu revoluția industrială.

Max Weber identifică în *Etica protestantă și capitalismul* un factor decisiv în dezvoltarea spiritului capitalist: relația

dintre etica religioasă și comportamentele economice. Dar care era factorul motrice al capitalismului? Răspunsul dat era reconsiderarea muncii. Protestantismul cere individului o viață activă, pentru că munca perpetuă este modul de viață poruncit de Dumnezeu.

Acceptarea protestantismului duce la schimbarea configurației politice în cadrul Germaniei și al Europei Occidentale. Statele protestante constituie o forță politică și economică considerabilă, aşa că nu și găsea rostul o încercare de distrugere a lor.

Reforma afectează toate sferele socialului, dar autorul ne lasă să extragem toate acestea indirect. Perioada tratată în cadrul cărții constituie momentul Reformei timpurii, continuată cu aceea a Reformei tîrzii, dominată de J. Calvin. Cartea realizează un consens asupra unor probleme ce au fost punctul de pornire al capitalismului.

**Mariana PĂTRAȘCU**

\* Keith Randell, *Luther și Reforma în Germania 1517-1555*, traducere de Horia Niculescu, București, Editura All, 1994.



## Intelectualii – Originea și evoluția lor în Evul Mediu

Cartea lui Jacques Le Goff\* se constituie într-o "introducere la o sociologie istorică a intelectualului occidental". Structurat în trei capitoare, plus introducere, volumul de față tratează riguroasă apariția, afirmarea și constituirea corporațiilor unui nou tip sociologic: intelectualul, a cărui ocupație de căpătă este de "a gîndi și a predă altora gîndirea sa".

Capitolul I este dedicat apariției și afirmării intelectualilor în societate. Apărut în efervescența renașterii urbane a secolului al XII-lea, intelectualul este un produs specific urban, un lucrător care participă spiritual la lucrarea colectivă care este "șanțierul urban". Renașterea urbană corespunde unei perioade de intense schimburile comerciale cu Orientul musulman – dar și de mari presiuni din partea Orientului asupra Creștinății. Drept urmare a acestor schimburile, Occidentul redescoperă marii clasici ai Antichității, dar totodată intră și în posessia interpretării lor de către arabi. Aceasta a fost posibil datorită traducătorilor, considerați de Le Goff ca fiind precursorii adevărați ai intelectualilor.

Simultan apare clivajul între curentul dogmei creștine și noii adepti ai clasincilor antici (în special ai lui Aristotel, considerat filosoful absolut). Acest clivaj este situat concret între clerul mirean – care cuprinde dascăli și studenți subordonati justiției ecclaziastice, dar care nu erau hirotoniți, pe de o parte, și ordinele călugăriști, practic instituția Bisericii, pe de altă parte. Din acest cler mirean vor proveni intelectualii, al căror scop este cultura și răspîndirea ei pretutindeni (și nu tezaurizarea specifică mânăstirilor).

Produsul cel mai remarcabil al acestui perioadă este intelectualul vagabond: goliardul. Disprețuit și tolerat în același timp, goliardul are o caracteristică specială: critica societății în general și a Bisericii în particular. Acestui secol și acestui grup social – provenit din rîndurile studentimii sărace sau, în unele cazuri, înzestrări material – îi aparține modelul umanistului creștin, ilustrat în

mod absolut de Abélard.

Capitolul mai cuprinde teme ca: statul femeii în societate; direcțiile de studiu în școlile epocii – accent pe teologie la Paris, rationalism (rationalizare) la Chartres; sublinierea condiției de meseriaș a intelectualului în secolul al XII-lea, fapt care îl definește în raport cu societatea.

Capitolul II abordează concis metoda de organizare a învățămîntului, metoda predării: scolastică, durata studiilor (cu variații de la disciplină la disciplină), modul în care se obțină titlurile universitare, ritualurile de investire a noilor doctori. Este subliniat modul de organizare a Universității după modelul breslelor, în corporații – care cuprind atât dascălii, cât și studenții, sec. XIII). Un rol aparte îl are lupta pentru emancipare, dusă astăzi cu putere laică, cât și cu Biserica. Si chiar dacă Universitatea a devenit mesagerul dogmei, autorul subliniază continuitatea tradiției goliarzilor, care, chiar dacă nu mai are violență de altă dată, are în schimb mai mult aplomb și eficiență.

Important de reținut este și problema de etică profesională, care scindează corpul profesorilor al vremii: învățămîntul să fie gratuit, ideea sustinută de Biserică și de călugării cerșetori – în acest caz, dascălii să fie plătiți de Comună, Principe sau Biserică – sau dascălii să fie plătiți de către studenți, în schimb cursurilor de care beneficiau. Problema se complică prin intervenția în Universitatea a călugărilor-cerșetori – acestia s-au insinuat chiar de la început – care, în virtutea principiului săraciei, în cursuri gratuit și, chiar mai mult, încalcă dreptul fundamental al Universității: dreptul la grevă.

Un alt clivaj care se suprapune este cel al interpretării textelor filosofilor antici – un exemplu elocvent ar fi disputa între cei care îl interpretau pe Aristotel – fortat, desigur – cât mai aproape de dogma creștină și cei care priveau scrierile lui Aristotel în lumina interpretărilor date de Averoes (acest curent are, de altfel, și o finalitate politică). Alte teme abordate ar fi: rolul cărții, ca instrument esențial de lucru al intelectualului; modul de organizare al diferitelor universități (Paris, Oxford, Padova); condiția studentimii – restrîngerea numărului studenților săraci datorită venalității dascăliilor.

Dar cel mai important lucru ar fi treacerea de la condiția de lucrător pe șanțier urban la cea de privilegiat, tendință manifestată de a face din titlurile universitare o moștenire ereditară și, în final, trecerea de la condiția de gînditor care se adresează tuturor la cea de umanist, aristocrat al spiritului care se adresează doar unui mediu restrîns de inițiați. Cu aceasta am abordat tema capitoului III, care este axat pe două direcții: destrâmarea universităților constituite pe principiul națiunilor (cuprindeau practic studenții din toate culturile Europei) și constituirea universităților naționale – ca preambul la formarea națiunilor; și trecerea intelectualului de la stadiul de promotor al culturii în toate mediile sociale la stadiul de umanist – care se adresează doar unei elite posesoare a unui fond egal de cunoștințe (cu al lui). Aparitia universităților specific naționale este urmare directă a intereselor politice: Spania – regalitate, papalitate; Boemia – opozitia la dominația dascăliilor și studenților germani. Caracteristic acestei epoci este renunțarea la rigoarea scolastică și revenirea la ignoranța dogmei.

Deși redusă ca număr de pagini, cartea de față oferă o imagine nu doar asupra intelectualilor, ci și asupra întregii societăți a timpului. Stilul concis – uneori telegrafic, menținut doar la nivelul prezentării faptelor, oferă posibilitatea celor interesati de această problemă să aprofundizeze subiectul.

**Emil PUȘCAS**

\* Jacques Le Goff, *Intelectualii în Evul Mediu*, traducere de Nicolae Ghimpăteanu, Editura Meridiane, București, 1994.



## O judecată parțială

O nouă lucrare vine să se adauge la contribuțiile istorio grafice care studiază personalitatea celui care, în perioada septembrie 1940-august 1944, a fost conducătorul politic și militar al României: mareșalul Ion Antonescu.

Împărțită în sase capitole, lucrarea\* se ocupă de cariera lui Ion Antonescu în perioada 1907-1941. Sunt surprinse aici atitudinea mareșalului față de realitățile românești, concepțiile sale față de reformarea armatei și de asigurare a securității României, relațiile cu principalii lideri ai vînturilor politice din acea vreme: Carol al II-lea, Corneliu Zelea Codreanu și Iuliu Maniu.

Un loc important îl ocupă studierea vînturilor politice ale lui Ion Antonescu, a relațiilor acestuia cu Ion Antonescu, Garda de Fier și Germania nazistă.

Sint prezente, de asemenea, reflectările autorului cu privire la efectele politicii lui Ion Antonescu asupra situației economice, politice și militare a României, precum și rolul lui Antonescu la Holocaust.

Prin personalitatea sa deosebită, mareșalul Antonescu a fascinat pe contemporani și istorici. După cum declară Grigore Filipescu în Parlament, în decembrie 1934, "în România sunt mulți oameni inteligenți, mai puțini oameni capabili și foarte puțini oameni de caracter. Generalul Antonescu posedă, în cel mai înalt grad, inteligență, capacitatea și caracterul". Mărturiile lui Paul Schmidt, interpretul personal al Führerului, sunt relevante în acest sens: "Hitler a avut pentru mareșalul Antonescu cea mai mare stimă, chiar mai multă decât pentru Mussolini". Antonescu a fost însă și unul dintre conducătorii din istoria României a cărui imagine a fost folosită în scopuri politice astăzi de vechiul său și de actualul regim. Ceaușescu s-a folosit de reabilitarea parțială a lui Antonescu pentru a-și justifica propria dictatură. Unele forțe politice folosesc "mitul" Antonescu pentru atingerea a două obiective: combaterea ideii monarhice și oprirea pentru un regim autoritar. Spre deosebire de unii autori (I.C. Drăgan, George Magherescu), care vizează primul obiectiv, Larri Watts urmărește atingerea ambelor.

Dincolo de meritele incontestabile și de documentele valoroase pe care se bazează lucrarea, aceasta abundă în afirmații superficiale și exagerate. De exemplu, disensiunile dintre Antonescu și Carol al II-lea sunt înfățișate de autor ca o "luptă între reformă și corupție, între legalitatea rechista-ului și experiența politică a absolutismului personal, între competență și incompetență" (p. 13). Este adevarat că regele Carol al II-lea s-a amestecat în viața partidelor, dar dictatura personală a regelui a fost determinată de o serie de factori interni, și mai ales externi, căci și se încadrează în contextul european refăcut de "noaște ordine" hitleristă. Îar contrar celor afirmate de Larri Watts (p. 162), dictatura regală nu a avut caracter fascist sau profascist. Orientarea spre Germania a început din august 1939, cînd devenise limpede că Europa era spațiu de condominium germano-sovietic, pornindu-se de la premisa că Germania era capabilă să reglementeze problema sovietică în favoarea României dacă aceasta să arătă-

alăturat Reichului.

Autorul reproșează totodată regelui caracterul întîmplător și deloc independent al politiciei externe românești. Aflîndu-se la gurile Dunării, România n-a fost în situația de a duce o politică independentă, ci a trebuit să se orienteze spre o constelație politică de moment, să se sprijine pe un grup de puteri (Andreas Hilgruber).

În paginile lucrării la care ne referim apare afirmația conform căreia "Antonescu nu a risipit vieții românești pentru interese strategice care nu erau și ale României". Nu se face referire însă la scrierea pe care Antonescu i-a trimis-o lui Hitler, la 31 iulie 1941, maresalul declarându-cu acest prilej că "va merge pînă la capăt", dar are "deplină încredere în justiția pe care Führerul o va face poporului român". Desigur că este greu de presupus că, în acele condiții, România ar fi putut evita campania peste Nistrul. Dar inexistația unui tratat sau a unei convenții cu Germania care să stipuleze condițiile și limitele colaborării demonstrează că, din punct de vedere al abilității politice, maresalul nu era totuși la înălțimea nevoilor momentului.

Documentele publicate de autorul american surprind, de asemenea, un Antonescu preocupat de salvarea onoarei militare chiar în detrimentul salvării intereselor țării. Momentele 1918, cînd Antonescu s-a opus încheierii păcii separate cu Puterile Centrale, și 1944, la care nu se face referire dar care a dus practic la demiterea sa, sunt semnificative.

Concepția lui Larry Watts, conform căreia Antonescu a fost "o alternativă mai sănătoasă" pentru istoria României este de natură să ne îngrijoreze. Pericolul pentru România actuală este cel al autoritarismului antioccidental. Este și părerea analiștilor Daniel Chirot și Samuel P. Huntington. Iată de ce cartea lui Larry Watts trebuie citită cu multă atenție și discernămînt. Aceasta deoarece istoria nu-i întrebă pe învingători ce au făcut.

**Liviu Marius BEJENARU**

\* Larry Watts, *O Casandră a României - Ion Antonescu*, Editura Fundației Culturale Române, 1994.



## O amară Pro Memoria

Selectia editorialelor lui Vlad Georgescu, prezentate pe postul de radio Europa Liberă, publicate în anul 1994, la München, sub titlu *România anilor '80\**, acoperă o perioadă de timp cuprinsă între anii 1982 și 1988. Primul editorial, intitulat "Pro domo", stabilește delimitarea spatială, Vlad Georgescu fiind în anul 1982 în exteriorul unui perimetru delimitat de o granită care îl despărtea de un interior căruia îl apartinea. Astfel, în poftida numeroaselor informații primite zilnic din țară, a acuității observației și deducției specifice omului de știință, editorialele celor sase ani vor purta amprenta acestui exil.

Efectul va fi dublu: pe de o parte, o obiectivare a analizei care nu se obține decât prin observația "rece" specifică exteriorului și, pe de altă parte, o detașare involuntară de realitățile crude cu care se confrunta majoritatea populației României acelei perioade. Primul efect îl regăsim în claritatea pe care istoricul Vlad Georgescu o face unor probleme care susțină și în prezent controverse.

Adeptul declarat al principiilor demo-

crației liberale moderne, Vlad Georgescu abordează, de pe această poziție, politica internă și externă dusă de regimul totalitar. Fiecare editorial se constituie într-un rechizitoriu tăios și argumentat la adresa politiciei antideocratice, antiprogresiste și antiumane pusă în aplicare de puterea dictatorială de la București.

Cunoștințele profunde în domeniul istoriei l-au condus pe autor la concluzii care, după aproape zece ani, își regăsesc valabilitatea. Astfel, soluțiile sugerate referitor la relația majoritate-minoritate, fie etnică, fie politică, sau referitor la pericolul aluncării nationalismului spre extremism sunt deosebit de actuale în contextul tendințelor segregationiste manifeste în ultimii cinci ani în Europa. Apropierea României, din punct de vedere politic, de țările occidentale democratice și ideea unei Europe unite sunt cîteva dintre opțiunile conținute de editorialele supuse analizei.

Existența autorului în exteriorul granitelor care trebuiau să-l includă în mod firesc, poate fi una din explicațiile paginilor pe care le consacră studierii și analizei unor texte de lege, decrete, a unor discursuri susținute la plenare largite ale Comitetului Central, a unor cuvîntări la diferite congrese ale partidului etc. Diferența între exterior și interior, în această privință, rezidă în faptul că, în timp ce exteriorul analiza aceste texte, interiorul în mod tragic "le trăia". În timp ce românii rămași în țară, sătuți de golicuinea acestor texte, de lipsa lor de substanță, de minciunile grosolană conținute în ele, le ignorau, editorialistul Europei Libere se apleca asupra lor cu atenție și răbdare, explicînd incompatibilitatea lor cu principiile democratice. Acest demers considerăm a fi fost bun și necesar. De neîntelește par însă unele editoriale ce conțin sugestii privind atitudinea poporului român față de dictatură, în mod special cea a intelectualilor, precum și comentarii privind atitudinea Senatului American în privința acordării clauzei națiunii celei mai favorizate. Acesta pare a fi cel de-al doilea efect al exilului – ruperea de realitățile dureroase din țară. Autorul consideră că românii ar trebui să iasă din pasivitate, să manifeste o rezistență activă față de regimul dictatorial. În condițiile metodelor folosite pentru impunerea ordinii în stat, o astfel de atitudine ar fi fost sinucigașă.

În privința scrisorii adresate de cei 51 senatori americani dictatorului român, în care se ridicau două probleme: "greutățile întîmpinate de grupurile religioase în România, mai ales cele evanghelice..." și, respectiv, "neîncetata erodare a instituțiilor de cultură și educație ale minorităților maghiare", editorialul intitulat "Om al anului" susține că observațiile săturate și că ar trebui să se țină cont de ele. Observațiile săturate, numai că, în condițiile în care în România anilor '80 nu erau respectate nici cele mai elementare drepturi ale omului, documentul pare minor, existând multe alte probleme infinit mai grave.

Răspunsurile la aceste dileme survin în editorialul "Cartela de 300 de grame de pînă", scris și prezentat în ianuarie 1987. Vlad Georgescu scrie: "oricît am căutat să scriem despre ceea ce se întîmplă și vi se va întîmplă, rămînem totuși undeava de departe". Prin renunțare la cumpătare și optimism, acest editorial devine un strigăt de deznaște: "Doamne, cum se poate astăticăloșie? Nu-i înghețe pămîntul?".

Am vrut să critic terminologia folosită în editorialele selectiei *România anilor '80* ca fiind neadecvată pentru omul de știință, cercetătorul, istoricul Vlad Georgescu, dar am realizat, o dată cu parcursarea întrregime a lucrării, că la microfonul postului Europa Liberă nu vorbea omul de știință, cercetătorul sau istoricul, ci omul Vlad Georgescu, care prin cuvinte simple și clare încerca să dea speranță unui popor disperat.

**Dan RĂDULESCU**

\* Vlad Georgescu, *România anilor '80*.

## SEMNAL

### MIHAELA MIROIU

*Gîndul umbrei*  
București, Editura Alternative, 1995, pag. 198.

Cartea de față reprezintă o primă introspecție românească asemănătoare, pornind de la abordările contemporane ale filosofiei și tratînd evoluția și problematica fenomenului.

### LUC BENOIST

*Semne, simboluri și mituri*  
București, Editura Humanitas, Colecția "Ce știu", pag. 158, lei. 2.300.

Fără să aibă aerul unei introduceri în semiotică, cartea lui Luc Benoist este un itinerar în "arheologia" comunicării. Aducînd argumente sincrîne, autorul încearcă să fundamenteze o interpretare a condițiilor umane.

### ANTON CARPINSCHI

*Deschidere și sens în gîndirea politică*  
Iași, Institutul European, Colecția Sinteze, 1995, pag. 192, lei 3.323.

Cartea profesorului ieșean, poartă de la premisa că renașterea gîndirii politice în epoci post-totalitare, presupune eliberarea "gîndirii captive" de idoli, de schematismul ideologilor. Autorul face o incursiune în universul gîndirii politice, tratează orientările din gîndirea politică contemporană și analizează dintr-o perspectivă politologică spațiul științelor sociale și al ideologilor românești interbelice.

### ALINA MUNGIU

*România, mod de folosire*  
București, Editura Staff, 1994, pag. 200, lei 3.900.

Adunînd articole apărute între 1989 și 1993 în reviste 22, *Contrapunct, Sfera Politicii, Convorbiri literare, Expres* cartea cunoscută analiste cuprinde în prima parte articole de investigație politică, iar în a doua, eseul *Neconvenție și Nebunie*, care unește sub acest titlu, eseuri redactate între 1989 și 1992, publicate în diferite reviste, dar concepute ca un tot.

Rugăm editurile ce lansează volume cu tematică politică, politică, istorică să trimită semnale pe adresa redacției pentru a le face astfel cunoscute în țară și străinătate

## SEMNAL

*Answering to the quests of the political sciences researchers and of our lecturers, we continue publishing in this number the contents of our review*

**The Sphere of Politics No. 13**

Dan. A. Lăzărescu  
Alexandru Atanasiu  
Varujan Vosganian  
Ovidiu Trăsnea  
  
Ovidiu řincai  
Constantin R. Pîrvulescu  
John S. Earle  
G.M. Tamás  
Viorel Ardeleanu  
Dan Pavel  
Dan Oprescu  
Valentin Stan  
Adrian Niculescu  
Bertrand de Jouvenel

*How the History Repeat Itself  
The Parliament  
Equilibrium of Powers: Parliament vs. Cabinet  
The Principle of Separation, Equilibrium and Collaboration  
The President: "Power Monopoly" or Influence?  
The Cabinet between Parliament and Presidency  
Unemployment and Policies in Romania  
Irony, Ambiguity, Duplicity. The Legacy of Dissent  
NATO – a Changing Organization  
What's Happening with Russia?  
Something about Africa (III)  
Sovereignty and Europeanization  
The Crisis of Italian Political Class  
How Can Be Contested the Power*

**Books reviews**

Friederich A. Hayek  
Mihai Botez

*Drumul către servitute  
Români despre ei înșiși/Intelectualii din Europa de Est*

**The Sphere of Politics No. 14**

Dan Pavel  
Silviu Brucan  
  
Mihail Dobre  
Documentary  
Pavel Cîmpeanu  
Vladimir Tismăneanu in a Dialogue with Stelian Tănase  
Valentin Stan  
Gail Kligman  
  
Cezar Bărzea  
  
Istvan Bibo  
John S. Earle  
Victor Neumann

*New Leviathan  
The Russian Presidential System – a Historical Necessity  
Imperial Legacy and European Security  
August 1991 Putsch Red October (1993)  
World without USSR  
  
"In Russia's History nothing is for the Last Time"  
Democratic Security or the Threatening Democracy  
The Social Legacy of Communism Women, Children and Womanization of Poverty  
Reforms, Crises and Transitions in Central and Eastern Europe  
A Short Unfinished Critique of Marxism-Leninism  
Unemployment and Policies in Romania  
Controversial Aspects Concerning the History of Legionary Phenomenon John Rawls Justice as Fairness  
  
Societatea deschisă și dușmanii ei*

**Books Reviews**

Karl R. Popper

**The Sphere of Politics No. 15**

Michael Shafir  
 Robbie Moore  
Richard Hall  
  
Romulus Brâncoveanu  
Varujan Vosganian  
Interview with Claude Karnooh  
Gail Kligman  
  
Cezar Bărzea  
  
Aurelian Crăiuțu  
Virgil I. Ionescu  
Valentin Stan  
Dan Oprescu  
Paul Blendea  
Isaiah Berlin

*The Romanian Extreme Right in the Post-Communist Period  
Democratic Initiatives from the Non-Governmental Sector in Romania  
"What Shapes the Role of the State in the Post-Communist Eastern Europe?"  
Second Games  
How is the Memorandum Applied?  
  
"The Rural Elites Should Be Reconstructed"  
The Social Legacy of Communism Women, Children and Womanization of Poverty (II)  
Reforms, Crises and Transitions in Central and Eastern Europe (II)  
For an Institutional Perspective of Transition  
Ordo-Liberal Economical – Political Principles  
Euro-Atlantic Security  
Something about Africa (IV)  
Consulting Moscow  
Two Concepts of Liberty*

**Books reviews**

Jean Noel Kapferer  
  
Daniel M. Hausman  
Ortega Y. Gasset

*Zvonurile. Cel mai vechi mijloc de informare din lume  
Filosofia științei economice. Antologie  
Revolta maselor*

**The Sphere of Politics No. 16**

Horatiu Pepine  
Romulus Brâncoveanu  
Liana Ionescu  
Gabriel Ivan  
Pavel Cîmpeanu  
George Voicu  
Michael Shafir

Cătălin Zamfir  
Paul Blendea  
Henry F. Carey  
Adrian Niculescu  
George Cojocaru  
Daniela Pîrvulescu  
B. Popescu-Necșești  
Maurice Douverger  
Stelian Tănase

**Books Reviews**

Matei Călinescu, Ion Vianu

Romanian National Unity Party  
Simius – Parties  
Civic Alliance Party  
Socialist Labor Party  
On F. Veiga's Book  
Anti-Semitism or Systematized Delirium  
The Romanian Extreme Right in the Post-Communist Period  
An Electoral Warning in All Directions  
Poll's War  
Institutionalizing Political Polling in Romania  
Berlusconi or the Renewal of Center in Italy  
Electoral Radiography – Moldova  
One Year of Right Government in France  
Ukraine Between Identity and Integration  
Political Parties  
Violence and Compromise

*Amintiri în dialog  
Polis*

**The Sphere of Politics No. 17**

Dan Pavel  
Cristian R. Pîrvulescu  
Paul Blendea  
Cezar Bărzea  
Pavel Cîmpeanu  
Călin Anastasiu  
Mihail Dobre  
Varujan Vosganian  
János Kis  
Valentin Stan  
G.M. Tamás  
Jean Steiger  
David Casar  
Viorel Ardeleanu  
Adrian Niculescu  
Peter Celliers  
Joseph LaPalombara,  
Myron Weiner  
Stelian Tănase

**Books Reviews**

Ken Jowitt  
Max Weber  
John Stuart Mill

"Clean Hands"  
Liberal Party '93  
Democrat Party  
The Reforms in Central and Eastern Europe (III)  
On F. Veiga's Book (II)  
About Opinion Pollings Again  
Reunion in Bucharest  
The Place Where (Almost) Nothing Happened  
The Neutrality of State  
The Way to Europe  
Socialism, Capitalism and Modernity  
A World Premiere  
Elections in England  
Beyond European Frontiers  
The New Italian Government  
The Future of Democracy in South Africa  
Political Parties and Political Development  
The Critical Mass

*New World Disorder  
Etica protestantă și spiritul capitalismului  
Despre libertate*

**The Sphere of Politics No. 18**

Sorin řerb  
Horatiu Pepine  
Victor Neumann  
  
Ovidiu Trăsnea  
Stela Arhire  
G.M. Tamás  
Mihail Dobre  
Bogdan Popescu Necșești  
Borbely Imre  
Lavinia Popescu-Bârlan  
Andrei Mitiukov  
Andrei Mocearov  
Jacques Rueff  
Stelian Tănase

**Books Reviews**

Hélène Carrère D'Encausse  
Samuel P. Huntington  
  
Vladimir Tismăneanu  
Denis de Rougemont  
Radu R. Rosetti

In the Vestibule of Reform – SDPR  
HDUR – A Political Umbrella Organisation or a Dissimulated Party?  
The Archives and Some Important Unknown Facts of the Romanian History in the XXth Century  
Rethinking Democracy  
Economic Security and European Union  
Socialism, Capitalism and Modernity  
European Parliament and Democratic Legitimacy of EU  
Electoral Viewpoint  
Hungary '94 Pending or Coherence  
Great Britain – Elections for the European Parliament  
Dialogue with Stelian Tănase  
Crucial Moments for Ukraine's Future  
A Neoliberal Bureaucrat  
Magna Charta

*Imperiul spulberat, Triumful națiunilor  
The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century  
Catifeaua zdrentuită  
Partea diavolului  
Pagini de jurnal*

# O perspectivă asupra democrației

**R**obert A. Dahl este, fără îndoială, o figură proeminentă în domeniul științelor politice. Activitatea sa didactică – în prezent este profesor emerit de științe politice la Universitatea Yale – a fost în permanență dublată de cea de cercetare, ambele asigurându-i, în repetate rânduri, recunoașterea publică a meritelor sale.

Fost președinte al Asociației Americane de Științe Politice, Robert A. Dahl este și detinător, între altele, al premiilor Fundației "Woodrow Wilson", "Talcott Parsons" pentru științe sociale și "James Madison" al Asociației Americane de Științe Politice.

Robert A. Dahl este autor, coautor sau editor al unui mare număr de lucrări, dintre care menționăm cărțile: *A Preface to Democratic Theory*, Chicago, University of Chicago Press, 1956; *Who Governs? Democracy and Power in an American City*, New Haven, Yale University Press, 1961; *Polyarchy. Participation and Opposition*, New Haven, Yale University Press, 1971; *Regimes and Oppositions*, New Haven, Yale University Press, 1973; *Dilemmas of Pluralist Democracy. Autonomy versus Control*, New Haven, Yale University Press, 1982; *A Preface to Economic Democracy*, Cambridge Polity Press, 1985; *Democracy and Its Critics*, New Haven and London, Yale University Press, 1989; împreună cu Charles E. Lindblom, *Politics. Economics and Welfare*, Chicago, University of Chicago Press, 1953; împreună cu Edward R. Tufte, *Size and Democracy*, Stanford, Stanford University Press, 1973; editor, *Political Oppositions in Western Democracies*, New Haven, Yale University Press, 1966.

Prin cărțile și articolele sale, Robert A. Dahl a avut o contribuție remarcabilă în domeniul ca filosofia politică, politologia și sociologia politică (comparată, în special).

Astfel, Robert A. Dahl a inițiat studiul comparativ al unor grupuri greu de definit din punct de vedere sociologic, opozițiile, prinț-o abordare sectorială și geopolitică deopotrivă, în *Political Oppositions in Western Democracies* și în *Regimes and Oppositions*. În aceasta din urmă, comparația depășește cadrul preponderent european al primeia, inclusiv America Latină, India, Japonia și Africa.

În *Size and Democracy*, autorul încearcă, împreună cu Edward R. Tufte, să identifice principalele caracteristici ale "micilor democrații". Punctul de plecare l-au constituit cîteva ipoteze privind relația dintre mărimea națiunii și înclinația individualului de a se organiza în grupuri, capacitatea minorităților de a se apăra, libertatea cetățeanului și eficiența statului.

Puterea politică face subiectul cărții *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. De altfel, Dahl formulează aici și una dintre definițiile cele mai frecvent utilizate ale puterii: "capacitatea de a face pe cineva să facă ceea ce altminteri nu ar face".

Pe o poziție controversată, larg comentată și considerată de unii de-a dreptul iconoclastă, se situează Robert A. Dahl cînd propune extinderea proceselor democratice și în sfera întreprinderilor economice (vezi, de exemplu, *A Preface to Economic Democracy*, dar și *Democracy and Its Critics*, cap. 23).

O temă centrală o constituie democrația. Într-o serie întreagă de cărți, *A Preface to Democratic Theory*, *Polyarchy. Participation and Opposition*, *Dilemmas of Pluralist Democracy. Autonomy versus Control* și, mai ales, în *Democracy and Its Critics*, Dahl elaborează o teorie coerentă

a democrației. Sînt, de asemenea, introduse concepte noi, cum ar fi, în primul rînd, cel de *poliarhie*, care înlăuciște pe cel de pluralism politic și se deosebește de cel de democrație (acesta din urmă ar caracteriza democrațiile și republicile de pînă în secolul al XVIII-lea); respingînd conceptual de *pluralism cultural*, propune în loc opoziția dintre *pluralismul conflictual* – sciziiurile durabile dintre grupurile sociale – și *pluralismul organizational* – numărul și autonomia organizațiilor jucînd un rol pe scena politică. Si exemplele ar putea, bineînțeles, continua.

Pentru publicul român, de un interes aparte ar fi un articol publicat în revista *Dissert* în 1990. Sub titlul "Realitate socială și economie de piață. Scrisoare unor prieteni din Europa de Est", fragmente din acest articol au apărut, în versiune românească, în *Societate și Cultură*, nr. 4/1991, p. 6-8. În opinia noastră, acest articol ar fi meritat însă să fie integral tradus. Cititorii români ar fi avut astfel și prilejul de a compara punctele de vedere exprimate aici succint de către Dahl cu cele expuse mai pe larg de Ralf Dahrendorf în *Reflections on the Revolution in Europe*, Chatto & Windus, 1990, apărută în versiune românească la editura Humanitas, 1993.

Din punct de vedere metodologic, se remarcă fericita înclinare a atenției acordată dimensiunii empirice, astăzi diacronice cît și sincrone, cu abordarea specifică filosofiei analitice, manifestată, între altele, prin definirea riguroasă a conceptelor propuse și utilizate, finetea demonstrației, precum și prin faptul că Dahl resimte – dureros, am spune – adeseori ambiguitatea unora dintre termenii de largă circulație (ambiguitate semnalată, de altfel, în mai multe rînduri).

În *Democracy and Its Critics*, carte din care prezentăm fragmentele de mai jos (din partea a III-a, cap. 8), Dahl reia teme din celelalte lucrări ale sale consacrate (în special) teoriei democrației.

Astfel, se procedează mai întîi la o examinare a presupozitiei de bază ale teoriei democrației. Acestea sunt testate în lumina criticilor aduse astăzi de adversarii, cît și de susținătorii democrației, pentru ca apoi autorul să încerce o reformulară, într-un întreg ce se vrea coherent, a teoriei democrației. În finalul cărții, Dahl discută, succint, cîteva din direcțiile în care, în opinia sa, ar trebui să evolueze democrația pentru ca să existe, în viitor, state democratice avansate.

*Democracy and Its Critics* își propune deci să răspundă la o serie de întrebări. Ce constituie un popor îndreptățit să se conducă? Cine are dreptul să participe la conducere? Ce influență are dimensiunea sistemului politic asupra naturii democrației? Democrația este un set de instituții politice sau un proces? s.a.

Se urmărește, de asemenea, evoluția democrației moderne (=poliarhie) de la începutul secolului al XIX-lea pînă în zilele noastre, încercîndu-se găsirea unei explicații de ce și cum s-a dezvoltat în unele state, dar nu și în altele.

Recunoscînd limitele democrației moderne, pe de o parte, și diversitatea ce caracterizează societatea modernă, pe de altă parte, Dahl analizează problemele ridicate, în aceste condiții, de realizare a Binelui Comun.

Ultimul capitol abordează perspectivele transformării democrației. În acest sens, Dahl sugerează, între altele, extinderea și la întreprinderile democratice, lansează un avertisment împotriva dominanței exercitate de minoritatea intelectualilor ocupînd funcții influente și propune că de a avea cetățeni informati, care să poată participa astfel mai bine la procesul de luare a deciziilor politice.

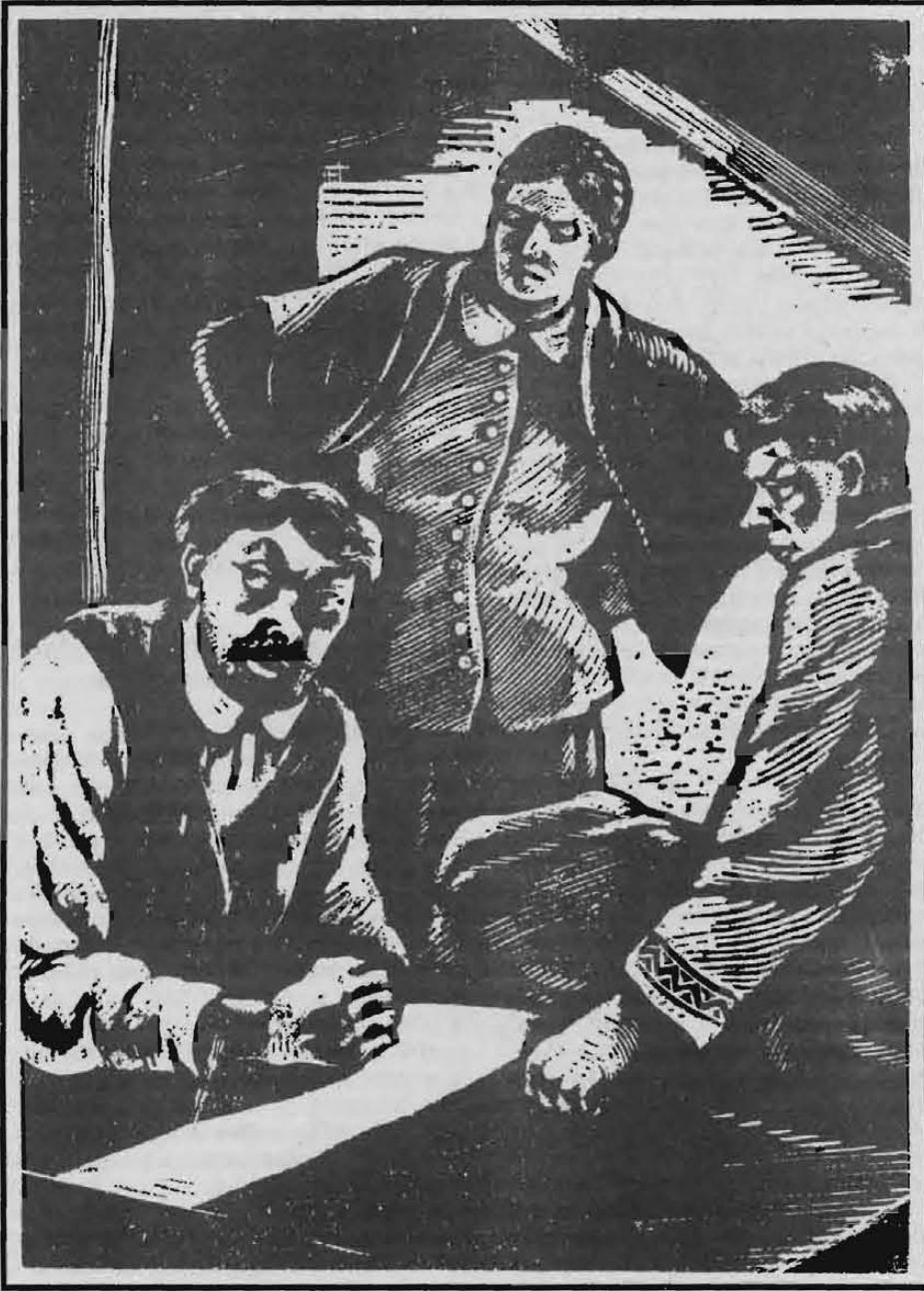


**Precizare** Ca urmare a publicării articolului "Diferențierea organizațiilor politice liberale în România începînd de la Revoluție", în *Sfera Politicii* nr. 25, februarie 1995, autorul ține să precizeze:

1. – traducerea a fost realizată de Anca Potcoavă;
2. – numeroasele note de referință nu au fost publicate de redacția revistei; iar numele persoanelor citate în mod explicit, ale căror opinii nu sunt neapărat aceleași cu ale autorului, trebuie cel puțin să fie menționate. Adică: la comparația dintre Radu Câmpeanu și Gheorghe Tătărascu, Doina Cornea, "Roumanie: le fil rouge", *Politique Internationale*, nr. 52, vara lui 1992; despre analiza fenomenelor de concurență internă, J. Lagroye, "Sociologie politique", Paris, PFNSP și Dalloz, 1989, și J. Lagroye, "Permanence and Change in Political Parties", din *Political Studies*, 37 (3), septembrie 1989; despre faptul că partidele istorice ce au reapărut în țările din Europa de Est "nu au reușit să injecteze singe nou", A. Paczkowski, "Des partis, mais quels partis?", *Problèmes économiques et sociaux*, nr. 636, 1990.

3. – cercetarea care se efectuează despre diferențierea organizațiilor liberale fiind la început sau cîteva ipoteze preliminare pot, bineînțeles, să fie puse sub semnul întrebării. Este vorba tocmai de ceea ce a fost avansat în legătură cu doctrinele partidelor liberale și diferențierea religioasă, pasaje pentru care referințele bibliografice – respectiv R.C. Cristea, "Capătul firului", *Sfera Politicii*, nr. 3, februarie 1993 și C.R. Pîrvulescu, "Tipologia clasei politice în România post-totalitară", *Sfera Politicii*, nr. 11, noiembrie 1993 (și studiu d-lui Pîrvulescu a fost, de asemenea, mult utilizat pentru a arăta caracterul urban al partidelor liberale) nu au fost publicate de redacție. Putem, desigur, să afirmăm că astăzi, din mai multe puncte de vedere, PL '93, care a succedat PNL-AT este, probabil, datorită doctrinei economice, partidul cel mai liberal, deci care nu sustine ideea unei intervenții puternice a statului în viața economică și socială. Iar PNL-CD nu este, în mod evident, un partid de catolici.

Sonny Perseil



# O teorie a procesului democratic

ROBERT DAHL

“În statele democratice”, scria Aristotel în *Politica*, “poporul (*demos*) este suveran; în oligarhii, pe de altă parte, cei puțini (*oligos*) sunt suverani”. Democratia înseamnă, literalmente, conducerea de către popor.<sup>1</sup> Dar ce înseamnă să spui că oamenii conduc, că poporul este suveran, că un popor se conduce? Pentru a conduce, poporul trebuie să aibă un mod de a conduce, un *proces* pentru a conduce. Care sunt caracteristicile distinctive ale unui proces democratic de guvernare? De exemplu, prin ce se deosebește acesta de conducerea de către cei puțini sau oligarhia?

Pentru a răspunde la aceste întrebări este utilă parcurgerea a trei etape. Mai întâi, întrucât democrația este o *ordine politică*, este util să stabilim presupozitările care justifică existența unei ordini politice. În al doilea rând, trebuie specificate presupozitările care justifică o *ordine politică democratică*. Deși voi descrie aceste două seturi de presupozitii într-un mod mai degrabă abstract, ele nu se vor a fi anistorice și în mod cert nu presupun fizionomia, comună în teoria democratică începând cu Locke, a unei “stări naturale” din care se nasc societatea politică printr-un contract social. În al treilea rând, trebuie să descriem criteriile esențiale ale unui ordin politic democratic și să arătăm cum rezultă acestea din presupozitii.

## Presupozitii ale unei ordini politice

Pentru început, să presupunem că (să zicem, într-o situație istorică concretă), cîteva persoane au ideea de a forma o asociație pentru a realiza niște scopuri; sau, ceea ce este și mai probabil, vor să adapteze o asociație deja existentă pentru a executa aceste sarcini. Folosesc termenul de asociație în sens larg; după cum vom vedea, nu trebuie să fie un stat.

Pentru a-și atinge scopurile, asociația trebuie să adopte politici față de care membrii vor fi obligați să acioneze consecvent.<sup>2</sup> De obicei, obligația lor de a aciona consecvent față de politicile asociației este exprimată într-o regulă sau lege care include sanctiuni pentru nerespectare. Întrucât membrii sunt obligați să respecte regulile sau legile, se poate spune că deciziile sunt *obligatorii*. Luat colectiv, factorii de decizie care iau decizii obligatorii constituie *guvernul* asociației. Aceste decizii obligatorii ar putea fi, de aceea, numite decizii *guvernamentale* sau *colective* obligatorii.

Faptul că deciziile sunt obligatorii nu implică în mod necesar că asociația este coercitivă, că recurge la amenințarea cu sanctiuni violente pentru a obține respectarea acestora sau că are alte caracteristici similare care sunt deseori utilizate pentru a distinge un stat de alte tipuri de asociații. Deși guvernul asociației ar putea de naștere la așteptarea că violatorii vor fi pedepsiți de către oficiali, în anumite situații deciziile ar putea fi obligatorii fără pedepse aplicate de către oficiali sau de către alti membri. Evocarea unei așteptări a sanctiunilor divine sau magice ar putea fi suficientă. Sau chiar procesul de promulgare sau de anunțare a unei reguli i-ar putea face pe destui membri să-l adopte drept principiu de conduită pentru a produce un nivel foarte satisfăcător de res-

pectare a acesteia. Pe scurt, deși asociația ar putea fi un stat în sensul obișnuit de ordină coercitivă, s-ar putea să nu fie; în mod similar, guvernul asociației nu trebuie să fie guvernul unui stat. Astfel, putem descrie o teorie generală a procesului democratic aplicabilă la asociații indiferent dacă ele constituie sau nu un stat.

Procesul de luare a unor decizii obligatorii include cel puțin două etape care pot fi distinse în mod analitic: stabilirea agendei și deciderea rezultatului. *Stabilirea agendei* este partea procesului în timpul căreia sunt selectate problemele în legătură cu care trebuie să se ia măsuri (inclusiv o decizie de a nu decide în privința problemelor). *Deciderea rezultatului* sau *etapa decisivă* este perioada în timpul căreia procesul culminează cu un rezultat, însemnând că o politică a fost definitiv adoptată sau respinsă. Dacă stabilirea agendei este prima ocazie, etapa decisivă este cea de-a doua ocazie, momentul de suveranitate în ceea ce privește problema în cauză. Pînă la încheierea etapei decisive, procesul de luare a deciziei este cu titlu de încercare. Poate conduce la discutii, acorduri, chiar la rezultatele voturilor; dar totate acestea sunt preliminare, pot fi respuse în etapa decisivă și nu sunt obligatorii pentru membri. Deciziile devin obligatorii doar la încheierea etapei decisive. Deși această distincție analitică s-ar aplica oricări ordinii politice, ea este esențială în clarificarea naturii procesului democratic, după cum va deveni mai lîmpede ulterior.

Ceea ce constituie etapa decisivă în luarea deciziilor colective este departe de a fi de la sine înțeleas. Adoptarea unei constituții sau a unui amendament constitucional este cu siguranță o etapă decisivă (sau, dacă nu este, constituția nu este decît una fictivă sau pe hîrtie). Pentru cele mai multe politici legiferante într-o ordine constitutională însă, etapa decisivă are loc în cadrul limitelor constituționale existente. În principiu, o etapă este decisivă dacă toate deciziile anterioare pot fi încă revocate sau răsturnate. Astfel, înainte de etapa decisivă, deciziile pot fi considerate ca fiind *delegate*, dar nu *înstrâinăte* de către cei care participă la etapa decisivă, o distincție asupra căreia vom reveni mai jos.

## Presupozitii justificînd o ordine politică democratică

Deciziile obligatorii trebuie luate numai de către persoane care se supun deciziilor, adică de către membrii asociației, nu de către persoane din afara asociației. Nici un legiuitor, într-o exprimare familiară, nu este deasupra legii. Presupozitia se înțemeiază pe principiul elementar al corectitudinii, conform căruia legile nu pot fi de drept impuse altora de către persoane care nu sunt și ele obligate să respecte aceste legi. Mai mult, dacă această presupozitie nu este suficientă pentru a garanta că libertatea de autodeterminare va fi respectată, ea este în mod clar necesară pentru autodeterminare; legile și regulile impuse de cineva din afara ar viola autodeterminarea tuturor celor care se supun deciziilor.

Binele fiecărui membru trebuie să fie tratat în același fel. Aceasta constituie o aplicare directă la toți membrii a Ideii E-

galității Intrinseci. (...)

Nici unui membru adult al asociației nu ar trebui să i se ceară vreodată să demonstreze o competență adecvată pentru a proteja interesele membrului respectiv. Sarcina de a dovedi le-ar reveni întotdeauna acelor care pretind că este vorba de o excepție și nici o excepție nu ar trebui să fie admisibilă, moral sau legal, în absența unei dovezi foarte convingătoare. Se presupune astfel că fiecare membru al asociației este, una peste alta, un judecător mai bun al intereselor lui decât ar fi alții. Să-i numim pe membrii adulți care satisfac această condiție *cetăteni*; luati colectiv, cetătenii constituie un *demos*, *populus* sau *corpus cetătenilor*.

Cînd se iau decizii obligatorii, opinia fiecărui cetătan referitoare la dezirabilitatea politicilor ce urmează a fi adoptate trebuie să fie considerate valide în mod egal.<sup>3</sup> Aceste două presupozitii anterioare ne conduc la ideea că există Egalitatea Puternică a cetătenilor.

Desi presupozitiiile precedente ar putea părea suficiente pentru a justifica procesul democratic, ele trebuie să fie completate formal cu un principiu elementar al corectitudinii, pe care nu ar fi rău să-l enunțăm în mod explicit. Acest principiu, pe care puțini l-ar contesta, este pur și simplu că, în general, lucrurile rare și valoroase trebuie să fie alocate în mod corect. Corectitudinea nu trebuie să ceară o egalitate în alocări; ar putea, de exemplu, să ceară ca alocarea să se facă după merit. Chiar și cînd corectitudinea cere egalitate, (...) egalitatea corectă nu înseamnă părți egale. Dar, în anumite situații, corectitudinea cere ca fiecare persoană să primească o parte egală sau, dacă aceasta nu este imposibil, o sansă egală de a obține articolul rar.

## Criterii pentru un proces democratic

Să presupunem deci că mai multe persoane doresc să constituie o ordine politică. Să presupunem că presupozitările justificînd o ordine politică democratică sunt valide în ceea ce privește acest grup. Întrucât presupozitările sunt valide, conchidem că grupul ar trebui să adopte o ordine democratică și că, prin urmare, procesul prin care *demos*-ul trebuie să ia decizii ar trebui să satisfacă anumite criterii. Cînd afirm că procesul ar trebui să satisfacă anumite criterii, vreau să spun că dacă cineva crede în presupozitii, atunci trebuie în mod rational să afirme deziderabilitatea criteriilor; invers, a respinge criteriile înseamnă a respinge de fapt una sau mai multe dintre presupozitii.<sup>4</sup>

Cele cinci criterii sunt standarde – standarde ideal, dacă vrei – în raport cu care ar trebui evaluate procedurile propuse în orice asociație la care se aplică presupozitările. Orice proces care le satisfac perfect ar fi un proces democratic perfect, iar guvernul asociației ar fi un guvern democratic perfect. Consider de la sine înțeles că s-ar putea ca un proces democratic perfect și un guvern democratic perfect să nu existe niciodată în realitate. Ele reprezintă idei ale posibilităților umane cu care pot fi comparate realitățile. Chiar dacă aceste criterii nu vor putea fi niciodată satisfăcute, ele sunt utile în aprecierea posibilităților în lumea reală, după cum voi arăta. Firește, ele nu elimină toate elementele de judecată în evaluare. De exemplu, criteriile nu specifică nici o procedură specială, cum ar fi introducerea majorității, deoarece procedurile nu pot fi direcții extrase din criterii. Iar judecările vor trebui să ia în considerare condițiile istorice specifice în care trebuie să se dezvolte o asociație democratică. Totuși, nimici nu ar trebui să fie surprins că o teorie democratică, ca toate celelalte teorii normative, nu poate furniza răspunsuri neambigue pentru fiecare situație concretă în care trebuie să se facă o alegere între propunerile alternative.

Ce criterii, deci, vor fi singurele consecvențe față de presupozitările noastre și ne vor furniza prin urmare trăsăturile distinctive ale unui proces democratic?

## Participarea efectivă

Pe întreaga durată a procesului de luare a deciziilor obligatorii, cetățenii ar trebui să aibă posibilitatea egală de a-și exprima preferințele cu privire la rezultatul final. El trebuie să aibă posibilități egale de a include chestiuni în agenda și de a-și exprima motivele pentru care sprijină mai degrabă un rezultat decât altul.

A-i refuza vreunui cetătan posibilitățile de participare efectivă înseamnă că, deoarece preferințele acestuia sunt necunoscute sau incorrect percepute, ele nu pot fi luate în considerare. Dar a nu lăua în considerare preferințele acestuia cu privire la rezultatul final înseamnă să respingă principiul luării în considerare în mod egal a intereselor.

## Egalitatea votului în etapa decisivă

În fiecare etapă decisivă a deciziilor colective, fiecărui cetătan trebuie să se asigure o posibilitate egală de a-și exprima o opțiune care va fi considerată egală în greutate cu opțiunea exprimată de oricare alt cetătan. La determinarea rezultatelor în etapa decisivă, aceste opțiuni, și numai aceste opțiuni, trebuie să fie luate în considerare.

Pentru că opțiunile sunt, desigur, ceea ce înțelegem în mod obișnuit prin votare, se poate spune că acest criteriu necesită egalitatea votului în etapa decisivă.

Ceva similar cu această cerință a stat, evident, la baza teoriei și practicii democratice începînd cu Grecia din perioada clasică. Dar care este temeiul rational? Justificarea sa se înțemeiază, cred, pe judecata practică în conformitate cu care egalitatea votului în etapa decisivă este necesară pentru a asigura protecția adecvată pentru egalitatea intrinsecă a cetătenilor și pentru Presupozitia Autonomiei Personale. Fără aceasta, cetătenii s-ar confrunta cu perspectiva unui regres infinit, datorat inegalităților potențiale, în influența lor asupra deciziilor, fără nici o curte de apel în care, ca egali politici, să poată decide dacă interesele lor, aşa cum le interprează, au fost luate în considerare în mod egal. Așa cum inegalitatea în ce privește alte resurse ar putea avantașa unele persoane la acordarea unei atenții speciale intereselor lor, dezavantajîndu-i pe alții, tot așa, fără cerință egalitatea votului în etapa decisivă, inegalităților voturilor s-ar putea cumula astfel încît să violeze Principiul Luării în Considerare în Mod Egal a Intereselor.

Observați, totuși, ce nu specifică acest criteriu al egalității votului în etapa decisivă. Pentru început, nu presupune egalitatea votului în etapele precedente. Un *demos* poate decide că interesele unor persoane ar putea fi mai bine luate în considerare în mod egal dacă voturile acestora ar cîntări mai greu în etapele anterioare. Din aceleași motive, *demos*-ul ar putea delega anumite decizii unor grupuri de cetăteni în care voturile nu ar cîntări în mod egal. Astfel de aranjamente ar putea fi exceptionale, cum de altfel au și fost în istoria țărilor democratice, dar ele nu ar viola în mod necesar criteriul. Criteriul ar fi violat, totuși, dacă *demos*-ul nu ar mai fi liber să modifice astfel de aranjamente ori de către *demos* a controlului final asupra deciziilor colective.

Mai mult, criteriul nu specifică nici o metodă particulară de votare sau de alegere. Cerința ca toți cetătenii să aibă posibilități egale de a-și exprima opțiunile ar putea fi satisfăcută dacă voturile sau votanții ar fi selectați la întîmplare, adică prin tragere la sorti. Egalitatea votului nu înseamnă nici că fiecare cetătan ar trebui în mod necesar să aibă dreptul la un vot egal în districte cu număr egal de votanți sau rezidenți; un sistem de reprezentare proporțională ar putea servi la fel de bine sau mai bine. Cum își pot exprima cel mai bine cetătenii opțiunile și ce reguli sau proceduri specifice ar trebui adoptate, constituie probleme ce necesită judecăți

## Texte fundamentale

practice suplimentare. Dar procedurile care satisfac mai bine criteriile ar trebui să fie preferate celor care le satisfac în mai mică măsură. Că procedura mai bună ar trebui să fie preferată celei mai rele, este valabil chiar dacă toate procedurile propuse au unele defecte, cum s-ar putea să fie deosebi cazul.

În sfîrșit, criteriul nu cere în mod explicit ca o asociație să adopte principiul conducerii majorității pentru deciziile sale. El cere doar ca principiul conducerii majorității și alternativele la acestea să fie evaluate în funcție de acest criteriu sau de altele, inclusiv principiile și presupozitiile care justifică acest criteriu, cum ar fi principiul luării în considerare în mod egal al intereselor și să fie adoptată soluția care satisfac cel mai bine criteriile. Rămâne astfel deschisă problema dacă soluția optimă este conduceră majorității. (...) Problema pe care o constituie conduceră majorității și alternativele la aceasta este una de o dificultate extremă, pentru care încă nu s-au găsit soluții complet satisfăcătoare. A aprecia care regulă privind decizia satisfac cel mai bine criteriul egalității votului, fie în general, fie într-un context specific, constituie o chestiune în legătură cu care persoanele ce susțin egalitatea votului continuă să nu fie de acord.

Cred că este o dovadă de consecvență față de uzul consacrat de istorie să spun că orice asociație aj cărei guvern satisfac criteriile participării efective și al egalității votului se conduce, în această masură limitată, printr-un proces democratic. Pentru a lăsa loc liber unor discuții importante ce vor fi făcute, aş vrea să spun că o astfel de asociație este condusă printr-un proces democratic în sens restrîns. Deși procesul este mai restrîns ca arie decât un proces pe deplin democratic, cele două criterii ne oferă posibilitatea de a evoluă un mare număr de proceduri posibile. Desigur, ele nu pot fi decisive în cazurile în care o procedură este mai bună în funcție de un criteriu și mai rea în funcție de celălalt. Mai mult, orice evaluare ar necesita în mod normal judecăți suplimentare cu privire la faptele specifice unei situații particulare sau la tendințele și regularitățile generale ale comportamentului și acțiunii umane. Cu toate acestea, criteriile sunt departe de a fi lipsite de sens. Desi nu voi prezenta aici un argument riguros, ar fi greu de negat faptul că procedurile stipulând luarea decizilor de către un eșantion selectat la întîmplare de cetățeni ar satisfac criteriile mai bine decât o procedură prin care un cetățean ia decizii obligatorii pentru toti ceilalți; sau că o schemă de votare alocind cîte un vot fiecărui cetățean în etapa decisivă ar fi mai bună decât o schemă în care unii cetățeni ar avea zece voturi iar alții nici unul. Nu vreau să implic, totuși, că judecățile cu privire la alternative ca acestea ar rezulta ca niște concluzii de neclinat dintr-un argument riguros.

### Înțelegerea luminată

După cum sugerat deja, judecățile despre existență, compozitia și limitele demos-ului sunt contestabile în foarte mare măsură. Astfel, asemenea judecăți ar putea fi deschis contestate afirmările că unii cetățeni sunt mai calificați decât restul pentru a lua deciziile necesare. Această obiecție reia, desigur, contestarea democratiei pe care o constituie tutela. (...) Ceea ce aș dori, totuși, să analizez acum este o două obiecție, care ar putea fi formulată după cum urmează:

Sunt de acord – ar putea spune cel care ridică obiecția – că toți cetățenii sunt, una peste alta, la fel de calificați. Sunt de acord că nici unul dintre ei sau dintre ceilalți membri sau dintre nemembri nu este atât de mai bine calificat să ia decizii în locul demos-ului. Cu toate acestea, cred că acești cetățeni nu sunt atât de bine calificați pe cît ar putea fi. Ei fac greșeli în ceea ce privește mijloacele pentru atingerea scopurilor dorite; ei aleg, de asemenea, scopuri pe care le-ar respinge dacă ar fi mai luminați. Sunt de acord că ar trebui să se

conducă prin proceduri care sunt satisfăcătoare în conformitate cu criteriile unui proces democratic, definit în sens restrîns. Totuși, o serie de proceduri diferite vor satisfac la fel de bine criteriile; printre acestea însă, este mai probabil ca unele să conducă la un demos mai luminat – și astfel la decizii mai bune decât altele. Cu siguranță că acestea sunt proceduri mai bune și ar trebui să fie preferate celoralte.

S-ar putea obiecta, presupun, că înțelegerea luminată nu are nimic de-a face cu democrația. Dar cred că aceasta ar fi o afirmație stupidă și istoric falsă. Este stupidă pentru democrația a fost de obicei ca un sistem în care "conducerea de către popor" să facă mai probabil ca "poporul" să capete ceea ce dorește sau ceea ce crede că este mai bine. Dar, pentru a ști ce vrea sau ce este mai bine, poporul trebuie să fie luminat, cel puțin într-o anumită măsură. Si, întrucât susținătorii democrației au recunoscut fără excepție aceasta și au pus un mare accent pe mijloacele necesare pentru a avea un demos informat și luminat, cum ar fi educația și discuțiile publice, obiecția este și istoric falsă.

Propun, de aceea, să largim semnificația procesului democratic adăugind un al treilea criteriu. Din nefericire, nu stiu cum să formulez criteriul astfel decât în cuvinte bogate ca semnificație și, ca atare, ambigu. Voi oferi această formulare a criteriului înțelegerei luminăte:

Fiecare cetățean ar trebui să aibă posibilitatea egale pentru a descoperi și valida (în timpul permis de necesitatea de a lua o decizie) opțiunea cu privire la chestiunea care trebuie decisă, care ar servi cel mai bine interesele cetățeanului.

Acest criteriu implică, deci, că procedurile alternative de luare a deciziilor ar trebui să fie evaluate în funcție de posibilitățile pe care le oferă cetățenilor de a dobîndi o înțelegere a scopurilor și mijloacelor, a intereselor sale și a consecințelor preconizate ale politicilor privind interesele unui cetățean necesită să se acorde atenție binelui public sau interesului general, cetățenii ar trebui să aibă posibilitatea de a dobîndi o înțelegere a acestor chestiuni. Oricât ar fi de ambigu criteriul, el este o călușă în determinarea formei pe care ar trebui să o ia instituțiile. Astfel, criteriul face dificilă justificarea procedurilor care ar bloca sau suprimă informații care, dacă ar fi disponibile, i-ar putea face pe cetățeni să ajungă la o decizie diferită; sau care ar da unor cetățeni posibilitatea unui acces mult mai ușor decât altora la informații de importanță crucială; sau care le-ar prezenta cetățenilor o agenda de decizii ce ar trebui luate fără a fi discutate deși timp la dispoziție ar fi s.a.m.d. Acestea par, desigur, cazuri usoare, dar multe sisteme politice – probabil cele mai multe – operează în conformitate cu procedurile mai rele, nu cu cele mai bune.

### Controlul asupra agendei

Dacă o asociație ar satisfac toate cele trei criterii, ea ar putea fi considerată o democrație procedurală deplină în ceea ce privește agenda sa și demos-ului său. Criteriile trebuie înțelese ca aspecte ale celui și bun sistem politic posibil dintr-un punct de vedere democratic; dacă nu ne putem aștepta ca vreun sistem real să satisfacă perfect criteriile, sistemele ar putea fi totuși considerate ca fiind mai mult sau mai puțin democratic, mai bune sau mai rele, în funcție de cît de mult satisfac criteriile. A spune însă că un sistem este condus printr-un proces pe deplin democratic "în ceea ce privește agenda sau demos-ului" sugerează posibilitatea că aceste trei criterii sunt incomplete. Cele două condiții implică posibilitatea unor restricții – a unor procese democratice de luare a deciziilor limitate la o agenda restrînsă sau constituind apanajul unui demos foarte exclusiv sau amîndouă. Pentru a aprecia dacă un demos este în mod adecvat inclusiv și își exercită controlul asupra unei agende adecvate este nevoie de standarde suplimentare.

Pentru a vedea mai clar de ce este nevoie de al patrulea criteriu, să presupunem că Filip Macedon, după ce i-a înfrînt pe atenieni la Chaeronea, privează adunarea ateniană de dreptul de a lua decizii în probleme de politică externă și militară. Cetățenii continuă să se adune de vreo 40 de ori pe an și să ia decizii cu privire la multe probleme, dar trebuie să tacă în ceea ce privește cîteva dintre cele mai importante chestiuni. În privința problemelor "locale", polis-ul aenian nu este mai puțin democratic decât înainte, dar în privința afacerilor externe și militare atenienii sunt acum conduși ierarhic de către Filip sau subordonătii săi. Am vrea oare să spunem că Atena era acum pe deplin democratică sau la fel de democratică pre-cum fusese înainte?

Deși controlul din afară constituie un exemplu extrem, controlul asupra agendei le poate fi luat cetățenilor de către alii membri. Să ne imaginăm o țară independentă care satisfac relativ bine cele trei criterii pe care le-am discutat și, în plus, nu există nici un fel de limitări referitoare la problemele în legătură cu care cetățenii pot lua decizii. Agenda lor de decizii colective este complet deschisă. Să presupunem că o mișcare antidemocratică acaparează cumva puterea. Ca o concesie făcută sentimentelor democratice ale compatrioților lor, noii conducători păstrează în mod simbolic vechea constituție. Ei o modifică însă într-o privință. De acum înainte, oamenii pot folosi vechile lor instituții democratice numai pentru cîteva probleme – chestiuni pur locale, să zicem circulația, întreținerea străzilor și stabilirea zonelor rezidențiale. Conducătorii dețin controlul strict asupra tuturor celoralte. Chiar dacă noul sistem ar satisfac perfect cele trei criterii și ar fi "democratic în ceea ce privește agenda", ar fi un simulacru de democrație întrucât cetățenii nu ar putea lua în mod democratic decizii referitoare la probleme care li se par importante, altele decât acelea pe care conducătorii le-au lăsat pe agenda redusă. Controlul conducătorilor nedemocratici asupra agendei ar putea fi mai puțin frapant și mai subtil. În unele țări, de exemplu, liderii militari se află sub control nominal al unor civili aleși care și totuși că vor fi eliberati din funcție, și chiar mai rău, dacă nu și adaptă deciziile la dorințele militilor.<sup>5</sup>

Aceste considerații sugerează un al patrulea criteriu, deținerea controlului final asupra agendei de către demos.

Demos-ului trebuie să aibă posibilitatea exclusivă de a decide cum trebuie înscrise problemele pe agenda, astfel încât să se poată lua decizii corespunzătoare unui proces democratic.

Criteriul controlului final este probabil ceea ce avem de asemenea în vedere cînd spunem că într-o democrație poporul trebuie să aibă ultimul cuvînt sau că trebuie să fie suveran. Un sistem care satisfac acest criteriu, precum și celelalte trei, ar putea fi considerat ca fiind un proces pe deplin democratic în ceea ce privește demos-ului său.

În conformitate cu acest criteriu, un sistem politic ar utiliza un proces pe deplin democratic, chiar dacă demos-ului ar decide să nu ia decizii în legătură cu toate problemele și ar opta ca unele decizii să fie luate, să zicem, ierarhic, de către judecători sau administratori. Atîn timp cît demos-ului ar putea efectiv să-și reatribue orice problemă pentru a lua o decizie, criteriul ar fi satisfăcut. În această privință deci, criteriile pentru un proces democratic prezentate aici permit o mai mare libertate pentru delegarea unor decizii decât cea permisă de definiția excentrică a democrației din *Contractul social* al lui Rousseau. Pentru că a defini democrația astfel încât să facă de nepermis delegarea, Rousseau a conchis că "dacă ar exista un popor de zei, s-ar guverna democratic". Oamenilor nu li se potrivește un astfel de guvern perfect" (*Contractul social*, Cartea a III-a, cap. IV).

Astfel, criteriul controlului final nu presupune că demos-ului este calificat să decidă în orice chestiune care necesită o

decizie obligatorie. El presupune că demos-ului este calificat să decidă (1) care problemă necesită sau nu decizii obligatorii (2) dintre cele care necesită decizii obligatorii, în care este calificat demos-ului să decidă și (3) condițiile în care demos-ului deleagă autoritatea. A accepta drept adevarat criteriul înseamnă a implica deci că demos-ului este cel mai bun judecător al propriilor sale competențe și limite. În consecință, a afirmă că ar trebui să i se interzică demos-ului să se ocupe de ele este echivalent cu a spune că demos-ului nu este calificat să-și stablească propriile competențe și limite.

Prin delegare înțeleg transferul revocabil al autorității, care să poată fi recuperată de către demos. Desigur că, empiric, limitele dintre delegare și înstrăinare nu sunt întotdeauna clare, iar ceea ce începe prin a fi delegare sfîrșește prin a fi înstrăinare. Mai mult, problema empirică constă în a aprecia dacă agenda finală este controlată pe ascuns de către anumiți lideri din afara procesului democratic – ca militarii din exemplul dat anterior – este în mod necesar complicată de natura ascunsă a controlului. Dar, oricât de dificil ar fi să stabilim limita în practică, diferenția teoretică dintre delegare și înstrăinare este, cu toate acestea, crucială. Într-un sistem aplicînd un proces pe deplin democratic, deciziile privind delegarea ar fi luate în conformitate cu procedurile democratice. Înstrăinarea controlului asupra agendei finale (sau apropierea sa de către liderii din afara procesului democratic) ar viola în mod clar criteriul controlului final și ar contrazice aprecierea referitoare la existența condiției calificării egale a cetățenilor.<sup>5</sup>

Criteriul controlului final completează cerințele ce trebuie îndeplinite de un proces pe deplin democratic în ceea ce privește demos-ului. Dacă toți membrii sunt considerați la fel de calificați, în sens tare, și dacă se apreciază că toate celelalte condiții stabilite anterior există, atunci procedurile în conformitate cu care aceste persoane, cetățeni, iau decizii obligatorii ar trebui să fie evaluate în funcție de cele patru criterii. □

### NOTE:

1. Termenul *demokratia* a început să fie folosit la Atena pe la jumătatea secolului al VII-lea i.e.n. Se poate să fi înlocuit expresii mai vechi, incluzînd *iso* sau "egal", ca în *isonomia* sau *egalitatea* în fața legii. Cuvîntul *demokratia* se poate să fi fost creat de criticii constituției ateniene; dacă așa stau lucrurile, atunci avea o conotație negativă. Anterior, în secolele al VII-lea și al VI-lea i.e.n., se poate ca *demos-ului* să nu fi inclus masă poporului. Totuși, după jumătatea secolului al V-lea, *demokratia* pare să fi fost folosită în sensul asociat de atunci începînd, de "conducere de către popor".

2. Expresii ca "a acționa" includ și pe a nu acționa în anumite moduri.

3. Așa cum am arătat mai devreme, "politice" specifică un *mijloc* pentru a realiza un *scop, bine* sau *interes* (...).

4. Trebuie poate menționat că perspectiva pe care să situez este cea a unui observator ipotic, care încearcă să emite niște judecăți normative. Observatorul ipotic ar putea fi un membru al asociației, dar nu în mod necesar. Cititorul este un astfel de observator ipotic. Deși judecățile normative exprimate aici au implicații privind condițiile empirice necesare pentru ca un proces democratic să existe sau care ar facilita existența acestuia, ignorându-l aceste cerințe empirice (...).

5. În această privință, criteriul este mai aproape decât s-ar părea de satisfacerea insinuanței lui Rousseau din *Contractul social* că societatea este inalienabilă. Rousseau ar admite ca un popor suveran să confere puterea executivă (1) sie însuși sau unei majorități (*democrația*), (2) unei minorități (*aristocrația*) sau (3) unei singure persoane (*monarhia*). Ceea ce nu poate face popor este să-și înstrânească suveranitatea, puterea de a face legile. Deși democrația în sensul din (1) este nepractică, în opinia sa toate cele trei forme de delegare a puterii executive sunt la fel de legitime întrucât și atîn timp cît poporul nu și înstrânează suveranitatea.

Prezentare și traducere de Andrei A. AVRAM,

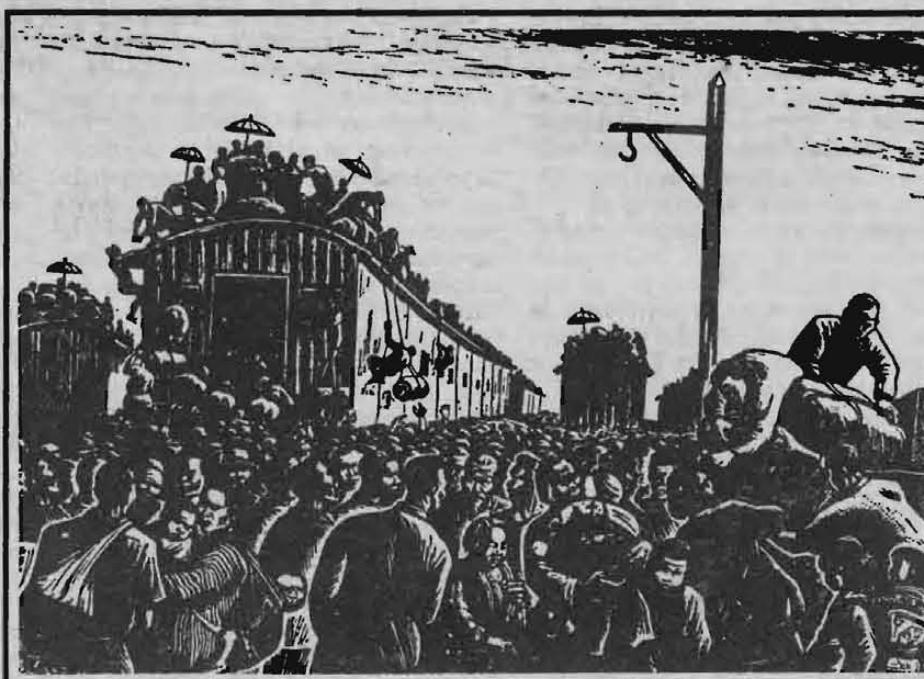
România a început tranzitia spre un regim politic democratic după o revoluție. Acest aspect o distinge de celelalte țări ale fostului bloc sovietic, unde a existat un transfer fără victime, a puterii de la un grup de interese la altul. Cauza este natura diferită a acelor regimuri comuniste în comparație cu cel din România. În Polonia, Cehoslovacia, Ungaria etc., între 1945-1989, regimul politic a evoluat de la stalinism, regim totalitar clasic spre regimuri autoritare. Într-un regim autoritar există un control mai scăzut al statului asupra societății și există zone mai largi sau mai restrînse ale societății civile, care permit dezvoltarea unor tipuri de proprietate diferite și, deci, a unor interese care se pot manifesta, altele decât cele ale statului. Negocierile din 1989, de la Varsavia, Budapesta etc. s-au produs între aceste grupuri de interese apărute în anii '80 și reprezentanții statului/partid. A existat posibilitatea transferului puterii, a unui acord care a împiedicat vărsarea de sânge, a dus la renunțarea rapidă la vechiul model bolșevic. În România, anii '80 sunt anii unui regim politic neostalinist, absolutist, cu un control total al statului/partid asupra societății. În afara faptului că aceasta a produs o formă radicală diferență de schimbare a regimului – revoluția –, a dus și la un caracter specific al tranzitiei societății românești spre un regim politic democratic.

După decembrie 1989, România cunoaște un regim politic instabil, cu instituții slabe, fără legi, și o putere politică cu o scăzută legitimitate, care a utilizat violență împotriva adversarilor politici. Slaba instituționalizare și mobilizarea ridicată a maselor a fost caracteristica acestei perioade. Semnalăm, de asemenea, existența unei forțe hegemonice care și-a impus propria voință politică celorlalți. După octombrie 1991 constatăm o diminuare a caracterului hegemonic al regimului, o scădere a mobilizării maselor, o dată cu primul guvern de coalitie, promulgarea Constituției, victoria în alegerile locale din februarie 1992 a opozitiei și fragmentarea FSN. Dintr-un regim instabil, România devine un regim politic semi-stabil. Aspect care se menține și astăzi. Ar fi interesant de enumerat dificultățile care amenință acest regim politic.

1. *Rolul statului.* Statul își menține poziția dominantă, privatizarea este cea mai lentă din fosta Europă comună. Statul este încă proprietar a peste 95% din industria românească. Această situație generează multiple efecte negative asupra performanței economice și sociale. O birocratie masivă și bine articulată în interesele ei blochează transformarea societății românești. Ea este principalul adversar al reformelor și are în posesie un puternic instrument: statul. Birocracia tranșează toate disputele economice, politice etc. în propriul său interes, prevalându-se de poziția puternică pe care o detine. Agentul principal al acestor interese este puterea executivă. Sectorul privat este încă slab și menținut într-o atare situație de politice guvernului, pentru a împiedica apariția altor centre de putere. De aici lipsa voinței politice de a privatiza, ca și alte fenomene conexe: în principal corupția endemică și promovarea unor raporturi clientelare între diferite grupuri de interese dependente de stat. Acestea produc o slăbiciune a societății românești pe ansamblu, o incapacitate de a menține ritmul necesar integrării României în procesul reformator european; fapt ce amenință România să rămână o țară dependentă de Est, pentru materii prime, și de Vest, pentru tehnologie și bani. Excesiva centralizare a strukturilor administrative, etatismul sănătături puternice ale actualei structuri institutionale. "Centralization of power, by its

STELIAN TĂNASE

# Regimul politic și stabilitatea



very nature, tends to undermine democracy and thus constitutes an important obstacle to democratization..." (Diamond, Linz, Lipset, *Politics in Developing Countries*, 1990). Modelul modernizării unei societăți de sus prin intermediul statului s-a dovedit deficitar. Statul hegemon este principalul obstacol în procesul de modernizare și reformare a societății românești după 1990.

2. *Elita politică.* Stabilitatea unui regim politic democratic cere ca elitele să perceapă politica "mai mult ca o negociere decât ca confruntare". (Giovanni Sartori, *Theory of Democracy*, 1987) Elitele politice românești sunt polarizate și dezbinătate. Ele își contestă reciproc legitimitatea și încearcă să se excludă din jocul politic. Conflictul deschis între elice este un simptom dintotdeauna al instabilității și fragilității regimurilor politice.

3. *Structura socială.* Aceasta indică o polarizare între o pătură puțin numeroasă de oameni bogăți și o majoritate pauperă. Acest tip de structură este un pericol pentru democrație, deoarece generează violență și instabilitate. De asemenea, produce pasivitatea societății într-o vreme când dinamismul și participarea ei sunt obligatorii pentru a depăși criza moștenită, ca și crizele de parcurs. Numai dezvoltarea unei numeroase clase mijlocii poate asigura stabilitatea regimului, iar pentru formarea acesteia este nevoie de politici speciale. În lipsa unor asemenea politici, se deschide calea pentru un regim oligarhic (militar sau civil) și pentru lideri autoritari-populisti. Clasa mijlocie singură poate asigura un echilibru al corpului social, moderat, tolerant, compromis și poate consolida procedurile democratice. O societate fisurată, cu mari inegalități sociale, nu constituie terenul prielnic pentru o evoluție democratică. Dimpotrivă. Instituțiile se prăbușesc dacă interesele diferitelor grupuri sociale s-au polarizat. Nu mai o majoritate care este multumită

de performanța economică și socială a democrației asigură stabilitatea regimului politic. Nesiguranța, haosul, neîncrederea în instituții și în clasa politică, frustrările, teama de viitor, sărăcia sunt pericole majore pentru democrație.

4. *Societatea civilă.* Comunismul tîrziu, în România, s-a caracterizat prin dispariția aproape totală a societății civile, în comparație cu regimurile autoritare din estul Europei, care făcuseră posibilă existența unei societăți civile (resuscitată cam la mijlocul anilor '60) în scopul de a stabiliza acele regimuri. Două sunt aspectele esențiale: asociațiile independente care apără interese specifice și mass media. Societatea civilă este singura în măsură să limiteze exercițiul autoritar al puterii de către stat și să impună respectarea legii și intereselor specifice ale cetățenilor. Slăbiciunea societății civile, (lipsa ei de articulare) este o altă cauză a instabilității regimului politic. Ea generează și slăbiciunea societății politice, a instituțiilor care astfel se golesc de continut, se personalizează. Raportul stat/societate civilă este tensiunea principală a societății românești de azi. Chestiunea participării cetățenilor, a implicării acestora (individual sau în asociații) este decisivă pentru echilibrul societății. O masă amorfă, dependentă de stat, o societate atomizată, fără inițiativă nu constituie mediul propice al unei evoluții democratice.

5. *Cultura politică* este dominantă autoritară. Consecința preponderenței rurale, dar și a unei istorii politice cu putine experiențe democratice, cultura politică a societății românești indică puțină înțelegere pentru mecanismele democratice, separația puterilor, pluralism, balanță și echilibrul puterilor. Spre deosebire de societatea occidentală, cu instituții, norme, legi aflate în miezul vietii publice, zona est-europeană se caracterizează prin lipsa tradițiilor justiției, orașelor, universității, bisericii independente de stat. În

est au existat societăți agrare, conservatoare, prea puțin urbanizate, societăți civile slabe, între imperii care au împiedicat formarea statelor naționale. Toate acestea au impuls ca dominantă o cultură politică paternalist-autoritară, personalizată, conservatoare, închisă. Cultura politică de tip occidental este marginală. Asta face ca tentativele de modernizare și democratizare a societății să găsească o piedică în mentalitatea generală înclinată spre acceptarea regimurilor autoritare.

6. *Identitatea națională.* Una din dilemele societăților postcomuniste este clivajul etnic civic. Căruia dintre aceste două dimensiuni i se dă înfluență? În Polonia, Ungaria, Republica Cehă prevalează dimensiunea civică, preocuparea pentru exercițiul democratic, pentru instituționalizare, pentru stabilizarea jocului politic. Slovacia, România, Bulgaria, dar mai ales ex-Iugoslavia sunt dominate de chestiunea identității naționale. Ele sunt societăți cu puternice minorități pe teritoriul național și au diferențe teritoriale cu vecinii. Aceste două probleme creează un mediu intern și extern defavorabil evoluțiilor democratice și împiedică stabilizarea regimurilor politice. Astăzi cît se menține ca dominantă dimensiunea etnică, instituțiile și regulile jocului politic nu se pot articula democratice.

7. *Instituțiile.* Democrația necesită bună funcționare (performanță, impersonală, autonomă) a instituțiilor. Un echilibru între stabilitatea instituțiilor și dinamica societății politice este necesar pentru a realiza o birocratie controlată de reprezentanții aleșii democratic ai societății, dar și o continuitate a instituțiilor (armată, biserică, sistem educațional, administrație, justiție). Separarea puterilor este unul dintre punctele nevrălgice ale regimului politic din România. Justiția și puterea legiuitoră sunt dominate de executiv. Acest aspect este consecința celului în care a fost promulgată Constituția, ca un dictat al grupului hegemonic și nu ca un compromis între forțele politice. Sistemul electoral, de asemenea, a produs o fărâmătare a sistemului politic, sursă de stagnare și instabilitate. Sistemul electoral (vot proporțional pe listă) a pus o separare între clasa politică și electorat, alt factor de instabilitate. Lipsa unei legi a partidelor a împiedicat consolidarea acestora. Ele se află într-o criză permanentă datorită lipsei unei articulații cu segmentele căror ar trebui să le apere interese, ca și practicilor autoritare ale leadership-urilor.

Într-o clasificare a regimurilor politice după gradul de stabilitate, discernem: (1) regimuri stable – înalt grad de legitimitate, puternic instituționalizate, performante economice și sociale; (2) regimuri semi-stabile – un hibrid, cu o legitimitate parțială, adesea scăzută, incapabile să reziste unor crize interne/externe; (3) regimuri instabile – cu o ridicată mobilitate a maselor, slab instituționalizate, cu slabă legitimitate, (sau deloc) neperformante. România prezintă un regim politic semi-stabil, având o serie de dificultăți majore în a se stabili și pe care le-am descris sumar mai sus. În numerele viitoare vom analiza alte aspecte ale stabilității regimurilor de tranzitie, cu aplicare pe cazul României. □

**STELIAN TĂNASE** (born 1952), writer. He graduated from the Faculty of Philosophy of the Bucharest University. He published three novels. Vice-President of the Foreign Affairs Committee, Chamber of Deputies. Editor of *Sfera Politicii*.